

The Project Gutenberg eBook of Elämän loppuessa: Romaani, by Väinö Kataja

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Elämän loppuessa: Romaani

Author: Väinö Kataja

Release date: August 29, 2016 [EBook #52922]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELÄMÄN LOPPUESSA: ROMAANI ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

ELÄMÄN LOPPUESSA

Romaani

Kirj.

VÄINÖ KATAJA

Hämeenlinnassa, Arvi A. Karisto Oy, 1908.

I.

Olen jo aikaa päättänyt kirjoittaa nämä lehdet. Mutta en ole voinut, en ole oikeastaan kyennyt mitään työtä tekemään.

Sanotaan, että aika parantaa haavat. Saattaa olla niin. Tuskin terveeksi parantaa, mutta voipi kipuja lievennellä. Minäkin voin jo ruveta tyynemmästi ajattelemaan enkä enää tunne semmoista villiä tuskaa kuin vuosi sitten. Hermostonikin on parantunut. Vain hyvin harvoin herään enää öisin tuskanhuutoihini, enkä enää usein näe noita kauheita unia, jotka olivat niin verisen hirveitä, että päivilläkin pelkäsin.

Maelämä on varmaan vaikuttanut minuun: tyynnyttänyt hermostoni ja saanut ajatukseni selvemmäksi. Nyt tunnun aika pirteältä, ja aamulla jo päätin, että tänään alan kirjoittaa. Minun on helpompi elää, kun saan panna paperille, mitä olen elänyt ja kokenut. Minulla on ikäänkuin aavistus tai toivo siitä, että saatuani kertoa kaikki tämän uskollisen muistikirjani lehdille, on elämäni helpompaa. Niin minusta ainakin tuntuu.

Kun pääsisin hyvään alkuun. Kertoisinko ensin tyttövuosiltani jotakin ja sitten vasta aloittaisin lyhyen onneni ja surullisen elämäni tarinan?

En tiedä. Mutta eihän minulla olekaan kiirettä. Kirjoitan vähän päivässä, elän muistoissani jonkun hetken. Siten saan ajankin nopeammin kulumaan.

Niinpä niin. Huomenna tulee vuosi siitä, kun palasin lapsuuteni kotiin, isä-vanhan luo. Kuinka hän on minun poissaollessani vanhentunut ja harmaantunut! Vanhus rukka! Kuka tietää, kuka osaa sanoa, mitä hän on minun vuokseni kärsinyt! Minä näen sen hänestä, vaikkei hän siitä mitään ole virkkanut. Tunsin sen silloin, kun hän otti minut syliinsä niinkuin ennen pienenä tyttönä, painoi rinnalleen ja sanoi:

"Laila rukhani... isän oma lemmitty..."

Ja kuitenkin olin tehnyt vastoin hänen tahtoaan, tuottanut hänelle kauheita kärsimyksiä. Mutta hän ei ole sanallakaan minua siitä muistuttanut, ei sanallakaan kajonnut siihen aikaan, jonka olen ollut naimisissa. Hän kärsii vieläkin nähdessään, että minä suren. Kokeehan hän minulle välisti laskea leikkiä niinkuin ennenkin, koulutyttönä ollessani, saadakseen minut hetkeksikään hymyilemään... Mutta hymy on huuliltani ainiaaksi kadonnut ja ilo mielestä mennyt...

Vuoden olen siis ollut kotona mustien muistojeni kera.

Kuinka leuto ja lämmin toukokuun ilta nyt on! Kas vain, kun koivujen urvut alkavat vihannoida. Nyt on touon aika. Maamiehellä on kiire... Isä lienee vielä vainiolla. Kuinka hän jaksanee vielä, vanhus rukka? Aamusta iltaan hän touhuaa väkensä kanssa, ja kuitenkin on iltaisin vielä virkku...

Vasta tänä vuonna olen tullut ajatelleeksi isän kohtaloa. Eivät ole olleet hänenkään päivänsä pelkkää iloa, ja kyllä hän on toiveissaan pahoin pettynyt — siitä olen varma.

Eilen illalla ennen maatapanoa hän tuli luokseni tänne kamariini, kuten hänellä on tapana tehdä. Mutta hän oli tavallista totisempi ja vähäpuheisempi.

"Jopa minä mielelläni antaisin isännyyden nuorempiin käsiin. Väsymys ja uupumus saavuttaa ikäpuoleen", sanoi hän.

Kun minä siihen huomautin, ettei hänen pitäisi itse niin raataa, vaan ruveta vanhaa ruumistaan säästämään, virkkoi hän alakuloisesti:

"Miksei suonut Jumala minulle yhtään poikaa, joka olisi jatkanut työtäni tässä talossa!"

Minä aavistin hänen ajatuksensa, ja minun tuli niin sanomattomasti sääli häntä; juoksin itkien hänen kaulaansa. Hän otti minut vankkaan syliinsä, painoi rinnalleen ja kuiskasi:

"Laila lapseni, rakkaimpani, kun isän toivo sinussakin raukesi."

Mutta nähdessään, kuinka katkerasti minä rupesin itkemään, hymyili hän, silitti hiuksiani ja lohdutteli:

"Älähän nyt sure... olethan nyt iloni vanhuuteni viimeisinä päivinä!"

Minä aavistan, mitä isä ajattelee. Usein ajattelen minäkin sitä. Miksi piti kohtalon olla näin kova? Olenko minä sitten huonoin ihminen maailmassa, kun Jumala on näin minua rangaissut! En voinut toisin tehdä, ja vaikka pääsisin takaisin siihen iltaan, jona Joukoon tutustuin, tekisin vieläkin samoin. Niin äärettömästi rakastan häntä yhä, rakastan häntä tuonne kylmään hautaan, jossa hänen runneltu ruumiinsa lahoo...

Mutta jos onnettomuus ei olisi tapahtunut, jos hän olisi terveenä ja toivovana päässyt tänne maaelämän yksinäisyyteen, olisi hän parantunut, tullut kelpo isännäksi ja helläksi isäksi...

Miksei jäänyt minulle muistoa hänestä? Jospa minulla olisi hänen lapsensa, jolle saisin tuhlata rakkauteni ja hellyyteni ja jonka saisin kasvattaa hyväksi ja jaloksi mieheksi! Ei suotu sitäkään minulle, en kyennyt äidiksi.

Usein olen näinä päivinä, joina olen aikonut ryhtyä kirjoittamaan, ajatellut, kuinka hän olisi kirjoittanut, kuinka olisi aloittanut lyhyen romaanimme. Kerran hän siitä puhui, sanoi, että hän sinä yönä oli kokenut ja tuntenut enemmän kuin koko elämänsä aikana. Raukka, rakas Joukoni! Jospa tietäisit sinne pimeään, ahtaaseen hautaasi, kuinka Lailasi sinua vieläkin rakastaa! Miksi oli sinussa yhdistettynä kaksi niin kummallista vastakohtaa? Olit niin voimaton ja heikko — siinä yhdessä hirveässä asiassa — ja niin kertomattoman hyvä ja hellä, ahkera ja säästävä muussa elämässäsi...

Minä uskoin varmasti, että rakkauteni pelastaisi sinut, ja samaahan uskoit itsekin, uskoit ja luotit...

Niin. En tiedä oikeastaan kuinka aloitan. Nyt kuitenkin lähden vähän virkistymään. Isäkin näkyy tulevan vainioilta. Miltähän näyttäisi, kun Jouko kävelisi hänen vieressään, pieksut jalassa ja lippalakki

päässä! Hän se on tämän ison talon isäntä, näiden laajojen laitumien omistaja, tämän hyvin hoidetun Koskenkorvan kartanon haltia!

Se on Jouko, nuorimman tyttären, Lailan mies!

Niin, niin. Minun mieheni, minun rakastettuni, hellä ja hyvä mieheni!

Väki on illastanut. Isä on ollut verrattoman hyvällä tuulella. Kun hän syödessämme huomasi, että olin vaipunut ajatuksiini, aloitti hän merkillisen keskustelun. Niin avomielisesti hän ei ole koskaan ennen minulle puhunut. "Sitä Joukoasi sinä, Laila parka, aina vain suret..." Nähdessään kyynelten nousevan silmiini hän jatkoi: "Suren minäkin. Liian hyvä hän oli kuolemalle ja alhaisen himon orjaksi. Tiedätkö, Laila, että minulla on Joukosi entisyydestä paljon tietoja, enemmän kuin sinulla. Jos minä olisin silloin tiennyt, jos olisin osannut aavistaa, että hän koulunkäyntiaikanaan teki kesät kovaa maatyötä, ansaitakseen toimeentulonsa seuraavaksi talveksi, en olisi päästänyt häntä talostani. Miksi pitikin minun olla niin sokea... se on rangaistukseni. Olen ollut minäkin liian ylpeä, ja Jumala tahtoi masentaa kunnianhimoni. Mutta sinun parastasi minä tahdoin sokeudessani katsoa, Laila parkani...!"

Isän puheesta tulin äärettömän liikutetuksi. En oikeastaan tiedä, en osaa sanoa, mitä tunsin. Se oli kuin tuskan ja ilon sekaista temmellystä, joka sydämessäni mellasti. Hyvä Jumala sentään, kuinka onneton olen! Ja kuitenkin tunnen, että suuri, kivinen paino on hartioiltani pudonnut, kun tiedän, että isäkin siunaa oman rakastetun Joukon muistoa...

Tästä puolin puhelemme hänestä usein, niin, aina kun olemme kahden kesken...

En ole voinut tiedustella isältä enempää. Mutta huomenna aloitan puheen. Mistä ihmeestä isä on saanut tietoja Joukon entisyydestä? En voi arvata, sillä minun tietääkseni isä ei tiedä, mistä Jouko oli kotoisinkaan. Ei hän ainakaan minulta ole sitä kysynyt. Selvän siitä kuitenkin otan...

Minusta on nyt oloni paljon helpompaa. Olen kuin likempänä isää, tuota kovakasvoista, rautaista vanhusta, joka ei koskaan ole antanut hellempien tunteittensa vietellä itseään järjen kylmältä polulta. Kukapa kuitenkaan osaa arvata, mitä hän sydämessään on tuntenut tänä kuluneena vuonna? Ja epäilemättä hän on kovaa kokenut, sillä hänen hiuksensa ovat harmaantuneet ja otsarypyt ovat tulleet syvemmiksi ja ikäänkuin veltostuneet...

Olen käynyt ulkona, kävellyt pitkin peltojen pientareita ja nauttinut tästä valoisasta, lempeästä yöstä. Olen onnellinen saadessani yksin kulkea ja yksin nauttia muistoistani. Kuinka olenkaan kiintynyt tähän laajaan, avaraan Pohjanmaahan ja tähän rakkaaseen lapsuuteni kotiin! Kävin taas siinäkin... tuolla tuuhean koivun alla veräjän pielessä, jossa ovat ihanimmat muistoni ja jossa hän...

Minun on iltaisin ollut hyvin vaikea saada unta. Usein olen valvonut aamupuoleen yötä, enkä oikeastaan ole tiennyt, missä ajatukseni ovat harhailleet. Mutta nyt tunnun väsyneeltä, ehkä yön lepo virkistää voimiani ja antaa ajatuksilleni vauhtia. Sillä huomenna olen päättänyt alkaa kirjoittaa. Nousen aamulla jo silloin kun väki menee työhön. Varhain aamuisin sanoi Joukokin parhaat kuvauksensa kirjoittaneensa...

II.

Isäni on usein sanonut, että olen tullut äitivainajaani. Olen aivan kuin äiti oli nuorena. Äiti armas! Eläisit vielä, niin kyllä kykenisit Lailaasi lohduttamaan, tietäisit voiteita sydämeni haavoihin. Sinä olit niin lempeä ja hyvä, siksi kutsui Jumala sinut luoksensa. Mutta Lailasi jäi tänne maailman kovuutta kokemaan. Äidiltä minä olen perinyt haaveksivan luonteeni ja koko olemukseni. Ei ole minussa hituistakaan sitä rautaista tahtoa eikä sitä luonteen lujutusta, joka on isäni luonteen peruspiirre. Minä muistan kerran, — mutta sehän tulee näkyviin kuvauksessani, — että menettelin oman mieleni mukaan, huolimatta mistään. Silloin minä tunsin, että saattoi minussa kuitenkin olla jotakin helskettä isänkin luonteesta.

En ole tullut koskaan isältä kysyneeksi, miksi hän tahtoi juuri minua kouluuttaa. Tai oikeastaan en ole tahtonut, sillä minä luulen, että hän on sitä moneenkin kertaan katunut. Siskoni, Kaisa, olisi ollut sopiva lukutielle. Hän on perinyt isältä verrattoman muistilahjan ja hänen rautaisen tahtonsa...

Minulla ei oikeastaan olekaan koskaan ollut halua lukea. Mutta kun aavistin isäni tahdon, tiesin, että hän kunnianhimossaan tahtoi saada nuorimman tyttärensä ylioppilaaksi, niin koetin edes siinä

noudattaa hänen mieltään.

Muistan kuinka isä tuossa kujalla tuli avoimin sylin vastaani, kun minä ylioppilaslakki päässä palasin Helsingistä!

Näin selvään, että hänellä oli rohkea unelma toteutunut, ja silloin hän otti minut niin hellästi syliinsä, etten koskaan sitä unhota.

"Laila lapseni, rakkaimpani, kuinka oletkin tullut tänä viime talvena äitivainajasi näköiseksi", sai hän mielenliikutukseltaan vain sanotuksi, ja minä näin kyyneliä hänen silmissään...

Silloin minäkin olin onnellinen, onnellinen koko sen kesän. Mutta syksyllä tuli hän, Jouko Vartto. Jouko! Jouko! Kuinka tuo nimesi on vieläkin rakas minun kirjoittaa, vaikka runneltuna makaat haudan povessa. Hyvä Jumala, etten voinut pelastaa sinua itselleni ja isänmaalle!

Olinhan kuullut paljon hänestä puhuttavan, Jouko Vartosta, suurilahjaisesta ja rohkeasta kirjailijasta, olin kuullut, mutta paljasta hyvää. Olin lukenut hänen kirjoituksiaan, olin tarkoin tutkinut hänen surunvoittoisia kuvauksiaan sielun ja sydämen syvyydestä, ja ajatuksissani olin ikäänkuin rakastunut häneen. Sillä minusta näytti, ei, minusta tuntui aivan selvästi siltä, että hänen sydämensä oli hehkuvaa lempeä, hänen tunteensa tulista tulta ja hänen mielensä herkkä ja haaveksiva, notkea ja pehmeä kuin vaha. Varmaankin semmoisen miehen rakkaus olisi suuri ja sielukas, uhrautuva ja puhdas... niin silkin hienoa ja taivaan ihanaa! Semmoista mielessäni kuvittelin, ja kuta enemmän ja tarkemmin tutkin hänen kirjoituksiaan, sitä enemmän innostuin hänen persoonastaankin. Olin näkevinäni hänet päivilläkin, tuon lempeän, yksinäisen ja rakkautta janoavan miehen, ja öisin hän oli unimaailmani uljas sulho, joka vartioitsi lemmittyänsä...

Kun sitten yhtäkkiä kuulin, että hän oli liikkeellä, kulkemassa läpi tämän kotiseutuni, heräsi minussa villi riemu, ja minä tunsin suloisen tuskan vihlovan sydämeni sisintä. Minun piti päästä häntä näkemään, piti saada pusertaa hänen kättänsä ja kerrankaan katsahtaa hänen silmiinsä... Olin aivan kuin poissa suunniltani enkä välittänyt muista miehistä mitään.

Hyvä Jumala sitä hetkeä, jolloin häntä lähestyin! Luulin sydämeni ponnahtavan pois rinnastani, luulin kaatuvani lattialle...

Oikein olin sittenkin arvannut, oikeat olivat aavistukseni olleet. Hänen *täytyi* olla erilainen kuin muut ihmiset, suurempi ja täydellisempi kuin ne, jotka puhuivat vain jokapäiväisistä asioista.

Ja niin hän olikin.

En ollut monta sanaa hänen kanssaan vaihtanut, en ollut kuin yhden ainoan kerran vilkaissut hänen silmiinsä, kun tunsin häntä rakastavani. En rakastunut juuri hänen persoonaansa, vaan hänen äänensä sointuun ja siihen viehättävän surumieliseen ilmeeseen, joka oli ikäänkuin lyönyt leimansa jokaiseen hänen liikkeeseensä...

Minun on aivan mahdoton kuvata tai sanoa, mitä hänessä oikeastaan rakastin enimmin: hänen suuria sielunlahjojaanko vai sydämensä hyvyttä? Vai rakastinko siksi, että hän oli niin hellä ja hyvä ja siksi että jokaisessa hänen sanassaan tuntui vavahtelevan sielun väräjävä ilme?

Niin, en tiedä.

Mutta sen minä tiedän ja siitä olen varmakin, että sinä iltana, kun kauan olimme puhelleet, oli hänessä jotakin aivan haltioitunutta. Hän sanoi sen itekin, ja kyllä minäkin sen näin. Hän puhui minulle muutamia sanoja nuoruudestaan, kertoi orvosta, yksinäisestä elämästään ja siitä kuinka hän sai elämänvoimia omista tunteistaan, oman sydämensä syvyydestä.

Mieleeni ovat jääneet ne sanat, jotka hän minulle sanoi juuri silloin, kun laske kätensä olkapäälleni:

"Minä olen sinut ennen nähnyt... kerran pikkupoikana... korkean vuoren huipulla valoisana kesäyönä... ja nyt toisen kerran tämän tumman talvisen taivaan alla... Lailani... unimaailmani morsian..."

Hän puhui niin omituisella äänellä, hiljaa ja hillitysti, ikäänkuin olisi muistellut sitä näkyään pienenä poikana korkean vuoren päällä...

"Minä muistan sen tai oikeammin näen sen nytkin tämän tumman taivaan alla... On kuin aukenisi taivaanranta, kuin avaruus halkeaisi, ja minä näen selvään lapsuuteni näyn... näen sinun seisovan vaaran huipulla, katselevan alas vuoren juurelle... se olet juuri sinä, näen kasvoikin aivan selvään... Enkä ole muistanut tätä ennen kuin nyt... nyt juuri, kun tunsin, että sinä olet orvon ystävä ja heikon varjelija..."

Hän veti minut vierelleen ja unohtui siihen...

Minä lupasin olla orvon ystävä ja heikon varjelija, ikuinen ystävä...

Tämä kaikki tapahtui tuuhean koivun alla tuolla veräjän pielessä, jossa rakkain muistoni on.

Voi, että kerran vielä saisin elää sellaisen hetken, taivaan iloa ja riemua tuntien!

Sitä seuraavat päivät ja viikot olivat elämäni ihanimpia. Taivaan rauha ja sopusointu vallitsi sielussani, autuas onni asui sydämessäni. Saatoin istua tuntikausia ja muistella mitä hän oli sanonut, saatoin nauttia hänen muistostaan juuri kuin hän olisi ollut elävänä vieressäni...

Luin hänen kirjeitään sataan, tuhanteenkin kertaan, aina vain saaden niistä samaa nautintoa. Minulle selvisi vähitellen, että edessäni oli suuri tehtävä: minun piti pelastaa hänet, säilyttää hänet ja tehdä hänestä isänmaansa jalo poika. Olihan siinä ihannetta yhden naisen toteutettavaksi!

Sillä sitä hän ei salannut minulta, että hän oli heikko, niin heikko kuin pakkasen panema oljenkorsi, joka kaatuu vähimmänkin viiman puhaltaessa. Suuret surut ja katkerat kokemukset olivat hänen tahtonsa murtaneet, ryöstäneet tyystin sen voiman ja tehneet hänestä — juopon.

Voi, minkätähden piti hänessä olla yhdistettynä ääretön rikkaus saastaiseen likaisuuteen!

Mutta minä pesen likaisen loan hänestä, niin että hänen ruumiinsa on yhtä kirkas kuin sielunsakin! Uhraan itseni hänen hyväkseen ja kulutan joka soluni hänen pelastukseksensa! Voi, ettei minussa ollutkaan sitä voimaa! Mutta sitten sai maailma tietää suhteistamme! Ne olivat hirveitä hetkiä, kauheita ja kamalia. Tuskallisimpia olivat ne, jolloin kosijoita kävi luonani.

Rikas tyttö! Rikas tyttö! Minä luin kosijoitteni katseista ja sormien liikkeistä, mitä he minussa rakastivat, ja minä kauhistuin ja kirosin sydämessäni rikkauteni. Rauhani ja onnelliset mietteeni katosivat, ja päiväni tuntuivat pitkiltä ja pilvisiltä. Ei kenelläkään ollut enää hyvää sanaa lausuttavana Joukosta, kukaan ei käynyt häntä puolustamaan, kun mitä iletävimpiä seikkoja kerrottiin hänen elämästään. Verta vuotavin sydämin sain kuunnella, mutta rakkauteni yhä lujeni, ja Jouon lämpöiset kirjeet antoivat voimia kaikki kärsiäkseni...

"... Enkelini, auttajani, pelastajani", kirjoitti hän. "Elän aivan uutta elämää, olen sinussa ja sinun kauttasi kohonnut maan likaiselta kamaralta tähtitarhojen tasalle. Rakkaimpani! älä syökse minua takaisin!"

* * * * *

Kas, nyt olen muistoistani taas kirjoittanut pitkän pätkän, enkä vieläkään ole aloittanut kuvaustani. Mutta eihän minulla olekaan kiirettä. On niin ihanaa elää muistoissaan sitä aikaa, joka oli onnellisinta. Kirjoittellessani näitä muistojani selvenevät ajatukseni, ja ehkäpä kasvaa kykyäni kuvata meidän lyhyttä onnenelämäämme niin, että se koskee muidenkin sydämiin.

Tänään aion nyt ottaa renki Matin kahden kesken, kuullakseni häneltä Jouon nuoruudesta, josta hän ei itse paljoa tahtonut kertoa. Nyt juuri kuulin isältä, että renki Matti oli samasta kylästä kuin Joukokin, olivat kasvinkumppaneita. Matilta isäkin oli tietonsa saanut. Merkillistä, ettei Matti ennen ole mitään Jouosta puhunut, vaikka on jo melkein vuoden ollut palveluksessamme!

Olen kutsunut Matin kamariini. Istumme kahden, ja Matti polttaa isältä saamaansa sikaaria.

"Vai on Matti tuntenut Jouko Varton? Hän oli minun mieheni..."

"Olen hyvinkin tuntenut. Yhdessä on lapsena oltu, monet leikit lyöty ja monet tappelut tapeltu. Ja tapasimme myöhemminkin kesäisin, kun Jouko koulusta palasi ja rupesti kesäksi taloihin töihin..."

"Niinkö?"

"Hän oli Tieralan ainoa poika. Mutta isä oli maan kuulu juoppo, hän kuoli juuri samana keväänä kun Jouko syntyi, kuoli, tai kuuluu hukkuneen, kun juovuksissa lähti virtavan joen poikki."

"Jääkö petti?"

"Jää oli huonoa kevähalsketta. Niin olivat suuret velat, että koko talo irtaimistoinen meni puille paljaille. Ei jäänyt Jouon äidille mitään elämisen apua, vaan täytyi ruveta työtä tekemään samoin kuin muutkin mökkiläiset. Siten me tulimme Jouon kanssa naapureiksi, ja kun olimme samanikäisiä, tuli meistä kisakumppanitkin."

"No, miten Jouko tuli lukumieheksi ja Matti rengiksi?"

"Niinpä näkyi käyvän. Kuulin sanottavan, että Jouko oli hyväoppinen. Ei hänestä kyllä Jouostakaan herraa helpolla tullut. Äitinsäkin kuoli, kun Jouko oli ison koulun aloittanut, ja omin voimin sai poikaparka tulla toimeen. Kerran me olimme siellä kotipitäjässämme samassa talossa kesämiehinä, kasvavia poikia molemmin. Silloin hän usein kertoi puutteistaan, kertoi, että opettajien avutta olisi hän nälkäänkin kuollut. Minä kehoitin häntä heittämään lukuhommat sikseen, sillä hän oli hyvä ja ahkera työmies, ja sinäkin kesänä isäntämme maksoi Jouolle paremman palkan kuin minulle... Samana syksynä minä sitten näinkin hänet viimeisen kerran. Hän ei enää palannut kotipitäjään, enkä ole sittemmin kuullut hänestä mitään. Kerran sain postissa kirjan, jonka hän oli kirjoittanut Jouko Varton nimellä. Sen hän oli lähettänyt minulle muistoksi..."

"Poikaparka!"

"En kuullut hänestä muuta kuin kerran rovastin sanovan, että juoppo kuuluu tulleen siitäkin Tieralan Juhovainajan pojasta. Eihän se kumma, jos pojasta tulikin juoppo... isäkin kuoli viinaan..."

Silloin ratkean äänekkääseen itkuun, ja Matti poistuu huoneestani.

* * * * *

Näinä päivinä olen taas ollut rauhattomampi, ja yöni ovat olleet levottomat. Miksen minä voinut häntä pelastaa, miksen kyennyt nostamaan häntä siitä loasta, johon hän oli langennut? Ne kysymykset tulevat nyt yhä useammin mieleeni. Koetinko sitten parhaani, vai puuttuiko minulta voimia? Vai oliko hänessä sittenkin vielä jotakin, jota en hänessä ymmärtänyt ja jonka perille en päässyt!

Useinhan kyllä huomasin, että hän tuli yhtäkkiä levottomaksi ja näytti niin kovin tuskaantuneelta, mutta kun puuska oli mennyt ohi, vaipui hän synkkämieliseksi. Semmoisina hetkinä en saanut häntä puhumaan, vaikka koetin, että hän avomielisesti selittäisi mitä hän tunsi ja mikä häntä vaivasi.

"Rakkaimpani... se on ohi... se oli synkkä muisto entisiltä ajoilta", sanoi hän vain, mutta ei hän sittenkään ollut entisenlainen. Jotakin kummallista olin huomaavinani hänessä.

Kuluneena yönä valvoessani alkoi minua tunto soimailla, etten sittenkään ollut koettanut parastani, pyhintäni, että hän sittenkin oli vailla jotakin, jota hänen sielunsa ja sydämensä kaipasi ja josta hän ei minulle koskaan puhunut. Usein huomasin, että kun hän puhui minulle, hänen katseensa tähtäsi johonkin kauas ja hän ajatteli aivan muuta kun sitä, josta puhui...

Jospa minulla olisi täällä joku todellinen ystävä, jolle voisin kertoa koko elämäni ja avioliittomme ajan, ensi hetkestä viimeiseen, selittää tuolle todelliselle ystävälleni kaikki: miten olimme aloittaneet elämämme, miten olimme toisillemme puhuneet ja luvanneet! Mutta sellaista ystävättä minulla ei ole. Ja kuitenkin tarvitsisin lohdutusta, tarvitsisin ystäväni osanottoa tuskilleni ja epäilyksilleni. Onkohan sekin minun oma syyni, ettei minulla ole sellaista ystävää. Niukkahan olen ollut paloittelemaan ystävyttäni, ja moni on siitä päättänyt minut ylpeäksi. Mutta kuinka olen voinut kiintyä ihmisiin, joilla ei ole mitään sisäistä elämää, jotka eivät tunne sillä lailla kuin minä, jotka eivät ajattele elämää niinkuin minä?

Parempi sittenkin kärsiä yksin, ja yksin tuskansa tuntea...

* * * * *

Tänä aamuna oli isäni kipeä. Hän ei jaksanut nousta vuoteeltaan ja kutsutti minut luokseen. Hänen päätänsä kivisti, ja muutoinkin hän tunsi pahoinvointia.

"Alan jo tuntea vanhuutta", sanoi hän. "Merkillistä, kuinka olen heikonnut näinä kahtena vuotena. Vanhuus näkyy tulevan pian, kun se kerran alkaa tulla."

Hänen äänensä oli pehmeä, eikä siinä tuntunut enää sitä kovaa, käskevää sointua, jota olin harjaantunut kuulemaan.

"Johan olenkin puolivälissä kahdeksattakymmentä", virkkoi hän, kun äänetönnä istuin hänen vuoteensa vieressä ja käärin kylmään veteen kastetun liinan hänen päänsä ympärille.

"Saattaa tulla kuolemakin milloin hyvänsä... vaikka tällä silmänräpäyksellä", hän jatkoi. "Olen monesti ajatellut puhua sinulle, Lailaseni, tulevaisuudestasi, ja järjestää muutenkin asioitani. Miten olet aikonut alkaa elää, kun minun pääni on kaatunut?"

"Emme nyt ajattele vielä sellaisia, rakas isä. En ole sitä ajatellut, enkä ole jaksanutkaan ajatella. Minä uskon, että isä vielä saapi kauan aikaa olla Lailansa tykönä..."

"Sitä en usko. Tunnen, että minun aikani on tullut. Vastaa minulle,

Laila, suretko kovin miesvainajaasi?"

Minä pillahdin itkuun.

"Enhän sitä kummeksu. Ja sinun vuoksesi suren minäkin."

"Kauheinta on minusta hänen kuolemansa... Jos hän olisi kuollut minun hoidettavanani, olisi kuollut rauhallisen, luonnollisen kuoleman, ei minun suruni olisi näin suuri. Mutta ruhjoutua mäsäksi junan alle juuri silloin, kun olin hänen pelastuksestaan varma... se on niin kauheaa... niin perin kovaa kohtaloa..."

Isäni antoi minun siinä itkeä, pitäen kättäni omassaan.

"Minun syyntä se myöskin on. Olisin voinut asiaa tarkemmin ajatella, ennenkuin tein päätökseni. Mutta minun kunnianhimoni oli niin suuri ja ylpeyteni niin väkevä, että ennen luovuin rakkaimmasta lapsestani kuin huolin vävykseni maankulkijaa, jolla ei ollut mitään virkaa ja joka lisäksi oli köyhä rotta. Heti jällestäpäin kyllä kaduin ja tiesin ja tunsin, että olin Jumalan kasvojen edessä pahoin tehnyt, vaikka ihmiset kyllä hyväksyivät menettelyni..."

"Täälläkö? Nämä kotikylän ihmiset?"

"Juuri he. Kaikki sanoivat, että Laila kyllä vielä katuu, eikä hän koskaan pääse maasta ylös semmoisen tyhjäntoimittajan kanssa..."

En voinut siihen mitään sanoa.

Hetken kuluttua isä jatkoi:

"En ole sinulta kysynyt mitään avioliittosi ajalta. En ole hennonut herättää sinussa muistoja, joista en tiedä, ovatko ne sinulle vastenmielisiä vai eivätkö. Enhän tiedä, kuinka onnellinen olit hänen kanssaan, mutta yhtä asiaa olen tullut ajatelleeksi juuri näinä päivinä. Olen nimittäin ajatellut, että totta kai oli olemassa joku syy, jonka vuoksi miehesi uudestaan ratkesi juomaan. Sillä ei kai hän ainakaan avioliitonne alussa juonut..."

Siihenkin vastasin vain kyynelilläni.

"Älkää, rakas isä, nyt kysykö, minä kerron toiste", sain lopulta sanotuksi.

Eikä hän sen pitemmältä tiedustellut.

III.

En ole moneen viikkoon joutunut kirjoittamaan sanaakaan, ja aikeeni, että alkaisin kyhätä pientä romaania Jouon ja omasta elämästäni, näyttää ainakin toistaiseksi jääneen sikseen.

En ole joutunut, sillä isä makaa sairaana vieläkin, nyt jo neljättä viikkoa. Jonkun kirjeen olen ystäväilleni kirjoittanut ja saanut heiltä vastauksen. En ole muistikirjaanikaan näinä viikkoina aukaissut.

Isä on järjestänyt asiansa, sillä hän uskoo varmasti, ettei hän tuolta vuoteelta enää nouse.

Tämä aika on jälleen ollut minulle kovaa aikaa, taistelua ja kyyneleitä, sillä minun on täytynyt taaskin tehdä vastoin isän tahtoa.

Minä olen sitä jo aavistanut, ja isäni puheista olen päässyt käsitykseen, mikä hänen tahtonsa olisi.

Eräänä päivänä — oliko toissapäivänä vai kolmantena, — sanoi hän minulle, kun istuin hänen vuoteensa vieressä:

"Laila, sinä jäät niin yksin, kun vanha isäsi menee pois. Etkö tahtoisit noudattaa isäsi viimeistä tahtoa menemällä vaimoksi pastorille... Hän on nyt jo viidettä vuotta vaikuttanut seurakunnassamme, on kunnioitettava, kaikkien ihmisten rakastama mies. Hän on sinua rakastanut siitä asti, kun hän seurakuntaamme tuli. Ja ajattele! Hän rakastaa sinua vieläkin yhtä hellästi, yhtä paljon kuin ennenkin..."

Tätä olin pelännyt ja aina koettanut kääntää puheen toisiin asioihin, kun olin huomannut, että isäni tahtoi aloittaa siitä.

Mutta nyt se tuli, ja aivan esipuheetta.

Pastori oli kulkenut meillä nyt isän sairastuksen aikana joka päivä. Minä poistuin aina huoneesta hänen tullessaan. Usein he kyllä molemminkin pyysivät minua jäämään, mutta en jäänyt. Oikeastaanhan minulla ei ollut mitään pastoria vastaan ihmisenä. Häinkin oli minua kosinut paljoa ennen kuin Jouko. Muistaakseni se oli aivan ensi viikolla, kun palasin Helsingistä ylioppilastutkintoani suorittamasta. Pastori Rinta oli pienoinen, paksu mies; kasvot punottavat ja hyväntahtoiset, ja vedenväriset silmät aina niinkuin talin tahraamat.

Totta kai hän vielä muisteli saamiensa rukkasia, sillä hän ei ollut nyt puhunut minulle mitään. Sen sijaan hän oli kääntynyt isän puoleen, hyvin tietäen, ettei sielläpäin ollut vastusta.

"En enää aio mennä naimisiin", sain isälle sanotuksi.

"Pastorista saisit todellisen ystävän, todellisen elämäkumppanin. Sillä hän on mies, joka elää ja opettaa iankaikkisuutta varten... Minä olen, Laila, päässyt ymmärtämään, että avioliittosi Jouon kanssa ei ollut onnellinen. Te ette sopineet toisillenne. Jommassakummassa teistä on ollut syy. Taikka sitten on Joukosi lopultakin ollut kurja raukka... Minä kuolisin niin iloisella mielellä, kun tietäisin, että Lailalapseni on hyvän, Jumalaa pelkääväisen miehen turvassa. Sillä Jumalan luona on meillä kaikilla viimeinen turva. Hänen luokseen tulee hätä niillekin, jotka Häntä ovat pilkanneet ja kieltäneetkin Hänet..."

Hän puhui minulle pitkään ja painavasti, vanha isäraukka! En osannut lopulta sanoa mitään, täytyi aivan itkeä. Oli niin kauhean paha sanoa isän viimeistä tahtoa vastaan. Mitä minä onneton ihminen tekisin? Mihin pakenisin näiden muistojeni kanssa?

Näinä päivinä on isä heikkonemistaan heikonnut. Lääkäri ei ole enää luvannut hänen puhua mitään.

"Sydämen tykintä on niin äärettömän heikkoa, että loppu voi tulla milloin hyvänsä", sanoi lääkäri tänä aamuna lähtiessään.

Onneksi on sisareni Kaisa nyt miehineen saapunut luoksemme. Kaisa on ottanut emännyyden huolekseen ja hänen miehensä, Ville, isännyyden.

Isän tahto on nyt, että Kaisa miehineen tulee tämän rakkaan Koskenkorvan kartanon haltiaiksi.

Toimeliaita, virkkuja ihmisiä ovat niin Kaisa kuin miehensäkin. Näyttää siltä, että he kumpikin ovat hirveästi kiinni tavarassa; he puhuvat säästäväisyydestä aivan kuin heillä olisi viimeinen penni pivossa.

Olen luovuttanut Kaisalle oman huoneeni ja muuttanut itse ullakkokamariin. Täältä on komea näköala yli laajojen, tasaisten viljavainioiden ja yli koko kylän. Ruispellot hedelmöivät jo parhaillaan ja keinuevat, lainehtivat, tuulen puhaltaessa, kuin meren aallot.

Minulla on täällä ylhäällä oikein rauhallista, tänne ei kuulu liikettä alhaalta, joskus joku kimakampi huuto pihalta. Voin niin rauhassa mietiskellä elämäni, ajatella tulevaisuuttani ja entisyyttäni.

Jääkö tänne syntymäkotiini lopuksi ikääni surevana leskenä elämään koroillani? Vai muutanko pois jonnekin muualle... sielläkin yksin elääkseni?

Ei tunnu sekään hyvältä. Isän kuoleman jälkeen tuntuu tämä koti jo kolkolta ja vieraalta. Kuinka saisain päiväni kulumaan, ilman työtä ja tointa?

Kesä on jo pitkälti kulunut, on heinänteon aika.

Vähän käsitöitä olen tehnyt, en mitään muuta. Ei ole minussa innostusta mihinkään työhön, taikka sitten en ole vielä osannut oikeaan, en sille alalle, joka minua miellyttäisi. Päiväni ovat hirveän pitkät, ja unettomat ovat yötkin. Isän kuoleman jälkeen olen elänyt kuin ventovieras tässä lapsuuteni kodissa. Se, että johonkin minun pitää ryhtyä, jotakin ruveta minunkin toimimaan, on kyllä selvää. Mutta mihin ryhtyisin, siitä en pääse selville. Joskus olen ajatellut lähteä Helsinkiin jatkamaan lukujani, mutta minulla ei tunnu olevan vähääkään lukuhaluakaan. Olen kuitenkin vielä verrattain nuori vasta viidenkolmatta; pitäisi minun jotakin alkaa hommata.

Pastorista olen onneksi päässyt rauhaan. On hän sentään kirkosta palatessaan joka sunnuntai poikennut taloon, mutta harvoin hän on minua puhutellutkaan. Olen juossut tänne ullakolle, kun olen nähnyt hänen tulevan. Syksyllä olen kuitenkin päättänyt lähteä johonkin talvea viettämään, sillä talvella täällä on tavattoman ikävää, kun ei ole sopivaa seuraa. Iltaisin olen joskus koettanut sepittää runoja. Lähetin tuonnoin jonkun kuvalehteen. Mielellään ne oli julkaistu ja toivottiin lisää.

Olen näinä päivinä todenteolla koettanut mielessäni kuvitella jotakin kaunokirjallista teosta siitä, mitä olen kokenut. Varma olen, että aihetta minulla kyllä on, mutta kuinka voisin sovitella niin, että siitä samalla tulisi mielenkiintoinen!? Ihmiset voisivat ottaa todellisuudesta ja keksiä tapauksia heitä kuvatakseni. Kun kerran pääsisin oikein hyvään alkuun, kun saisin rungon valmiiksi, luonteet ja tapaukset selville, pian sitten työ sujuisi! Mutta mitäpä minun oikeastaan tarvitsee keksiä tapauksia ja ihmisiä: kertoisin vain avioliittoni ajan aivan niinkuin olen sen elänytkin. Nimet vain muuttaisin ja itse tapahtumat sijoittaisin johonkin muualle, esimerkiksi Etelä-Suomeen ja vaikkapa Helsinkiinkin. Kyllä minun täytyy ruveta todenteolla nyt kirjoittamaan. Minä voin kuvata; tunnen itsessäni, että voin...

Sillä en usko monen ihmisen niin lyhyen avioliiton aikana, kuin minun avioliittoni oli, saaneen kokea ja tuntea niin paljon kuin minä. Niin paljon toivoja, niin paljon rakkautta ja niin peräti paljon pettymyksiä ja veristä tuskaa! On aivan kummallista uskoa, että niin äärettömän paljon tunteita, niin erilaisia, niin mahtavia ja niin synkän suruisia voi mahtua yhteen ainoaan ihmissydämeen.

* * * * *

Olen ollut ihan suunniltani tänä päivänä.

Vieläkin vapisen vihasta ja suuttumuksesta! Olen jo alkanut kirjoittaa romaaniani, olen päässyt hyvään alkuun. Hyvä siitä tulee, kun oikein parastani koetan...

Olin juuri ihanimmassa unelmissani, romaaniani valmistellen, kun aivan arvaamatta pastori tuli luokseni tänne ullakolle — ihan yksin ja ilmoittamatta.

Mitä tämä merkitsi? Enkö siis vieläkään ollut päässyt rauhaan tuosta talisilmäisestä miehestä, jota en voinut sietää!

Pastori oli erinomaisen juhlallisella tuulella. Puhui hyvin harvaan, ei juuri hymyilytkään, ja hänen tavallisesti punaiset kasvonsa olivat nyt vaaleammat ja ikäänkuin laihemmat. Oliko tuo ilkeä mies sittenkin niin uppiskainen, että vieläkin aikoi kosia minua? Vai mitä hänellä oli minulle sanomista?

"Mikä erinomainen asia saattaa herra pastorin minun luokseni?" kysyin häneltä, kun hän puhua jankkasi hyvistä heinäntekoilmoista ja lupaavista ruisvainioista.

"Aion puhua kanssasi asiasta, josta me isävainajasi kanssa sovimme. Hän pyysi minua elämänsä viimeisinä päivinä niin tekemään, ja minä lupasin täyttää hänen tahtonsa. En ole ennen sitä tahtonut tehdä, vaan nyt katsoin tilaisuuden sopivaksi, rakas Laila", sanoi hän imelällä, laulavalla äänellään. Oivalsin hänen asiansa ja vastasin niin kylmästi kuin voin:

"Kyllä arvaan asianne. Mutta minä en usko isävainajan pyytäneen teitä puhumaan siitä minulle hänen kuolemansa jälkeen."

"Ja kuitenkin hän sen teki, sillä hän huolehti lapsensa tulevaisuudesta. Rakas Laila! Kuuntele minua, kallista korvasi sanoilleni ja anna sijaa sydämessäni minulle..."

"Minun sydämessäni ei ole sijaa kenellekään ihmiselle enää. Ja teidän pitäisi muistaa jo entisestään, etten voi teitä rakastaa... en edes kunnioittaakaan niinkuin tahtoisin..."

"Ja saisinko tietää, miksi et?"

Hänen äänensä laulava nuotti muuttui kovemmaksi, ja sanat alkoivat tulla nopeampaan.

"Sen tiedätte itsekin. Enkä minä pidä velvollisuutenani ruveta teille tarkemmin selittämään... Jos oikein tekisitte, jos olisitte gentlemanni ja hieno mies, niin poistuisitte nyt heti, ja minä voisin teitä muistella ystävällisillä tunteilla..."

Mutta hän ei siitä säikähtänyt. Päinvastoin hän tuli rohkeammaksi. Hän kävi lähemmäksi ja istui tuolille melkein minun viereeni, niin että hänen taliset silmänsä näkyivät vielä paremmin punaisten silmäripsien alta.

"Rakas Laila! Oletko koskaan tullut ajatelleeksi minun kovaa kohtaloani! Ensi hetkestä, kun sinut näin, rakastin sinua. Sinä et tiedä, mitä tuskaa olen tuntenut, kun näin sinun menevän miehelle, jolla ei ollut minkäänlaista karaktääriä, eikä edes varmaa toimeentuloa. Tiesin varmasti, että sinä et tulisi onnelliseksi hänen kanssaan. Eivätkä sellaiset luonteet yleensä, kuin miesvainajallasi, kirjailija Jouko Vartolla oli, voi tehdä itseään tai muita onnelliseksi..."

"Vai niin", vastasin hänelle jotenkin pisteliäästi. "Mutta tekö olette se ihmeluonne, joka voi tehdä onnelliseksi sekä itsenne että muut!?"

"Olen vakava ja hyväänpyrkivä luonne, ja Jumalan Kaikkivaltiaan avulla olen koettanut elää

nuhteettomasti elämäni... Rakas, kallis Laila..." Hän koetti tarttua käteeni ja vetää sitä huulilleen.

Silloin minua iljetti ja pisti niin vihakseni, että lyödä lipsautin häntä kämmenrystysillä poskelle...

Mutta silloin hänenkin juhlallisuutensa loppui. Kasvot lensivät tulipunaisiksi, ja hän nousi istumasta.

"Vai niin. Sinä häpäisetkin vielä minua. Sinä et olisi tuota tehnyt, jos tietäisit, että isäsi on minulle laillisella tavalla testamentannut puolen omaisuudestasi."

"Isänikö...?"

"Juuri hän. Ja voit olla varma, että minä valvon myös etuani. En penniäkään jätä ottamatta..."

Silloin vihani nousi täyteen voimaansa, suutuin niin silmittömästi, etten nytkään vähääkään muista, mitä hänelle sanoin. Mutta hän ei silti vielä poistunut huoneestani.

"Sinä et siis suostu rupeamaan vaimokseni?" kysyi hän vielä kerran.

"Saatanan muori sinun vaimoksesi tulkoon!" muistin herrojen Eevan sanoneen kraatari Aapelille, ja sen minä hänelle linkosin niin suurella voimalla kuin minusta ikinä löytyi.

"Sinä sydämetön julmuri ja rietas nainen!" sanoi pastori vihasta kähisevällä äänellä. "Tiedätkö, että minulla on kaikki tiedossani, kuinka sinä olet elänyt... Eikö sinun pimeää, kivikovaa sydäntäsi ahdistaa, kun muistat, julmuri, että juuri sinä tapoit miehesi, saatuasi hänet ensin epätoivoisena juomaan. Minä tiedän, sillä olen ottanut selvän avioliittosi ajalta..."

Hän puhui varmasti ja ilkuillen, ikäänkuin tuntien riemua nähdessään, etten kyennyt mitään vastaamaan.

"Omat, parhaat ystävättäresi ovat minulle sen kertoneet..."

Ja sitten hän, hioen kämmeniään yhteen, lisäsi pirullisella äänellä ja pienten talisten silmäin kiiluessa helvetillisessä tulella:

"Mutta jos näiden kämmenien väliin olisit tullut... kyllä minä olisin koettanut sinusta puristaa pahat aivoituksesi..."

Silloin keksin juomakarahvin pöydälläni ja lennätin sen hänen niskaansa juuri kun hän kääntyi pois paetakseen.

Tuommoisen raa'an tolvanan höyhennettäväksikö olen joutunut!

Olin aivan suunniltani. Mutta toivottavasti minä nyt olen hänestä päässyt...

Minun täytyy päästä pois tuommoisen hävyttömän miehen likikuuluviltakin! Sillä minä tunnen, että olisin valmis millä hetkellä hyvänsä lähettämään luodin hänen kurjaan raatoonsa...

Kuinka hän oli saanut isäni, joka muuten oli niin varovainen ja samalla ihmistuntija, noin petetyksi! Teeskennellen jumalisuutta ja osaten aina puhua vanhan miehen mieliksi hän oli saanut isäni uskomaan itsestään paljasta hyvää. Kavalasti hän oli osannut huiputella, Jumalansa nimessä valehdella vaikka mitä!

Mikä ääretön raukka! Eiköhän tuo mies ole langennut paljon syvempään kuin koskaan kukaan juomari!

* * * * *

Nyt, kun on joku päivä kulunut pastorin käynnistä, olen sentään vähitellen alkanut tyyntyä. Mutta minulla on nyt selvillä, että jätän ainiaaksi kotipitäjän ja syntymäkotini. Ainiaaksi tahdon täältä lähteä, sillä se, mitä minulla on täällä ihanaa ja kallista muistoa, on ikäänkuin unennäköä, niinkuin en koskaan olisi sitä aikaa elänyt. Mutta siitä totuudesta, että kerran olen ollut naimisissa ja että nyt olen leski, siitä en koskaan pääse, ja se ei ole unennäköä. Vaikka nyt soisin, että niin olisi, etten koskaan olisi elänyt avioliitossa enkä koskaan nähnytkaan Joukoa!

Niin nyt soisin olevan!

Minulla ei olisi näitä muistoja, jotka minua kiusaavat ja ärsyttävät ja panevat sydämeni epätoivoiseen vimmaan.

Voisin nyt nuorena neitinä muuttaa Helsinkiin. Jatkaisin lukujani... ja eläisin siellä isossa maailmassa, taiteen ja soiton keskellä, iloisena, huolettomana leipämurheista...

Mutta mikä estää minua nytkään tahtoani täyttämästä?

Ei mikään. Mutta ensi jouluksi minä valmistan romaanin, esikoiseni...

"Uusi ja lupaava, nuori kirjailijatar on esikoisteoksellaan..."

Niin! Niin! Koettaa tahdon!

IV.

Monta päivää, ehkä viikkokin, on kulunut, ettei ole mitään tapahtunut. On ollut poutaisia päiviä, lämpöisiä ilmoja. Rukiinleikkuu on aloitettu, ja yöt ovat jo hyvin hämääviä, melkein pimeitä.

Eilen tulin katsoneeksi Jouon jällejääneisiin papereihin, joita on melkoinen laatikollinen omien papereitteni joukossa. Olen löytänyt aloitteita Jouon myöhemmin julkaistuihin teoksiin, runonpätkiä ja sommittelun laajaan murhenäytelmään "Pohjolan kevät". Se on äärettömän intresantti aihe. Siitä voisi mestarin kädessä tulla ihmeen kaunis näytelmä. Mistä hän on keksinyt näin kummallisen, salaperäisen aiheen? Käsialasta ja paperista päättäen hän on tämän sommittelun kirjoittanut naimisissaolomme aikana.

Ylettömän paljon täällä onkin sommitteluja ja liuskoja; on paperiliuskoja, joissa ei ole kuin jokunen lause, ikäänkuin jonkun kertomuksen keskeltä temmattu. Tällä tavalla hän kai kokosi aiheita, kuvasi ihmisiä ja tapauksia tulevia teoksiansa varten...

Mutta hän sammui juuri silloin, kun oli parhaiksi syttymään päässyt, taittui kesken kasvamistaan...

Ajatuksissani pengon ja lueskelen näitä papereita, jotka ovat huiskin haiskin, sikin sokin laatikossa! Erään paperin ylälaidasta vilahtaa silmäni nimi Laila... Vedän sen uteliaana toisten seasta ja luen:

"... Laila seisoi miehensä silvotun ruumiin vieressä ja itki hiljaa. Jouon oikea käsi oli mennyt poikki ja rinta oli litistynyt kuin lauta. Muuta näkyvämpää vammaa ei ollut. Kasvot olivat valkeat kuin palttina, silmät tiukasti ummessa. Hän näytti kuin nukkuneen syvään, iankaikkiseen uneen. Laila oli monen monta kertaa öisin, kun hän tiesi Jouon olevan humalassa, sytyttänyt tulen ja hiipinyt hänen vuoteensa viereen kuuntelemaan, hengittikö Jouko. Silloin oli Jouon kasvoilla ollut tuo sama kuoleman kalpeus ja silmät olivat olleet tiukasti ummessa... niinkuin nytkin..."

"Hän laskeusi polvilleen Jouon ruumiin viereen, otti vasemman käden omaansa, silitteli sormusta, joka uudenkirikkaana välkkyi hoikassa sormessa, ja painoi suutelon hänen verettömille huulilleen... Silloin Lailan voimat loppuivat, ja hän lyhyhistyi pyörtyneenä miehensä ruumiin päälle..."

Luin tuon palasen toiseen, kolmanteen, en tiedä kuinka moneen kertaan, ennenkuin käsitin, mitä se sisälsi. Mutta sitten minä sen käsitinkin!

Suuri Jumala, mistä hän oli tiennyt eläessään kuvata kuolemansa, kuvata sen juuri niin kuin se oli tapahtunutkin! Minun suutelon ja pyörtymisenikin! Ja kasvojensa kuolonkalpeuden.

Milloin hän oli tämän kirjoittanut? Kuinka oli mahdollista, että hän oli hengessään nähnyt loppunsa?

Tämä on ihan selittämätöntä, satumaista taikka unta keskellä päivää! Olenko minä sitten Laila ja oliko hän Jouko? Olenko? Olenko? Mikä mies hän oli, tuo Jouko? Oliko tietäjä, näkijä, aavistelija?

Mitä hän onkaan saanut kärsiä?!

Enkö ole häntä ymmärtänyt?

Minulle tulee aavistus jostakin kauheasta, minkä olen tehnyt...

"Jommassakummassa täytyi olla syy, muutoin ei Jouko olisi juomaan ratkennut", oli isä sanonut.

Mutta minä pengon ja pengon käsikirjoitusten joukossa! Ehkä siellä on alkua ja loppua tälle kummalliselle kuvaukselle? Ehkä on kuvattuna koko avioliittomme aika...

Milloin hän on sen kirjoittanut ja kuinka olen näin kauan antanut sen virua näiden paperien välissä?

Aivan alimpaa, laatikon pohjalta, löydän paksun, rullalle käärityn käsikirjoituksen. Heti ensi sivulta,

ensi sanoista näen, että se on kuvaus avioliittomme ajalta. Nimilehti vain puuttuu...

Silmissäni himmenee, kun alan sitä lukea... "Jouon kertomusta".

Mutta sitä ennen lukitsen oven, ettei kukaan pääse häiritsemään.

JOUON KERTOMUS

1.

Pian puoli vuotta olivat he olleet jo naimisissa.

Heillä oli kaksi sievää huonetta laitakaupungilla, lähellä merenrantaa. Heidän huoneistaan oli kaunis näköala sekä merelle että maalle päin, ja muutenkin paikka oli rauhallisempi kuin vilkasliikkeisemmällä keskikaupungilla. Molemmiin he olivat nähin huoneisiin ihastuneet ja yksissä tuumin päättäneet ne vuokrata.

Ennen häitänään he olivat jo sen huoneiston hankkineet, sisustaneet pienen kotinsa sieväksi ja viihtyisäksi. Lailalla olikin erinomainen maku asettaa huonekalut mukavasti ja somasti, niin että ne miellyttivät silmiä ja tekivät huoneet hauskan näköisiksi. Jouko oli ihan haltioissaan nähdessään, kuinka aistikkaasti Laila osasi järjestää. Ja vaikka heidän omaisuutensa oli hyvin vähäinen ja huonekalustakin keskinkertainen, kykeni Laila kukkien ja muiden keinojen avulla sovittamaan niin taitavasti, ettei niiden vanhuus tullut näkökselle.

Heidän täytyi nyt alussa ainakin ruveta elämään hyvin säästävästi. Jouon palkka ei sallinut suuria menoja, ja vaikka Laila kyllä lupasi käsitöillään ansaita jonkun vähän, täytyi sittenkin koettaa saada menot mahdollisimman pieniksi.

Jouko se oikeastaan oli halunnut, että he muuttaisivat tänne Pohjanmaalle, sillä hän ei tahtonut enää olla likelläkään niitä seutuja, joilla hänen entinen elämänsä oli kulunut. Lailasta oli samantekevää missä asuivat, hän seuraisi Joukooaan vaikka leivättömään Lappiin taikka maan ääriin asti.

Jouko oli juuri palannut sanomalehden toimistosta, jossa hänellä oli aputoimittajan paikka. Laila oli mennyt johonkin asioilleen, sillä heillä ei ollut palvelustyttöäkään. Väsähtäneesti hän istui tuolille ja katsoi ulos ikkunasta merelle, joka jo lumisena jääkenttänä levisi silmänkantamattomiin.

Toimistossa olivat toiset taas häntä kiusoitelleet.

"Sinä onnellinen, joka sait niin rikkaan ja kauniin vaimon! Sinulla varmaankin on kultaiset päivät", virkkoi yksi.

"Ei kuulukaan appivaari hellittävän penniäkään, kun vastoin ukon kieltoa on mennyt naimisiin. Ei se tainnut tämä vävy-poika olla oikein Koskenkorvan ukon mieleen", sanoi toinen, ja sitten he nauroivat.

Jo heidän kihloissa ollessaan olivat toverit Joukoa onnitelleet, onnitelleet rikkaaksi mieheksi...

Se oli häntä jo silloin hermostuttanut, mutta nyt vielä enemmän. Niinkö he uskoivat, että hän oli rahojen takia ottanut Lailansa? Eivätkö he nähneet, että Lailassa oli muuta enemmän rakastamista kuin rahat... rahat, joista hän ei ollut koskaan Lailalta kysynytäkään... Oli vain muilta kuullut Lailan isällä niitä olevan...

Hän oli uskonut, Jouko, että kun he muuttavat tänne kauas pohjoiseen, outoon paikkaan ja vieraiden ihmisten keskelle, on koko tuo ikävä raha-asia tietämättömissä. Mutta toiset toimittajat näkyivät tietävän, tiesivät paljon enemmän kuin Jouko itse...

Kummallisella, veltolla ja verettömällä tuulella hän tunsu olevansa, ja vanha viinanhimo muistui hänen mieleensä. Hän ei ymmärtänyt itseään, ei vaimoaan, ei koko maailmaa. Ja ne tulivat aina nämä samat ajatukset ja vanhat himot silloin, kun hän vain hetkeksikään joutui olemaan yksin... Hän istahti veltosti keinutuoliin. Tämmöistäkö tämä elämä sitten oli olevakin — se tulevaisuus, jolta hän oli odottanut niin

äärettömän paljon sekä kunniaa että kuuluisuutta... tällöistä jahkailemista sanomalehtimiehenä, että tuskin eli...

Mitä hän oli ajatellut mennessään naimisiin, köyhä mies, joka ei oikeastaan itsekään elänyt! Kyllä hän sen tiesi... ei hän ollut oikeastaan ajatellut mitään, ei entisyyttään eikä tulevaisuuttaan...

Entisyyttään sentään enemmänkin, varsinkin kulkurielämänsä ylioppilasvuosinaan. Sillä kulkurin elämää se oli ollut, juopottelemista ja laulamista ja unelmia paremmista päivistä, kullasta ja kunniaista. Hän oli laulanut lemmeistä ja pakahtuvista sydämentunteista, parhaimman sydänverensä lauluihinsa vuodattaen. Rakkautta hän oli himonnut, orpouttaan ja yksinäisyyttään itkenyt ja katumalla katunut hurjistelua...

Yksinäisinä hetkinään, kun hän tunsi itsensä onnettomimmaksi ja koko maailman hylkäämäksi, hän oli ainoana pelastuksenaan toivonut herttaista ja hellän hyvää kumppania, joka näkisi hänen sieluunsa ja sydämeensä, joka osaisi häntä lohduttaa ja antaa hänelle voimia jalompaan elämään...

Hän oli kohdannut rakastavan naisen hellän sydämen, puhtaan ja jalon aarteen, jota hänen tuli helliä ja hoitaa... Mikä häntä vaivasi? Miksi hän kuitenkin kaipasi? Olivatko nämä synkät, tyytymättömät hetket vielä maininkeja entisestä myrskyisestä elämästä? Vai oliko hänen sielunsa puhtaus jo niin himmennyt, ettei se enää voisi kirkastua, vaiko sydän jo liiaksi tylsistynyt?

Puolihämärässä huoneessa, keinutuolissa istuessaan, näytti Jouko jo vanhentuneelta mieheltä, josta paras nuoruuden mehevyys on kuivunut. Kasvot olivat kalpeat ja luisevan laihat. Ohut tukka peitti kauniinmuotoista päätä, joka oli pääläeltä paljas. Mutta suurten sinisten silmien välissä, kaarevan nenän yläpuolella, oli syvät juovat, jotka tekivät hänen kasvonsa tyytymättömän näköisiksi. Ne olivat aina silloin kalpeammat ja otsarypyt syvemmät, kun hän mietiskeli jotakin erityisempää.

Hänelle tuli istuessaan kummallinen levottomuus, ikäänkuin hätä ja pelko jostakin kauheasta. Hänestä tuntui siltä kuin hänen voimansa olisivat loppuneet, luova mielikuvitus kangistunut ja älyn valokin himmennyt. Mutta mistä tuli tämä saamattomuus ja veretön elämä?

Hän oli uskonut, että hän nyt vasta, kun oli saanut rakastetun kumppanin vierelleen, pystyy tosiyöhön... jatkaa kirjallisia töitään, luopi teoksen, jonka muisto on pitempi kuin lyhyen ihmiselämän... jatkaa lukujaankin ja tulee kuuluisaksi, hyväksi mieheksi...

Samassa hän kuuli tuttuja askeleita eteisestä. Laila palasi kotia, ja hänen astuntansa oli nopeaa ja niinkuin hätäisen askeleita.

Lailan kasvot olivat kävelystä ja raittiista talvi-ilmasta käyneet terveen punakoiksi. Hänen suuret, ruskeat silmänsä loistivat, ja koko hänen olennostaan kuin irtaantui kokonainen maailma iloa ja onnea. Riisumatta päällysvaatteitaan hän riensi miehensä luo, suuteli otsalle ja laski kätensä Jouon kaulan ympäri.

"Oletko jo pitkästynyt? Kävin Saarisen perheessä ja viivähdin enemmän kuin aioinkaan", hän sanoi kirkkaalla äänellään ja taivutti miehensä päätä taaksepäin, nähdäkseen hänen silmiinsä.

"Tiesinhän sinun tulevan pian, mutta kuitenkin jo ehdin ikävöidä", vastasi Jouko ja veti hänet syliinsä rajusti ja riemukkaasti:

"Voi, voi, Laila, rakkaimpani, kuinka huonon miehen sinä sait", sanoi hän sitten ja ratkesi itkuun kuin lapsi.

Laila katsoi häntä kummastellen ja pitkään. Mikä hänen miestänsä vaivasi? Hän oli niin kummallinen ja käsittämätön tänään.

"Miksi olet noin? Miksi itket? Teinkö pahoin, kun viivyn?"

"Ei, ei, et... et... Sinä olet aina hyvä, mutta minä olen niin paha... olen paha ja saamaton..."

"Ole nyt taas! Sinun on muuten paha olla, sinua rasittavat taas synkät ajatukseti. Heitä ne pois... olethan oman Lailasi parissa..."

Ja Laila nousi hänen sylistään, riisui päältään ja jatkoi kuin puoleksi nuhdellen:

"Nyt olet taas niin omituinen, etten sinua ymmärrä. Miksi et ole avomielinen minulle, miksi et kerro kaikkia kiusauksiasi minulle? Lupasithan, että kerran selität sydämesi sisimmän, ja senkin selität, joka mieltäsi painaa ja ilosi viepi... Vastahan elämämme on alussa... ja sinullakin on vielä suuret tuumasi toteuttamatta... Sallitko, että otan tulen? Nyt sinun pitää sanoa, miksi sinä itkuun ratkesit... nyt juuri tänä..."

"Ei, älä ota vielä tulta, istukaamme hämärässä. Lailani, rakkaimpani, onneni, elämäni, tule tänne syliini istumaan..."

"Kuinka sinä kuitenkin olet lapsellinen... iso lapsi, jota minun pitää kasvattaa. Mutta sanohan nyt, mikä sinua vaivaa..."

"En minä voi, etkä sinä sille mitään mahda, vaikka sanoisinkin..."

"Suretko sitä, että meidän täytyy elää näin säästävästi?"

"Semmoisia asioita en juuri koskaan ajattele."

"Kyllä sitäkin ajattelet, tunnusta pois."

"Ehkä sinun vuoksesi, jos sinun on paha elää näin."

"Minä kyllä tyydyn tähän nyt, varromme parempia aikoja. Ehkäpä onni sinuakin potkaisee..."

"Uskotko niin?"

"Uskon minä... luotan, että sinä paranet kokonaan, että sielusi kirkastuu ja ruumiisi vaurastuu... että sinuun kasvaa kauniita ajatuksia... että unhotat entisen elämäsi... unhotat niinkuin sitä ei koskaan olisi ollutkaan... että olet niinkuin silloin vasta olisit alkanut, syntynyt, silloin kun minut näit..."

"Laila parkani... Minusta on vieläkin kummaa ajatella eli oikeastaan uskoa, kuinka sinä minua voit rakastaa...!"

"Sinä olet tänä iltana kummallisempi kuin koskaan ennen. Kuinka voit sellaista kysyäkään?"

"Olen sitä jo monesti ennen aikonut kysyä, kihlauksemme aikana jo. Kyllähän minä tiedän vikani ja virheeni, tunnen heikkouteni ja saamattomuuteni... Tiedän senkin, etten ole ihannemies missään suhteessa. Kuinka voit minua rakastaa, kuinka voit pitää vertaisenasi miestä, jonka henki on niin heikko ja jonka sielu on sairas...?"

Jouolla oli tuo sama kysymys usein huulilla pyörinyt, ensimmäisinä päivinä jo heidän kihlusaikanaan, mutta hän ei ollut saanut sitä koskaan lausutuksi. Pelko siitä, mitä Laila siihen vastaa, oli estänyt. Sillä hän tunsi, että Lailan vastauksesta riippuisi hänen koko elämänsä, siinä olisi kallion kieleke, jolta hän syöksyisi alas pimeään kuiluun tai kohoaisi ylös korkeuksien huipulle. Hän oli tätä hetkeä toivonut ja pelännyt, toivonut ja kuvitellut jo Lailan vastauksenkin. *Jos* hän niin sanoisi, *jos* niin selittäisi kuin hän toivoi, silloin hän olisi varma pelastuksestaan, *silloin* hän nousisi kallion kielekkeeltä ylös korkeuksien huipuille. Ja silloin hän tuntisi sen, jota tahtoi, mitä Laila hänessä rakasti...

Näin hän oli luullut Lailan vastaavan:

"Rakkaimpani! En rakasta sinua semmoisena kuin itseäsi kuvasit, en rakasta sinussa enemmän kasvojesi kuin ruumistasi... Tiedän sydämesi olevan hyvän ja hellän ja sielusi jalon ja älysi kirkkaan, mutten rakasta niitäkään niinkuin jotakin ihmeellistä, suurta ja satumaista, jota sinussa on, joka lyö leimansa koko sinun olentoosi ja välähtää parhaina hetkinäsi silmissäsi. Sitä salaperäistä älyä, sitä satumaista voimaa sinussa rakastan... En osaa sanoa sille nimeä enkä ole koskaan kenenkään kuullut siitä puhuvan... Tunnen sen vain syvällä sydämessäni, ja se tunne on ollut elämäni ihanin. Ymmärrätkö minua, Jouko, rakkaimpani?"

Ymmärsikö hän sitä! Suuri Jumala, näitä sanojahan hän oli odottanutkin, toivonut ne kuulevansa noilta kauniilta punertavilta huuilta... Toivonut niitä pelastuksenaan.

Hän oli nyt kysyessään vetänyt Lailan rinnalleen, pusertanut rajustilyövää sydäntään vasten, ja odotti henkeään pidättäen, mitä Laila sanoisi.

"Kuinka olet kummallinen! En minä sitä osaa niin selittää. Mutta uskothan nyt, kun sanon sinulle... voi, voi, kuinka sydämesi hyppää rajusti", ja Laila ikäänkuin irtautui Jouon sylistä.

Laila näki, että Jouon katse taas harhaili jossakin muualla, niinkuin hän ajattelisi jotakin aivan muuta kuin mitä oli sanonut. "Puhelkaamme nyt jotakin hauskaa. Tahdotko kuulla uutisia?"

"No kerrohan nyt", sai Jouko sanotuksi ikäänkuin heräsi unesta.

Laila nousi Jouon sylistä, viritti tulen lamppuun ja alkoi toimia yhtä ja toista.

"Niin. Oli puhe Saarisella tulevasta raittiusiltamasta, jota me naiset nyt hommaamme, arpajaisista, kuten tiedät. Rouva Saarinen lähetti sinulle lämpöiset terveisensä ja käski minun vieläkin kehoittaa

sinua pitämään puhe arpajais-iltana. Sopivasta puhujasta on puute, sillä maisteri Kantele on sairaana, ja rouva Salo tahtoisi, että tällä kertaa puhuisi mieshenkilö..."

"Ei minusta ole puhujaksi, en ole koskaan esiintynyt puhujana", vastasi Jouko aivan kuin ei olisi oikein käsittänyt, mitä Laila sanoi.

"No välipä sillä, jos et ennen ole yleisön edessä puhunutkaan. Voithan kirjoittaa puheesi ja lukea sen. Minä olen varma, että siitä puheesta tulisi hyvä, sellainen, jonka kaikki ymmärtäisivät... Täytyy meidänkin koettaa jotakin, kun kaikki muutkin uhraavat aikaansa kalliin asian vuoksi... Koko Suomen pelastukseksi..."

"No, saanenpa tuota vielä miettiä", lupaili Jouko, mutta ääni, jolla hän sen sanoi, soi epävarmalta.

"Mitä sinä oikeastaan mietit, kun olet niin ajatuksissasi?"

Jouko naurahti.

"Muistelin erästä talvi-iltaa nuoruuteni ajoilta."

"Mitä silloin tapahtui?"

"Ei mitään, mutta se on kuitenkin jäänyt mieleeni. Kun näin tuon tähden tuolla kaukana etelän taivaalla, niin siitä muistin."

Laila oli häärännyt keittiössä, johon ovi oli auki, ja puhui sieltä:

"Arvaas mitä rouva Saarinen myöskin kysyi... se koski sinua?"

"En minä voi arvata..."

"Hän sanoi kaupungilla olevan puheena, että sinä valmistelet laajaa teosta jostakin yhteiskunnallisesta kysymyksestä... Yleensä pidetään sinua etevänä miehenä. Voi, et arvaa, ystäväni, kuinka hauskalta minusta tuntui ja hyvältä... Melkein itkin, olin niin iloinen kotiin tullessani..."

"Ne ovat niitä tavallisia maailman puheita."

"Olkoon niinkin, mutta hauskaa oli minun kuulla..."

"Minä olisin paljon enemmän halunnut kuulla, että viimeöinen uneni olisi ollut totta..."

Laila riensi keittiöstä Joukon luo, joka oli ottanut sanomalehden käsiinsä ja ottanut siitä palasen. Hän oli solminut valkoisen esiliinan eteensä, ja puuhatessa olivat hänen kauniit tummat kutrinsa valahtaneet ohimoille, poskien hohtaessa punaisilta. Hän oli niin suloisen kaunis ja viehättävän kodikas...

"Kuinka sinä olet kaunis tänä iltana!" riemuitsi Jouko ja katsoi häneen hellästi.

"No, kerroppa nyt, mitä sinä kuluneena yönä uneksit."

"Kerronkohan? Se oli kaunis ja suloinen uni..."

"Voi, voi... sano nyt!"

"Me olimme muuttaneet täältä pois, syntymäpaikoilleni Karjalaan. Meillä oli oma talo korkean mäen päällä. Sinä olit emäntänä. Tulit pellon pientareelle katsomaan, kun minä kynnin..."

"Oliko se sinusta niin hauskaa? Kaipaatko sinne Karjalaasi?"

Laila kysyi sen hellällä äänellä, ikäänkuin olisi aavistanut, että Jouko sinne ikävöitsi.

"Kaipaen kovinkin, muistan sitä aina. En rakastu koskaan tähän Pohjanmaahan enkä jäiseen meren henkeen. Metsä ja kiviö ovat kotoni, sinne mieleni minun tekevi laulun laajaan kotimaahan. Sinne me vielä kerran, Lailani, muutammekin!"

Jouko puhui ikävöivän äänellä, ja Lailasta näytti siltä kuin hän olisi hengessään nähnyt Karjalansa...

"Ehkä toivomuksesi kerran toteutuukin", toivoi hänkin.

Ja laulellen hän kävi toimiinsa, Jouon istuessa pöytänsä luona jotakin kirjoitellen.

Aamupäivät Jouko viiپی toimistossa, ja Lailan oli silloin yksin ikävä olla.

He olivat jo tällä lyhyellä ajalla, asuessaan heille molemmille oudossa kaupungissa, saaneet kosolta tuttavvia. Jouko oli kyllä lausunut toivomuksenaan, etteivät he rupeaisi seurustelemaan kenenkään kanssa, eläisivät vain kahden omaa elämäänsä. Mutta tuttavuuksia oli sittenkin tullu. Ensiksi insinööri Saarisen perheessä, kun Saarinen itse oli karjalainen samoin kuin Joukokin. Saarisen perheen kautta tuli muita tuttavvia, niin että niitä pian oli aivan liaksi, Lailankin mielestä.

Rouva Saarinen oli melkein jokapäiväinen vieras Lailan luona. Aamupäivällä hän usein tuli, silloin kun Jouko oli toimistossa.

"Nuoren rouvan tulee ikävä istua yksin, kun aviomies on poissa... Lähdin sinua tervehtimään. Muistan kuinka pitkät minun päiväni olivat avioliittomme alussa kun Saarinen viiپی matkoillaan viikoittain", tervehti hän tullessaan. Olihan Lailalle hauskaa saada puhekuppani, mutta kuta useammin rouva Saarinen tuli, sitä rohkeammaksi ja puheliaammaksi hän kävi. Ja Laila oli huomaavinaan, että rouva Saarinen piti ikäänkuin pesänkirjokusta heidän huonekaluistaan, jotka olivat huonot ja vanhat, ja että hän aina tarkasteli tunkeilevasti joka nurkkaa. Mutta ei kuitenkaan mitään virkkanut.

Rouva Saarinen oli lihavahko keski-ikäinen ihminen, jonka kasvot olivat pulleat, mutta ilman väriä; leuassa ja vasemmassa poskipäässä oli iso, musta syyli. Hän pukeusi loistavan komeasti ja käyttäytyi kuin ylhäinen nainen. Hänellä oli "aatteita", ja niiden toteuttamiseksi hän elikin, sillä heillä ei ollut yhtään lasta. Hän olikin välttämätön henkilö kaikissa yhdistyksissä, verraton puhuja ja tulinen raittiuden ystävä.

"Kun me muutimme tähän kaupunkiin, ei täällä ollut raittiusseuraakaan, kaikki oli porvarien ja viikinkien vallassa; mutta nyt ovat jo asiat toisin, ja me suomalaiset olemme nyt enemmistönä. Oikeastaan on sekin aivan mieheni ansiota, että 'Pohjanmaan Sanomat', jonka toimituksessa miehesikin nyt on, pääsi elämään..."

"Te olette jo niin paljon ehtineet saada aikaan, teillä on takananne suuri työ... Mitähän minä voisın kansani hyväksi?" sanoi Laila hiljaisella äänellä.

"Voi, vielä on meillä pitkä ja vaikea taival edessämme, vielä on viinan valta suuri, ja kurjuus ja köyhyys. Me tarvitsemme paljon nuoria ja vereksiä voimia suuren, ylevän aattemme toteuttamiseksi. Sinullakin, Laila, on suuri tehtävä, sinulla on hyviä edellytyksiä asiasi menestymiseksi. Sinulla on koulusivistystä ja lahjoja. Nuoren elämäsi sinä uhraat suuren aatteen palvelukseen... silloin se on kaunista, ihanaa elämää... Sinä, joka olet maalla kasvanut ja syntynyt, et ole nähnyt, et ole kuullutkaan kaikesta siitä kurjuudesta, jonka viina tuottaa ja jonka vallassa vielä on köyhä, rakas Suomemme. Mutta minä, joka olen kaupungissa syntynyt, kasvanut, minä tiedän. Olen itse kokenut, sillä isäni oli juomari, ja me lapset saimme nuoruudessamme paljon kärsiä..."

Puhuessaan lapsuutensa muistoista rouva Saarinen ratkesi itkemään, itkun seasta selitellen Lailalle kurjuutta, jonka läpi hän oli elänyt. Lailallekin nousivat kyneleet silmiin.

Siitä näytti olevan helpotusta rouva Saarisellekin, sillä hän kuivasi kyneleensä ja alkoi iloisemmalla äänellä selittää:

"Olen kuitenkin Jumalalleni kiitollinen siitä, ettei minun ole tarvinnut mieheni suhteen mitään kokea. Insinööri on ollut raitis lapsuudesta asti, ja hän onkin innokkaimpia raittiusmiehiä paikkakunnalla. Mutta minä tiedän täälläkin monta virkamiesperhettä, monta kotia, joissa kyneleet ovat kastikkeena ja suru pöytälinana. Olen kuitenkin nyt niin iloinen, että olemme päässeet näinkin pitkälle raittiusasiassamme. Ajattele: enemmän puolet kaupungin työväestöstäkin kuuluu raittiusseuraan, samoin herrasperheistään."

Laila kuunteli rouva Saarisen puhetta innokkaasti, ja kuta pitemmältä hän puhui, sitä enemmän sai Laila vakaumusta, että hänenkin elämällään on suuri tehtävä.

Taivas, jos rouva Saarinen tietäisi, että Jouko on ollut juoppo!

Lähtiessään rouva Saarinen painoi Lailan kättä lämpöisesti ja virkkoi:

"Sinusta, Laila, minä toivon voimakasta ja innokasta taistelutoveria."

Laila lupasi koettaa parhaansa.

Rouva Saarisen mentyä Laila alkoi mietiskellä. Nyt hän alkoi paremmin käsittää, mikä jalo ihminen

rouva Saarinen oli. Koko elämänsä hän oli uhrannut kauniin aatteen hyväksi, ja yhtä taisteluhaluinen, yhtä ponteva ja varma voitostaan hän oli vieläkin.

— Kun saisi Jouonkin niin innostumaan! Minun pitää koettaa parhaani, sillä olen varma siitä, että kun Jouko vain kerran oikein lämpenee, hän ei heitä asiaansa. Mutta minun täytyy juuri ensi kerralla puhua rouva Saariselle, että hänkin jonkun kerran ottaisi haastellakseen asiasta Jouolle. Todellakin, se on oiva keksintö! Jouko ei varmaankaan voi kieltäytyä rupeamasta arpajaisissa puhujaksi, kun rouva Saarinen pyytää.

Jouko yleensä puhui hyvin vähän raittiusasiasta. Välittikö hän siitä niin vähän, vaikka hän viinan takia oli niin äärettömästi saanut kärsiä? Vai eikö hän tahtonut muistaakaan enää, että tuota kirottua lientä oli olemassa? Kuuluihan Joukokin raittiusseuraan, kävi mielellään iltamissa, mutta ei vielä ollut asian hyväksi mitään yrittänyt. Hän ehkä piti liiaksi outona ympäristöä ja vieraina ihmisiä eikä sen vuoksi ollut toimiin ryhtynyt. Mutta ehtipä vielä.

Laila ihan paloi innosta saada Jouolle selittää, mitä rouva Saarinen oli käydessään sanonut ja mikä ylevä henki hänessä asui.

Kun Jouko puolenpäivän aikana palasi toimistosta, oli hän reippaalla ja iloisella mielellä, jollaisena hän joskus esiintyi. Ja sellaisina hetkinä Jouko oli hupainen ja hauska, saattoi olla sukkela ja ivallinen, ja silloin hänen laihat kasvonsa värähtelivät älyn hienoista väreistä, samalla kun silmissä leimusi kirkkaan järjen säihkyvä valo.

Semmoisena Laila häntä rakasti ja ihmetteli, mikä ääretön voima olikaan tuossa hennossa varressa.

Kun Laila selitteli, mihin kaikkeen rouva Saarinen oli kehoittanut, kuunteli Jouko tynesti, mutta kun Laila oli lopettanut, virkkoi hän olkapäitään kohottaen:

"No, sillä vanhalla suulaalla akalla nyt ei muuta työtä olekaan."

"Hyi, kuinka saatat olla paha!"

"Totta se on", jatkoi Jouko sitten vakavammin. "Suuri ja ylevä on aate, jota hän palvelee, ja hänen tarkoituksensa ovat epäilemättä hyvät. Ja käytännössä sopivat juuri sellaiset henkilöt kuin rouva Saarinen aatettaan toteuttamaan. Hän on käytännöllinen toimiva nainen ja ikäänkuin luotu asiansa palvelukseen. Todenteolla minä kunnioitan sellaisia naisia, joiden henki tähtää ylöspäin ihmiskunnan ja isänmaan hyväksi. Mutta en voi kieltää itseltäni enkä sinulta, Laila, että minun nähdäkseni kaikista sellaisista naisista katoaa naisellisuus, katoaa se lempeys ja pehmeys, jonka pitäisi olla oikean naisen, puolison ja äidin tunnusmerkki. Kuinka kova on sellaisen naisen helma ja kuinka kalsea hänen katseensa! Ei merkkiäkään siitä ihanasta avusta, jonka Jumala on häneen luonut ja jota hänen tulee käyttää puolisona ja äitinä. Minä uskon, että kylmä ja kova on sellaisen naisen helma, niin kylmä, ettei lämpää siinä se, joka lohtua ja apua tarvitsee... Ymmärrätkö minua, Lailani?"

"Kyllä minä vähän", vastasi Laila melkein arasti.

Oikeastaan hän ei kuullutkaan Jouon sanoja. Hän kuunteli vain muuten miehensä puhetta. Sillä Jouko oli kaunis ja suuri puhuessaan, puhuipa mitä hyvänsä. Hän innostui aina siitä, mistä puhui, ja puhui ainoastaan siitä, minkä piti jalona ja oikeana.

"Sinun tulee ymmärtää minua oikein, Lailani", jatkoi hän kerran alkuun päästyään. "Minä tarkoitan sitä, että naisen oikea maailma, oikea tehtävä on kodissa eikä sen ulkopuolella... tarkoitan, että on miehiä, joille aarteittensa uhriksi joutuneet naiset ovat kauhistus... sanalla sanoen, etteivät nämä ole enää *naisia*, mutta kyllä valoja, jotka ikäänkuin kuolleen katulyhdyn loiste näyttävät tietä kulkijoille. Sellainen valo ei lämmitä, vaikka se valaisee... Kodin permanto voi olla siisti ja moitteettoman puhdas, mutta se on sittenkin kylmän ja kolkon näköinen, ellei siitä joskus lakaise roskia lempeän naisen pehmeä luuta... Maailma kyllä on paha ja syntiä täynnä, ja minä uskon, että juuri naiset tekevät maailman onnellisemmaksi, mutta silloin heidän pitää olla kotona ja alkaa alusta: kasvattaa lapsistaan parempia ihmisiä maailmaan. Kodeissa on ihmisten onnen siemen kylvettävä, ja kodin täytyy olla se ihmelinna, josta rakkaus lähtee ja säteilee aikojen loppuun asti... Minulla on omat käsitykseni asiasta... Ymmärrätkö minua vähääkään?"

"En minä sinua nyt oikein ymmärrä", sanoi Laila kuin pettyneenä. "Etkö sinä siis myönnä, että ainoastaan rakkaudesta ihmisiin ja yhteiskuntaan naiset voimiaan uhraavat? Kuulisitpa rouva Saarisen sanovan..."

"Myönnänhän, että rakkaudesta he sen tekevät... Mutta on siinä vähän muutakin... Onkos sinulla kahvia valmiina?" tokaisi Jouko sitten, naurahti vähän ja tarttui Lailaa keskeltä molemmin käsin kiinni. "Mutta kauniimmat, somemmat ovat naiset sittenkin näin talon toimissa kuin pöytien ja pulpettien

takana", ihaili hän ja nosti Lailaa korkealle lattiasta. "Voi, kun saisimme mökinkään sinne Karjalaan... olisipa meillä kolme, neljä lehmää ja minulla hevonen... en kaipaisi enää mitään lisäksi! Ja työlläni minä sinut elättäisin... Olen ollut kova maamies aikoinani..."

"Mutta sitten jäisivät sinun aatteesi toteutumatta... ja kuinka kävisi sen laajan teoksesi Karjalan kansan elämästä!"

"Siellä ne vasta kypsyisivätkin, siellä vasta ajatukseni saisivat vauhtia ja tunteeni tulta..."

"Et pidä tästä kaupungin elämästä?"

"Minusta tämä on hirveätä, enkä sitä kummana pidäkään, sillä kaikkein surkeimman ajan olen viettänyt, suurinta kurjuutta tuntenut juuri kaupungeissa. Pois tahtoisin, enkä koskaan kävisikään kaupungeissa."

"Maalla minäkin tahtoisin elää, mutta Pohjanmaalla", sanoi Laila.

"Niin, ystäväni, kotoisen kuusen kuiskaus on kaikkein ihaninta..."

"Niin... tai koivun..."

"Voi, niin, niin... Sinä muistat suurta valkokylkistä koivuasi siellä kotisi veräjän pielessä..."

"Sitä muistan... Se ilta oli niin ihana..."

* * * * *

Illalla Laila läksi käymään Saarisella, ja Jouko jäi yksin kotiin kirjoittelemaan.

Saarisella oli kutsut; oli rouvan, Cecilian, nimipäivä, jolloin kaikki rouva Saarisen naistuttavat tulivat onnittelemaan.

Laila oli pukeutunut hienosti ja aistikkaasti, liian komeasti ollakseen vain köyhän sanomalehtimiehen vaimo. Siellä oli paljon outojakin naisia, joihin Laila nyt ensi kerran tutustui.

"Rouva Raappana... rouva Vartto", esitteli rouva Saarinen Lailan eräälle nuorelle vaaleaveriselle rouvalle, jonka silmät olivat kummallisen terävät ja joka näytti katsovan ihan läpi ihmisen. Laila tunsu jotakin kylmää karmivan selkärangassaan, pusertaessaan rouva Raappanan kättä.

"Miehenne minä tunnen hyvinkin", sanoi hän Lailalle.

"Vai niin. Oletteko Karjalan puolesta kotoisin tekin?" kysyi Laila.

"En. Minä olen Keski-Suomesta. Siellä tutustuin Jouko Varttoon."

Suuren pyöreän pöydän ympärille kokoontuivat kaikki vieraat, sillä niin oli tapana Saarisella. Siinä oli soma ja hauska keskustella mahtavan kattolampun valossa, keskustella niistä kysymyksistä, joita rouva Saarinen esitti.

Aluksi juteltiin minkä mitäkin kuulumisia kaupungilta. Kaikki, pienimmätkin tapaukset, tuntuivat olevan jokaisen tiedossa.

Rouva Vallin, jonka mies oli kuollut koulunrehtorina ja joka oli joutunut istumaan Lailan viereen, kysyi kuiskaamalla Lailalta:

"No, mitä pidätte tästä meidän kaupungistamme."

"Sievä kaupunki tämä on minun mielestäni."

"Minä kuulin, että rouva Vartto on kotoisin Pohjanmaalta, että olette Koskenkorvan kartanon tyttäriä... Olen kerran autuaasti kuolleen rehtorivainajan kanssa matkustanut siitä ohi..."

"Se on kotini."

"Vanhemmat elävät vielä, vai kuinka?"

"Äiti on kuollut, isä elää."

"Vai niin, vai niin... jaa, jaa. Sanottiin, että isänne on upporikas."

"Kyllä kai hän on, koska ihmiset niin sanovat."

Laila koetti kysyä jotakin rehtorivainajasta, mutta rouva ei ollut kuulevinaanakaan, tiedusti vain suorastaan:

"Onko miehennekin hyvin varakas?"

"Ei, ei. Päinvastoin. Me olemme hyvin köyhiä kumpainenkin."

Ja Laila nousi jotakin noutamaan oven suussa olevalta pöydältä.

Mutta juuri kun hän ehti ovensuuhun, kohtasi hän rouva Raappanan, joka ikäänkuin Lailaa kehuakseen sanoi:

"Vai noin komean rouvan Jouko Vartto on saanut. Minä onnittelen häntä, miesparkaa!"

Laila ei oikein ymmärtänyt, laskiko rouva Raappana leikkiä vai puhuiko totta. Hänen silmänsä kiiluivat niin kummasti, ja huulet olivat vähän vinossa, hymyillessä.

"Hauskaa olisi tavata vielä herra Varttoa! Hänestä kai on tullut nyt siisti ja raitis mies, arvaan ma."

Laila ei ehtinyt vastata hänelle mitään, sillä onneksi rouva Saarinen julisti:

"Nuoret rouvat, tulkaapa nyt tänne... keskustelu alkaa."

Rouva Saarinen oli ensimmäiseksi keskusteluaineeksi valinnut kysymyksen:

Mitä olisi aviovaimon tehtävä saadakseen miehensä raittiiksi ja raittiutta harrastavaksi?

Rouva Saarinen, kaupungin suurimpana raittiuden harrastajana ja puhujana, oli aikonut alustaa juuri tällaisen kysymyksen jossakin suuressa raittiuskokouksessa ja tahtoi nyt vierailtaankin kuulla, mitä he asiasta arvelisivat, siten kehittääkseen käsitteitään.

"Ainahan on parempi keskustella ja puhella jotakin asiallista kuin jaaritella joutavia. Ja minun mielestäni juuri tämä tekemäni kysymys on mitä tärkein. Sillä niin kauan kuin kapakan ovet ovat auki ja viinapolttimot höyryävät, niin kauan meidän täytyy koettaa saada aatettamme toteutumaan pienissä piireissä, kukin paikkakunnallaan, perheessään..."

Sen myönsivät kaikki.

"Mitä arvelette, hyvät vieraat?"

Mutta silloin juuri tuotiin komea kahvitarjotin silmiä ja suuta houkuttelevine leivoksineen saliin. Eivätkä ajatukset enää seuranneetkaan äskeistä kysymystä.

"Tehkää hyvin, kunnioitettavat vieraani!" tarjosi hän ja loi kaikkiin vieraisiinsa lempeän katseen vetisillä vuohensilmillään.

Oli totuttu Saarisella saamaan erinomaista kahvia, vielä mainiompia leivoksia, ja kermaa niin sakeaa kuin puuroa, jonkalaista ei missään muualla tarjottu.

"En tiedä, kuinka lie Kaisa onnistunut saamaan kahvin kyllin väkeväksi", puolusteli hän.

"Teillä on *aina* hyvää ja *kaikki* aivan erinomaista", kiitteli rehtorin leski ja kävi käsiksi nisuläjään.

"No, Laila... ole hyvä... ota nyt", hoputteli hän Lailaa, joka oli antanut kaikkien muiden ensiksi tyydyttää saaliinhimoaan ja kävi vasta viimeiseksi ottamaan.

"Kyllähän se on niin suuri asia se raittiusasia, että jos ne miehet ymmärtäisivät, niin kyllä ne..." puhui rouva Mönkkönen suu täynnä nisua.

"Joo, joo... niin... niin on, hoho", huokasi rehtorin leski myöntävästi.

"Ja se minun mielestäni täytyy kaikkien myöntää, että kodissa on raittiusasiaa harrastettava, siitä puhuttava aamuin, illoin, siitä lähdettävä, siihen lopetettava..."

"Aivan niin..."

"Ja mitä tulee naiseen, perheenemäntään, täytyy hänen voida vaikuttaa mieheensä, olkoon mies kuinka langennut hyvänsä..."

Kaikki muut myönsivät, että niin on, mutta leskirouva Aalto, jonka mies, konduktööri, nuorella iällä juovuksissa putosi junan alle ja ruhjoutui, oli toista mieltä.

"Minulla on juoppoudesta niin äärettömän katkera kokemus... olen viinan takia kärsinyt niin, että minun on mahdoton sitä kuvata. Sillä koko maailma tiesi, että mieheni oli juoppo ja että..."

"Mutta koetitko sitten, rakas Hilda, vaikuttaa mieheesi?" alkoi rouva Saarinen puhua, keskeyttäen rouva Aallon. "Minä tiedän elämäsi vaiheet ja kuinka miehesi juovuspäissään meni iankaikkisuuteen. En kysy nyt tätä uteliaisuudesta, vaan asianharrastuksesta. Sillä sen verran kuin tiedän, oli avioelämännen muuten melko rauhallista. Kerro nyt meille, tiedätkö syytä, miksi miehesi joi, ja koetitko vaikuttaa häneen?"

"Koetinko! Jumala taivaassa tietää, mitä olen koettanut ja mitä olen kärsinyt. Kummallisempaa juomaria kuin miesvainajani ei mahtane maailmassa olla..."

"Hän oli kai raivokas, pahanilkinen ja juonikas niinkuin kaikki juopot ovat", arveli rouva Mönkkönen.

"Ei ensinkään. Me olimme yksitoista vuotta naimisissa, eikä hän yhtään ainoaa kertaa puhunut minulle pahaa sanaa, ei selvänä eikä juovuksissa... Minä koetin häntä tyyntyttää, ja itku silmin kielsin häntä lähtemästä kaupungille ja maistamasta viinaa, mutta siitä huolimatta hän tuli juovuksissa kotia, välisti vasta aamupuoleen yötä... Kun itkin ja rukoilin ja valitin, teki hän lupauksia, mutta jonkun viikon kuluttua hän taas alkoi juoda..."

"Hän oli aivan karaktääritön raukka", päätti rehtorin leski.

"Ja perhe tietysti sai olla nälinkuoliaana", arveli Mönkkösen rouva.

"Ei minulla mitään puutetta ollut. Hän huolehti kaikesta, ja usein hän juovuksissaankin toi lapsille minkä mitäkin. Kerran hän sanoi minulle: 'Älä sinä itke minun surkeuttani, itse itken sitä enemmän.' 'Miksi sitten juot ja saatat minut tämmöiseen kauheaan kiusaan?' kysyin häneltä. 'Et sinä ymmärrä', vastasi hän, enkä sen enempää saanut häneltä tietää... Luulin rakkaudella ja hyvydellä voivani hänet pelastaa, mutta pahoin petyin. Ja minun ajatukseni ja vahva uskoni on, että toverit hänet viettelivät."

Oltiin hetki ääneti, sitten alkoi rouva Saarinen puhua:

"Merkillinen juoppo hän tuntuu olleen, miesvainajasi, kyllä kuulen. Mutta minä olen varma, että kun olit kaiken parhaasi yrittänyt ja rakkaudella ja lempeällä suhteella koettanut häneen vaikuttaa eikä parannusta näkynyt, olisi sinun pitänyt ruveta kovaksi ja armottomaksi eikä antaa hänelle vähällä anteeksi rikotuita lupauksiaan. Semmoinen lammas kuin miehesi olisi kyllä ottanut paremmin oppiakseen kurista..."

"Ei, ei, hyvä Cecilia. Rouva Rätty, lähin naapuri, neuvoi minua niin. Kerran sen tein, ja tein sen perinpohjaisesti... muistaakseni lennätin hänelle muun muassa vesisangon vasten silmiä..."

"No, kuinka kävi, auttoiko?" kysyttiin monella suulla.

"Hän viipyi viikon poissa, ja kun hän palasi, oli hän taas juovuksissa ja sanoi, että ellen antaisi hänen olla rauhassa silloin kun hän ei häirinnyt minua, saisin minä hänen vuoksensa olla missä tahdoin. Ja ellen tahtoisii siihen suostua, olisi hän valmis muuttamaan muualle, mutta huolehtisi kyllä perheestään silti. Siitä saakka en puhunut hänelle yhtään mitään, en hyvää, en pahaa. Hän sai juoda tai olla juomatta, en välittänyt. Ja pian sen jälkeen hän putosikin junasta..."

Se oli rouva Aallon kokemus juoposta miesvainajastaan. Hän oli siitä kertonut itkussa silmin, ja osanottavina olivat toiset kuunnelleet. Kun hän lopetti, istuivat muut ääneti, mutta rouva Saarinen selitti:

"Onhan olemassa monenlaisia juoppoja, samoin kuin on monenlaisia karaktäärejäkin, mutta kyllä tämä sinun kertomuksesi, rakas Hilda, tuntuu vähän liioitellulta..."

"Kuinka niin?"

"Ei ole mahdollista, että niin uppojuoppo kuin miesvainajasi olisi voinut olla sanomatta vaimolleen pahoja sanoja, eikä ole myöskään mahdollista, että hän huolehti perheestään niin hyvin kuin kerrot. Juopon elämä ei voi olla sellaista. Se on ihan mahdotonta. Sittenhän ei kurjuutta olisi, ei puoltakaan, olemassa. Liian hyväksi juomariksi sinä kuvailit miesvainajasi, joka on murtautunut terveytesi ja tehnyt kotinsa itkun ja surun kodiksi..."

Rouva Aalto ei vastannut siihen, mutta kun rouva Saarinen näytti odottavan lisäselvityksiä, virkkoi hän ainoastaan:

"Niin se vain minun elämässäni on ollut. En osaa sitä sen paremmin selittää. Sen ainoastaan tiedän, että paha ei miesvainajani minulle ollut..."

Mutta nyt innostui opettajatar Saksinenkin, joka tähän asti ei ollut muuta kuin kuunnellut. Hän oli elähtänyt vanhapiika, pitkä ja luiseva, kasvot kuin kivistä ja kädet pitkät ja jäntevät.

"Minä uskon hyvin mahdolliseksi kaiken sen, minkä ystävättäremme Hilda Aalto miesvainajastaan kertoi", aloitti hän, mutta vaikka hän koetti saada ääneensä lempeyttä ja sointua, tulivat sanat kuivina ja voimattomina ikäänkuin ulkoa opittua läksyä lukiessa, ja ylähuulessa olevat pitkänlaiset partakarvat liikahtelivat silloin omituisesti. "Miksi ei voisi olla sellaisia juoppoja? Minä tunnen ihan samanlaisen miehen, hänen nimeään en tahdo tässä mainita, miehen, jossa ei kerrassaan ole mitään muuta vikaa. Selvänä ollessaan hän on ahkera ja säännöllinen, mutta kun hän on ruvennut juopottelemaan, eivät häntä pidätä taivaan eivätkä maan voimat. Hän katuu kyllä, mutta lankeaa uudestaan, hän kiroaa viinaa ja soisi sen tuhannen penikulmaa maan alle. Mutta kiusauksia hän ei kykene vastustamaan. Mitä opettaa meille tämä? Se selvästi näyttää, että viinanhimo on voittamattoman voimakas; kun sen orjaksi on joutunut, niin näyttää kuin ei mikään, ei suurin sydämen ja sielun muutoskaan voisi sitä kuolettaa. Juomarin tila on hirvittävä, surkea ja surkuteltava. Viinanhimo on niin väkevä, että juomari kadottaa kaiken tahtonsa jo silloin, kun hän tuntee viinan lemua sieraimissaan. Juomarit ovat sairaita, ja juoppous on tauti, itse tartutettu. Ei ole mitään toivoa, ei edes mahdollisuuttakaan toivoon, että juoppous loppuu, ennenkuin täydellinen kieltolaki on olemassa. Silloin katoaa tauti kuin itsestään, silloin alkaa uusi onnellinen aika koko maailmassa... Mutta äskeiseen palatakseni ja siihen, jota oikeastaan tarkoitin sanoa: sitä en koskaan usko hyväksi keinoksi, että juomaria kovuudella kohdellaan, olettaen, että juomari muuten on normaali. Siksi minä en hyväksy sitä tapaa, jota äsken arvoisa emäntämme esitteli..."

"Mutta, rakas Aurora, luuletko juoppojen sitten hemmottelemalla tapansa parantavan! Kun he näkevät, ettei heitä mistään muistuteta, uskovat he lopulta, etteivät heidän vaimonsa juoppoutta niin suurena vikana pidäkään..."

"En nyt juuri sitä tarkoittanut."

Nyt sekaantuivat kaikki keskusteluun, ja syntyi väittely. Laila yksin pysyi ääneti.

"Lausukaa tekin mielipiteenne!" virkkoi rouva Raappana Lailalle ja kävi hänen viereensä istumaan.

Mikä lieneekään ollut tuossa ihmisessä, kun hänen läsnäolonsa niin vaivasi Lailaa? Näytti niinkuin noiden vinossa olevien huulten takana olisi kokonainen maailma paljasta piruutta ja katkeruutta. Ja kuinka hänen silmänsä kiiluivat!

"Mistä minä tietäisin", vastasi Laila hänelle melkein arasti. "Kuuntelen nyt vain kokeneiden ja vanhempain ihmisten puheita. Tiedän niin vähän juoppoudesta, sillä kotonani en ole koskaan nähnyt viinaa liikuteltavan..."

"Olette kai ollut Helsingissä? Kyllä kai siellä juoppoja näkyi!"

"Nähnyt kyllä olen. Ja paljonhan olen sekä nähnyt että kuullut siitä kurjuudesta, jota juoppous tuottaa..."

"Hyvä olisi, jos ei teidän tarvitsisi sitä itse koskaan kokea..."

Taas olivat hänen huulensa niin pirullisesti vinossa. Mitä tuo ihminen oikein tarkoitti, ja minkä vuoksi hän tähtäsi Lailaa silmiin kuin nielläkseen?

Huu, kuinka vastenmieliseltä tuon ihmisen läsnäolo tuntui Lailasta!
Hyi!

Laila yritti ennen illallista lähteä kotiin. Mutta siihen talon emäntä pani jyrkän vastalauseensa. Hän tahtoi vielä noudattaa vanhaa hyvää tapaa tarjoamalla vierailleen illallista.

"Ja varsinkin sinulle, joka olet hiljan tullut seuraamme ja olet muutenkin ventovieras kylässämme. Ja minä luulen, että tuskin sinulle, enempää kuin muillekaan, muissa perheissä tarjotaan", sanoi hän sitten kuiskaamalla Lailalle.

Ja Laila jäi illalliselle.

Kun hän jätti hyvästi, oli rouva Saarinen ihan liikutettu.

"Hyvästi, hyvästi, rakas Laila! Älä nyt unhota meitä!" hyvästeli hän ja suuteli Lailaa poskelle, niin että hänen leuassaan oleva syyliä koski Lailan huulta.

Mutta ulostultuaan Laila pyyhkäsi nenäliinallaan huuliaan ja lähti astumaan kotiaan kohti.

3.

Lailan kotiintullessa Jouko valvoi vielä, vaikka kello kävi jo kahtatoista.

"Kylläpä hyvänä pidettiin, kun unhotat Joukosi kokonaan!" sanoi hän ja sulki Lailan syliinsä.

"Siellähän, veikkonen, tarjottiin komea illallinen, enkähän voinut pahoittaa talonväen mieltä lähtemällä pois kesken."

"Ja hauskaa oli?"

"Oli kyllä."

Mutta äänestä, jolla Laila sen sanoi, kuuli Jouko, ettei siellä ollut tainnut olla kovinkaan hauskaa.

"Aivan vaimoväkeäkö siellä oli?"

"Ihan naisia kaikki. Ei muita herroja kuin itse isäntä, insinööri Saarinen. Millä sinä olet aikaasi kuluttanut?"

"Olenpahan tässä lueskellut ja kirjoittanutkin vähän pääkirjoitusta. Mutta kauhean ikävä on olla yksin..."

"Ei minullakaan sentään niin hauskaa ollut... Kuulehan, siellä oli muun muassa eräs opettajanrouva Raappana, joka sanoi tuntevansa sinut..."

"Raappana? Mikä hänen tyttönimensä lienee?"

"Ida Salminen, kotoisin Keski-Suomesta. Tunnetko sinä hänet?"

Laila huomasi, että Joukon kalpeille kasvoille ilmausi hieno puna.

"Kyllä minä hänet tunnen. Vai on hän naimisissa opettaja Raappanan kanssa! No mitä hänestä?"

"Ei mitään erityistä. Mutta kauhean tyly ja ilkeän näköinen hän minusta oli niin nuoreksi rouvaksi..."

"Oli hän tyttönä ollessa tavallinen, hirveän koketti, mutta aika sievä."

Laila oli hetken aikaa hiljaa ja sanoi sitten:

"Hän tiedusteli, kuinka sinä voit ja oletko raitis. Ja katsoi minuun niin pirullisen ilkeästi. Missä sinä häneen olet tutustunut?"

"Olipahan kerran. Ikävää se on sinun kuulla, mutta kyllä minä sen kerron, jos tahdot. Sekin kuuluu kulkurielämäni..."

"Onko se hyvin kauheaa minun kuulla?" tiedusti Laila, tullen uteliaammaksi.

"Ei se niin kauheaa ole. Se on vain juopon elämäntarinaa."

"No, kerro sitten. Parempi on, että kuulen sen sinulta kuin häneltä, tuolta vinohuuliselta irvistelijältä... kun sinä et vain olisi tehnyt mitään kauheaa..."

"Ei siinä niin kauheaa ole. Olin häneen tutustunut ja hän tahtoi alinomaa laulujani ja juoksi jäljessäni, selvään osoittaen, että hän muka oli minuun rakastunut. Kerran sitten, kun satuin kelpo humalaan, kosin häntä. Hän riemastui, ja me olimme muka kihloissa. Mutta sitten hän sai selville juopotteluni ja antoi rukkaset, jotka minä kiitollisesti otin vastaan. Selvillä päin en koskaan olisi sitä tehnyt. Semmoinen on meidän seikkailumme..."

"Eihän se sitten niin kummaa ole. Mutta pistelee se minua sittenkin vihaksi. Eihän teidän kesken vain mitään muuta ole ollut?" kuulusteli Laila innokkaammin.

"Ei niin mitään. Enkä ole hänestä sittemmin kuullut halaistua sanaa ennenkuin nyt."

Laila näytti miettivän jotakin muuta ja kysäisi sitten:

"Oletko sinä vielä muittenkin kanssa ollut kihloissa?"

"En. Ja vaikka olisin kihlannut koko maailman naiset, niin en ole koskaan ketään muuta rakastanut kuin sinua enkä koskaan rakasta", sanoi Jouko lämpimästi ja painokkaasti.

Laila kiepsahti hänen kaulaansa.

"Aina yksin olen siis sinun sydämessäsi", riemuitsi hän.

"Yksin sinä... aina ja iäti... Kun saisin sinut tämmöisenä pitää..."

"Mitä tarkoitat?"

"Tarkoitan, etteivät pahat ihmiset ryöstäisi sinua minulta eivätkä minua sinulta... Voi, jos kuitenkin pääsisimme pois tästä kaupungista... Olisin valmis tekemään vaikka mitä, kunhan pääsisin maalle. Ja vielä minä sen teenkin."

"Älä nyt haaveksi vielä sitä. Isäukko siellä kotona muistaa meitä kyllä."

"Muistaneeko? Taitaa kirota sinutkin, minun vuokseni..."

"En usko. Luotamme tulevaisuuteen."

* * * * *

Jouko oli Lailaa odottaessaan päättänyt ilmaista Lailalle salaisen pelkonsa ja heikkoutensa... Eihän Laila tiennyt suunnillekaan, minkälainen juoppo hän oli ollut, ei osannut nytkään aavistaa, kuinka kovat ja ärsyttävät hänen kiusauksensa olivat. Jos Laila tietäisi, kuinka heikko hän oli, ei hän uskaltaisi jättää häntä, Joukoa, hetkeksikään itsekseen. Tulisi toimistostakin noutamaan ja saattaisi sinne. Kaikki tuo pitäisi hänen voida Lailalle sanoa, silloin saisi hän voimia enemmän, ja vanha himo katoaisi...

Mutta saattaisiko hän sitä niin avomielisesti sanoa, ja olisiko varmaa, että Laila ymmärtäisikään, kuinka heikko hän oli!... Mutta sen hän tunsu, että ellei hän sitä voi tehdä, ellei suoraan voi tunnustaa raukkamaisuuttaan, ei hän koskaan olisi varma voitostaan. Mutta Laila oli jo hänestä päässyt niin hyvään uskoon, luotti häneen aivan varmaan, uskoi, että hänellä oli voimia aivan kylliksi voittaakseen kaikki kiusaukset. Mitä Laila ajattelisi kuullessaan, kuinka ääretön raukka hän on? Kestäisikö hänen rakkautensa? Eiköhän hän kuitenkin syvällä sydämessään tuntisi katumusta siitä, että oli uhrannut nuoren elämänsä ja sitonut itsensä viheliäisen juopon viereen elämänsä ajaksi?

Sitä oli Jouko kaiken iltaa mietiskellyt, pääsemättä selvyYTEEN, kumman tekisi.

— Mahdotonta on, että Laila, niin nuori ja kokematon, voisi asettua minun sijalleni, voisi edes kuvitellakaan, kuinka kovissa koettelemuksissa minä elän! — päätteli hän, eikä hän saanut sanotuksi Lailalle mitään pelostaan.

Kun he jo olivat asettuneet vuoteilleen ja Laila toivottanut hyvää yötä, valvoi Jouko vielä, kynttilän palaessa hänen vuoteensa vieressä. Uni oli karkkoutunut hänestä, ja hän tunsu kuin kuumetta ruumiissaan. Ajatukset rynnistivät entisyyteen, viheliäiseen elämään, lankeemuksiin ja kurjuuteen. Ei hän tiennyt, tuo pyhä, puhdas olento tuossa hänen vierellään, minkälaisessa loassa hän oli rypenyt, kuinka suuriin synteihin oli langennut.

Hän nukkui jo, poven tasaisesti kohoillessa valkoisen yönötun alla. Tumma tukka oli valahtanut ohimoille, puoleksi peittäen vereviä poskia, ja valkoinen kaula pistihe näkyviin ikäänkuin puhtauttaan pohottaen. Laila parka! Hän oli uskonut Jouossaan olevan niin paljon hyvää, oli kuvitellut hänet teräväpäiseksi, lahjakkaaksi mieheksi, joka pystyisi tekemään suuria. Ei suinkaan osannut aavistaakaan, että hänen vieressään makasi tylsistynyt, epätoivoinen mies, jolla ei tuntunut olevan voimia mihinkään...

... Kun saisi hänet noin pitää vierellään aina! Kun eivät pahat ihmiset pääsisi hänen tunteitaan jäädyttämään! Kun ei mitään tapahtuisi, mikä veisi hänet!...

— Mutta ne kai tulevat vielä kerran kaikki hänen tietoonsa, kerran ne tulevat päivän valoon hurjisteluni syntiset ajat — ja minä saan ne maksaa kuolemallani. Koston käsi viittoon pääni päällä ja iskee säpäleiksi ihanan onneni... Enhän ole muuta ansainnutkaan!

Hän käänteleksu vuoteellaan kuin kuumeessa, oli vuoroon vasemmalla, vuoroon oikealla kyljellään, asettui selälleen, kattoon tähystellen, koetti ummistaa silmänsä ja nukkua...

Mutta silloin vihlaisivat villit tuskat hänen rintaansa, ja semmoinen hirmuinen epätoivo sai vallan, että hän oli kiljahtaa. Jos kuitenkin olisi herättää Laila! Ja kertoa kaikki, mitä muistoon johtui, ei mitään salata!...

Mutta Laila nukkui niin rauhallisesti, ja keltainen paksu sormus kiilteli kauniisti valkoisen käden hienossa sormessa.

Eikä Jouko hennonnut herättää.

Hän oli aavistanut, että Laila joutuu täällä kaupungissa naistuttavien seuraan, joita on niitäkin monenlaisia. He voivat vaikuttaa nuoreen, kokemattomaan naiseen. Ja sitten nuo "aatteet" ja yhdistykset ja seurat, joihin Lailakin pyrki... Kaikkien naistenhan piti nyt tänä onnettomana aikana ajaa aatteita, kaikkien tehdä voitavansa kansan ja isänmaan onneksi! Eikä kukaan ajatellut, että naisen suurin vaikutus oli kotona, että kotona oli se siemen kylvettävä, joka kerran itäisi!...

Voi kuitenkin, kun saisi jättää tämän kaupungin elämän ja muuttaa Lailansa kanssa kauas Karjalan korpiin, missä eivät kiusaukset kävisi, missä saisi pitää Lailan omanaan ja kotonaan!... Kun Laila suostuisi, olisi hän kyllä valmis. Voisivathan he elää niinkuin muutkin köyhät ja syödä sitä, mitä jaksaisivat ansaita...

Mutta Laila oli kunnianhimoinen ja toivoi mieheltään suuria, — ei hän suostuisi hautaantumaan erämaahan...

Kun Jouko aamulla heräsi, oli Laila jo kotitoimissa, keittiössä hääräten.

"Sinä olet unissasi puhunut koko yön ja kironnutkin väliin", sanoi Laila, nähtyään Joukon heräävän.

"Minä kai olen uneksinut jotakin pahaa", vastasi Jouko.

"Pahaa kai se oli... Puhuit sinä kerran Almastakin... Ehkä on sekin joku vanha ja hyvä tuttu", ja Lailan äänessä oli ikäänkuin kovempi sointu.

"En muista koskaan sen nimellistä tunteneenikaan."

Ja Jouko naurahti Lailalle. Sen pitemmältä ei Lailakaan jatkanut.

"Aiotko tänään lähteä niitä arpajaisvoittoja valmistamaan?" kysyi Jouko, hankkiutuessaan toimistoon ja kootessaan pöydällä olevia paperiliuskoja taskuunsa.

"Kyllä minun täytyy mennä, kun vielä on niin paljon valmistamatta ja olen varmasti luvannut tulla."

Jouko ei sanonut siihen mitään, mutta Laila oli huomaavinaan jonkunlaista kylmyyttä hänen katseessaan, kun hän mennessään hyvästeli Lailaa.

Ei kai minun sovi olla kuin mikäkin nolla, kun kaikki muut hommaavat, — puolusteli Laila itseään Joukon mentyä.

Laila ei ollut oikein tyytyväisellä tuulella. Pitkin aamua oli kaikenlaisia kysymyksiä risteillyt hänen ajatuksissaan...

Hän oli kirjoittanut isälleen ja pyytänyt vähäistä raha-apua, sillä heidän täytyi elää liian niukasti. Laila tiesi hyvin, ettei ukko voinut olla antamatta, siksi paljon hän piti Lailasta, vaikka hän oli vanhuksen mieltä kovasti pahoittanut menemällä naimisiin Jouon kanssa... Epäilemättä hän lähettääkin... oli jo kerran ennenkin lähettänyt...

Mutta näin joulun lähetessä ja nähdessään miten muista kirjailijoista mainittiin sanomalehdissä, kuinka he julkaisevat uusia teoksia jouluksi, oli Lailan monesti tehnyt mieli kysyä Jouolta, eikö hänkin aikoon julkaista jotakin... Kihlauksensa aikana Jouko oli puhunut jostakin suuremmasta kansanomaisesta romaanista, johon hänellä jo oli runko valmiina ja jota oli aikoon ruveta täyttelemään... Ei ollut Laila nähnyt runkoakaan, eikä hän ollut tavannut Joukoa muuta kirjoittamassa kuin sanomalehtiselostuksia... Eräältä joululehdeltä oli tullut pyyntö saada joku hyvä novelli lehteen, mutta tuskin oli Jouolta tullut sitäkään kirjoitettuksi...

Jouko oli ollut niin kummallinen näinä viime aikoina. Saattoi istua tunnittain keinutuolissa, vihellellä ja miettiä. Eikä hän monta sanaa puhunutkaan. Usein hän näytti olevan synkissä ajatuksissakin. Ja kun Laila kysyi syytä, vastasi hän, ettei se ollut mitään, hänen tapansa oli vain näin mietiskellä...

Kihlauksensa aikana Jouko oli usein ottanut puheeksi, että kun hänellä olisi varoja, muuttaisivat he Helsinkiin ja hän alkaisi jatkaa lukujaan, sillä hän oli siellä ollessaan vähin lueskellutkin... Olisiko Jouko sitä surrut ja miettinyt? Sitä ajatellut, ettei päässyt lukujaan jatkamaan, vaan täytyi niukalla palkalla työskennellä sanomalehtityössä, joka oli aikaa kuluttavaa ja rasittavaakin?

Kuka tiesi?

Mutta *joku* syy hänellä oli. Ei hän muutoin olisi voinut muuttua noin alakuloiseksi.

Nythän heillä toki oli palvelustyttökin, ettei Lailankaan tarvinnut enää rasittaa itseään... Siitäkin huolesta Jouko oli päässyt...

Mutta mitä hän tarkoitti noilla puheillaan sinne Karjalaan muuttamisesta? Olisihan hullutusta hautautua sinne erämaahan eikä tietää muiden ihmisten riennoista mitään...

Ja miksi hän ei innostu mistään! Ei hän ole huvitettu kenenkään seurasta, ei milloinkaan halua Saarisellekaan, vaikka ovat Saarisen kanssa samasta pitäjästä kotoisin! Raittiusseuran iltamissakin hän enimmäkseen istua jurottaa yksin, tyytymätön ilme kasvoillaan...

Noita Laila mietiskeli, valmistellessaan lähtöään naisten yhteiseen työpaikkaan, kansakoulun työsaliin.

Menessään hänen tuli kulkea insinööri Saarisen talon ohi, ja sinne hän tavallisesti matkallaan poikkesi, ottamaan rouva Saarisen kumppanikseen. Niin nytkin.

Insinööri, pieni, aran näköinen herra, tuli avaamaan ja toivotti tervetulleeksi.

Cecilia oli viimeistelemässä pukuaan, joutuisi juuri heti...

"Te naiset toimitatte täällä niin paljon, että täytyy oikein ihmetellä", lausui insinööri Lailalle ja käski istumaan. "Te uhraatte niin paljon aikaanne ja vaivaanne, että... Minä vain ihmettelen, miten kaikilla riittääkään aikaa olla niin paljon kotoa poissa..."

"Ei mikään uhraus ole liian suuri niin äärettömän ylevän asian hyväksi", sanoi Laila varmasti.

Insinööri oli erinomaisen kohtelias, kumarteli vähäväliä ja oli aina niinkuin olisi pelännyt jotakin iskua joko edestä tai takaa.

"Niinpä tietenkin, niin vain", myönsi hän heti Lailalle, mutta silmätyään ympärilleen hän virkkoi varmalla äänellä:

"Kyllä minä kuitenkin uskon, että suurimmaksi osaksi se on hukkaan tehtyä työtä..."

Mutta samassa tuli rouvakin, Cecilia, joka oli kuullut insinöörin viimeiset sanat.

"Mitä pappa nyt joutavaa jaarittelee!"

Insinööri tuli kuin tulisille hiilille, kumarteli Lailalle ja mutisi jotakin, että hänellä oli hyvin kiireellisiä töitä, — ja meni kuin rakkikoira huoneeseensa.

"Hän on semmoinen lammas, ettei hänen puheistaan ole lukua", sanoi Cecilia Lailalle kuin sivumennen. "Sissoo... nyt ollaan valmiit", hän lisäsi ottaen eteisen nurkasta ison nytyllisen ompeluksia.

Kun he ehtivät kadulle, lausui hän:

"Kävelemme tuolta rantakatua, että ehdimme vähän puhella." Ja he kääntyivät rantaan päin.

"Kuinka miehesi jaksaa?" kysyi hän sitten yhteen menoon.

"Kyllä hän hyvin voipi", vastasi Laila.

"Sepä on hauskaa. Rouva Raappana kertoi sinun mentyäsi tuttavuudestaan miehesi kanssa. Hehän ovat olleet kihloissakin, kuulin ma!"

"Kuuluvat olleen", sanoi Laila välinpitämättömällä äänellä.

"Mutta onneksi rouva Raappana antoi rukkaset, — kuten hän sanoi."

"Saattoipa olla onneksi molemmille. Kyllä mieheni on siitä kertonut."

Laila koetti sanoa sen sillä äänellä, että rouva Saarinen ymmärtäisi hänen kyllä jo tietävän sen eikä haluavan enää kuulla siitä.

Mutta rouva Saarinen jatkoi:

"Niin, sehän on kyllä surkeaa, että lahjakkaimmat ihmiset joutuvat viinan uhriksi... Ja se on niin tavallista vieläkin nuorten miesten kesken siellä suuressa maailmassa... Mutta yhtä asiaa aion sinulta kysyä, Laila. Ja minä puhun sinulle ystävänä enkä opettajana. En mitenkään tahtoisi kajota näin arkaan asiaan, varsinkaan aviopuolisoiden kesken, mutta minä ihmettelen rohkeuttasi... tai voisinko uskoa, että se on lapsellisuutta, nuoren sydämen haavetta, joka ei sinusta vieläkään ole lähtenyt... tarkoitan... Aioin kysyä tiesitkö, että miehesi oli juoppo? Nämähän ovat tietysti meidän kahdenkeskisiä asioita, ja minä pyydän olla hyvä ystäväsi, jolle voit uskoa salaisuutesi niinkuin uskoisit äidillesi..."

"Hän sanoi sen itse", vastasi Laila.

Rouva Saarinen katsoi pitkään ja kysyvästi Lailaan, ikäänkuin epäilisi hänen sanojaan.

"Kihloihin mennessänne jo...?" kysyi hän sitten.

"Silloin... ja ennenkin."

He kävelivät tuokion ääneti. Rouva Saarisella tuntui olevan niin äärettömän paljon sanomista, ettei hän tiennyt mistä ja kuinka alkaisi.

"Niin... Kyllähän minun täytyy myöntää, että on paljon nuoria miehiä, jotka aikansa ovat juoneet ja hurjistelleet, mutta sitten kerrassaan heittäneet pois. Ja heistä onkin tullut parhaita raittiuspuhujia ja muutenkin kelpo miehiä."

"Niin... eiväthän juomarit ole huonoja luonteita, vaikka kyllä heikkoja", tuumi Laila.

"Niin sanotaan. Mutta sittenkin ihmettelen, kuinka sinä, joka olet saanut akateemisen sivistyksen, olet lahjakas ja sitäpaitsi rikas ... kuinka sinä et tullut ajatelleeksi, että kehityksesi keskeytyy, tulevaisuus, joka olisi voinut olla mitä suurin ja ihanin, on kerrassaan mennyttä joutuessasi aviovaimoksi..."

"Ei minulla mitään lahjoja ole... tavallinen ihminen vain", sanoi Laila jotakin vastatakseen.

He olivat jo ehtineet lähelle koulua.

"Nämä ovat tietysti *meidänkeskisiä* asioita, joita ei kukaan muu saa tietää... ja luota minuun, Laila. Niin, ja vielä yksi asia... Totta kai miehesi tietää, että sinä olet rikas... tiesi jo silloin kun kosi...?"

"Sitä en tiedä, eikä hän koskaan ole minulta sitä kysynyt. Ei ennen eikä nyt."

"Ole varma, että hän on sen tiennyt, ennenkuin on sinua nähnytään!"

"Mistä Cecilia sen on kuullut?" kysyi Laila tiukasti, ja posket lensivät tulipunaisiksi ja silmät leimusivat.

"Pitääkö minun sanoa!"

"Pitää... ja paikalla!"

Ja Lailan äänessä tuntui suuttumuksen tuima värinä.

He olivat juuri koulun portilla.

"No, kuka on sanonut?" hoputti Laila.

"Rouva Raappana, joka tuntee miehesi hyvin."

Rouva Raappana! Tuo vinohuulinen, ilkeäsilmäinen lehmä!

Ja sanaakaan enää toisilleen virkkamatta he nousivat koulun rappusia ylös huoneisiin.

4.

Rouva Saarinen ei enää ruvennut puhumaan Lailalle Jouosta, vaikka he joka kerta menivät yhdessä ja usein toistensa seurassa palasivatkin kansakoululta.

Laila oli näinä viime viikkoina ja päivinä tullut hyvin vakavaksi ja näytti hautovan jotakin mielessään. Niinä päivinä, jolloin rouva Raappana ei pahoinvoinniltaan kyennyt tulemaan koululle, oli Lailakin iloisempi ja puheli vilkkaasti toisten kanssa.

Neiti Saksinen, joka oli opettajana samassa koulussa, oli usein joutunut keskustelemaan Lailan kanssa. Lailasta tuntui ensi näkemällä tuo pitkä, laiha vanhapiika hirveältä ihmiseltä. Niin kovalta näyttivät hänen kasvonsa ja niin tyylyltä hänen olemuksensa. Mutta sen jälkeen kun Laila kuuli Saksisen Saarisella puhuvan, oli hän alkanut aavistaa, että neiti Saksisessa saattoi olla muutakin kuin tuo kivikova naama ja nuo rumentavat partakarvat. Puhellessaan neiti Saksisen kanssa hän tuli kerta toisensa perästä näkemään ja tuntemaan, että neiti Saksisella oli kultainen sydän, sydän niin puhdas, niin jalo ja niin hyvä, ettei maailmassa parempaa. Ylevät ja puhtaat olivat hänen aatteensakin, ja Laila

näki, että hänen pienistä, harmaista silmistään loisti hyvyys ja hellyys.

Kuinka hän oli voinut niin suuresti erehtyä neiti Saksisen suhteen! Ja Lailan mieleen oli jäänyt, että kun rouva Saarisen nimipäivillä oli tullut puhe juupoista, oli neiti Saksinen hänen mielestään puhunut kaikkein lämpimimmän, ainoana, joka uskalsi vastustaa rouva Saaristakin.

Kuka tietää, mitä hän oli elämässään kokenut ja tuntenut!

Rouva Raappanaa ei ollut näkynyt moneen päivään liikkeellä. Lailankin oli oikein helppo olla. Ja enimmäkseen hän keskusteli neiti Saksisen kanssa.

"Heidän avioliitonsa kuuluu olevan hyvin onnetonta", sanoi kerran neiti Saksinen, kun tuli puhe, ettei rouva Raappana enää, siinä tilassa, jossa oli, voinut tullaakaan.

He istuivat Lailan kanssa vierekkäin ja lopettivat erään komean pöytäliinan kirjailua.

"Niinkö?" kysyi Laila. "Mutta heidän ovat olleet vasta vuoden verran naimisissa!"

"Niin kuitenkin kuuluu olevan. Riita ja tora joka päivä. Palvelustyöt, joita he vaihtavat melkein joka viikko, ovat siitä kertoneet. Ja olen minä sen itsekkin huomannut, kun olen heidän kotonaan käynyt."

"Kummassa sitten on syy, vai onko molemmissa?" tiedusteli Laila uteliaampana.

"Kaikki syy viskataan miehen silmille, niin olen kuullut. Mutta kyllä minä ainakin tässä tapauksessa olen eri mieltä."

"Minä en olekaan kuin kerran nähnyt opettaja Raappanaa."

"Minä tunnen hänet hyvin, olen tuntenut lapsuudesta asti. Kerrassaan kelpo mies kaikin puolin. Mutta tietysti hänenkin kärsivällisyytensä loppuu viimein. Ida pitää tapanaan lakkaamatta mauruta ja urista miehelleen milloin mistäkin jonninjoutavasta asiasta. Milloin hän on huonostivoipa, milloin on puuro palanut pohjaan, milloin palvelustyttö särkenyt astioita... ja kaikista hän mauruaa miehelleen. Mutta pääasia kai lienee siinä, että hän on mustasukkainen melkein kaikille. Ja kyllä siinä miesparka on parkissa, kun Ida aloittaa saarnansa. Minä en ensinkään ihmettelisi, jos Raappana ratkeaisi juomaan. Vähemmästäkin saattaa miehen hermosto äärimmäisyyteen ärtyä... Kas noin... no, nyt tämä vihdoinkin alkaa valmistua."

Lailalla pyöri kysymys huulilla, mutta hän päätti sitten toki olla kysymättä, arveli vain:

"Eipä sitten ole kadehdittava heidänkään elämänsä..."

"Ei suinkaan. Ja harvat lienevätkin ne avioliitot, jotka ovat todella onnellisia..."

"Saattaa niin olla. Sehän tietysti riippuu luonteista..."

"Niin kai. Mutta niinkuin ei ole mitään täydellistä tässä maailmassa, niin ei myöskään voi avioliitto olla... Ja syy on tietysti niin miehessä kuin naisessakin."

Laila palasi yksin kotia, sillä rouva Saarisella oli asiaa jonkun ompelijan luo aivan kaupungin laitaan. Häntä oli alkanut näinä viime päivinä mietittyttää. Voisiko olla mahdollista, että Joukokin oli ajatellut hänen rahojaan? Taivas tiesi! Sitten hän on pettänyt — kaikessa! Hänellä ei ole sydäntä ensinkään, ja kaikki, mitä hän puhuu runollista ja kaunista, on pelkkää valhetta ja suurinta teeskentelyä...

Laila johtui miettimään kaikkia pikkuseikkoja, jotka hän sovitteli kiihkeässä ja ärtyisessä mielessään Joukon tappioksi... Kavaluutta oli Jouossa ollut alusta asti, niin oli Laila ymmärtävinään. Kavalasti ja hyvin suunniteltu oli hänen kosimisensakin. Hän iski siihen paikkaan, jonka tiesi arimmaksi Lailalle. Hän osasi kauniisti ja lämpimästi kuvata yksinäisyyttään, orpouttaan ja runollisia tunteitaan. Hän keksi kaikenlaisia valheita saastaisen mielikuvituksensa maailmasta ja kertoi ne täytenä totena Lailalle... Ihmistuntija hän varmaan kuitenkin oli, kun oli osannut Lailan arimpaan kohtaan, oli osannut pukea sanoihin sen sisäisen sydämenmaailman, joka vain utuna Lailassa pyöri... Saattoiko hän niin teeskennellä, saattoivatko olla valheita kaikki ne kauniit tarinat, joita hän oli ammentanut tuhansittain... Mutta ehkä se kaikki oli ennen mietittyä, viisaasti sommiteltu juoni... kaikki tapaukset... Ensin hänen tulonsa sinne kotikylään, tutustuminen, kihlaus... kaikki...

Ehkä hän ei muuta ajatellut kuin kiireimmän kautta toivoi pääsevänsä Lailan rahoihin käsiksi, elämään herroiksi...

Ja eivätköhän olleet valheita hänen kuvauksensa nuoruutensa päiviltä, keinoja vain, joilla tiesi saavansa Lailan hetyymään... Ja minkälaista oli ollut hänen entinen elämänsä? Hänen kalpeat kasvonsa osoittavat sen... ja mitä merkitsevät nuo tummat juovat silmäin alla?

Ja missä on hänen suuri kykynsä ja voimansa nyt? Eihän hän yritä juuri mitään... istuu ja miettii... mitä miettinee...

Kuta pitemmälle Laila muistoissaan kulki, sitä kiivaammiksi ajatukset tulivat ja sitä nopeammin hän alkoi astua. Hänestä tuntui, että lumi hänen jalkainsa alla rupesi polttamaan ja että sydäntä ahdisti hirveä, kauhea paino, jonka alla ei jaksaisi elää...

Talvinen tuuli puhalsi mereltä päin Lailan kasvoille, mutta hän tunsu niiden palavan kuumina kuin liekissä ja päätti kävellä pitkin katuja tyyntyäkseen ja kootakseen ajatuksiaan. Mutta mitä enemmän hän sovelteli Joukoa ja hänen elämäänsä siihen, mitä oli kuullut, sitä varmemmalta hänestä tuntui, että niin oli... niin oli, että Jouko oli hänet pettänyt. Hirveä, saastainen, petollinen ihminen!

Ja äkkiä hän muisti rouva Raappanan kertoneen, että silloin, kun hän oli antanut Jouolle rukkaset, oli Jouko vain naureskellut ja virkkanut, että kyllä hänellä on sellainen kultalintu tiedossa, ettei ole muilla...

— Ehkä hän oli silloin minusta kuullut, ehkä nähnytkin minut!

Ja kaikkihan viittasi siihen. Jouon välinpitämättömyys kaikista harrastuksista ja varsinkin se, että hän ikäänkuin vasiten vältti ihmisten seuraa...

Kauheinta oli se, mitä rouva Saarinen oli kertonut ja jota Laila ei ollut tullut ajatelleeksi. Nuoren miehen, kuten Jouon, päälaki ei voinut olla paljas, ellei miehessä ollut jotakin salaista, hirveää tautia muistona huonon elämän huippuhetkiltä. Eikä ollut muuten selitettävissä kasvojenkaan kalpea, sairaloinen väri eivätkä mustat renkaat silmäin alla... Ja se tauti ei koskaan parane, vaan lahoaa elävältä ja saastuttaa ja tartuttaa koko ympäristönsä...

— Hyvä Jumala, etteivät minun silmäni ennen ole auenneet.

Laila joutui semmoiseen tuskaan, ettei hän enää tiennyt, mihin päin kävelikään, mutta astua piti, yhdessä kohden ei voinut olla, vaikka olisi tappaja takana ollut...

Jos olisi joku, jolle sanoisi, jolle kertoisi salaisen pelkonsa! Tämmöisessä epätiedossa, tämmöisessä tuskassa ei voinut elää... Mitä hän tekee?

Hän jättää Jouon ja menee kotiaan, rukoilee isäänsä ottamaan tuhlaajatyttärensä takaisin... Hänen on mahdoton enää elää yhtään ainoaa hetkeä semmoisen miehen kanssa! Kotia hän lähtee...

Se ajatus tuntui helpottavan. Olihan kuitenkin reikä, josta pääsee pois!

Mutta sitten hän yhtäkkiä selvisi kuin jostakin lumosta ja alkoi ajatella asiaa tynnemmin. Hän muisti nyt, että heillä oli Jouon kanssa ollut puhetta tuollaisista salaisista, tarttuvista taudeista, oli ollut puhe siitäkkin, että Jouolla oli päälaki ennen aikaa paljastunut...

Ja silloin oli Jouko vakuuttanut, että siitä hänellä on hyvä omatunto, että hän siinä suhteessa on puhdas poika...

Eikä Laila ollut sitä epäilytkään.

Mutta nyt?

Niin, eihän hänellä todenteolla ollut nytkään todellista aihetta syyttää Joukoa saastaiseksi petturiksi...

Tyynempänä hän läksi kävelemään kotia päin. Mutta mielessään hän oli päättänyt, että hän koettelee Joukoa, panee hänet vähän miettimään ja sanoo sen verran, että hän kyllä tietää Jouon entisyydestä minkä mitäkkin. Saisi nähdä, kuinka hän selviytyy...

Ja sen saatuaan selväksi hän astui rivakasti pihaan ja nousi heille vieviä rappusia ylös eteisen ovelle.

Keittiössä paloi lamppu pienenä, levitellen huoneeseen katkeraa tihuria...

Jouko ei ollut sytyttänyt tulta, vaan istui pimeässä, keinutuolissa. Kun hän riensi Lailaa vastaan keittiöön, näki Laila, että hänen kasvonsa olivat tavattoman kalpeat ja silmät itkusta turvonneet.

Hän yritti auttaa Lailalta päällysvaatteria pois ja ripusti sitä naulaan niinkuin oli ennenkin tehnyt, mutta Laila joutui ennemmin ja sanoi:

"Kyllä minä itsekin... Anna nyt olla!"

Lailan ääni helähti kalsealta kuin rautojen helinä... Jouko ei virkkanut mitään, eikä ollut Lailallakaan erityisempää sanomista.

Mutta seuraavan yön Jouko istui pöytänsä luona, väliin kirjoittaen, väliin mietiskellen, käsi poskea vasten...

5.

Arpajaisvoittoja valmistamassa kävi Laila joka päivä, ja sitäpaitsi he harjoittelivat iltaisin näytelmäkappaletta, niin että hän melkein alinomaa oli kotoa poissa. Palvelustyttö, jonka he olivat ottaneet, oli semmoinen lentäjä, että kun Laila meni kaupungille, juoksi hän milloin minnekin, toistään ja toimistaan huolimatta.

Yksin istui Jouko kotonaan. Hän oli tehnyt sen huomion, että kuta useammin ja kuta pitemmän aikaa Laila viiyyi poissa kotoa, sitä kummemmaksi hän tuli. Näytti niin vakavalta ja katseli usein Joukoa hyvin pitkään silmiin ja silmäin alle, johon oli tullut tumma juova.

"Tänä iltana meille tulee nyt joitakuita vieraita", sanoi hän eräänä päivänä Jouolle.

"Vai niin. No, sepä on hauskaa. Voisithan kutsua useamminkin, niin sinulla olisi seuraa kotonakin."

"Olenko mielestäsi ollut liian paljon poissa?"

Laila kysyi sen puoleksi leikillä.

"Siitähän olen jo ajatukseni lausunut, muistaakseni", vastasi Jouko, mutta kääntääkseen puheen toisaalle hän samalla kysyi:

"No, keitä tulee?"

"Saat sitten nähdä."

Ja Laila kävi iloisesti järjestelemään huoneissaan. Heidän suhteensa oli ollut kylmän kankea monta päivää. Jouko oli jonkun kerran koettanut lähestyä Lailaa, mutta Lailan käytöksessä oli jotakin kylmää, joka karkoitti miehen hänen viereltään.

Sillä vaikka Laila koetti salata tunteitaan ja sitä inhoa, joka hänessä oli kasvamassa Joukoa kohtaan, huomasi Jouko hänessä tapahtuneen suuren muutoksen.

He eivät olleet näinä viime päivinä juuri monta sanaa vaihtaneetkaan, ja silloinkin kun puhelivat, he puhuivat jostakin jokapäiväisestä asiasta. Laila vältti Jouon katsetta, ja Jouosta näytti siltä kuin Lailan kauniiden ruskeiden silmäin lempeä kiilto olisi himmennyt ja kuin ne olisivat painuneet syvemmälle kuoppiinsa.

Kuinka Laila oli voinut noin muuttua ja kuinka hän saattaa olla noin! Eikö hän osannut aavistaa, että hän yhdellä ainoalla katseella voi hajoittaa kaiken sen, minkä Jouko oli suurella taistelulla koonnut. Eikö hän sitten vieläkään tuntenut Joukoa, eikö hän tiennyt, että yksi ainoa sana saattoi myrkyttää koko hänen elämänsä, syöstä hänet epätoivoon juuri nyt, kun hän oli kohoamassa kukkulalle...

Nämä viimeksi kuluneet päivät olivat olleet hirveitä Jouolle, Hän oli kuin aavistanut, että Laila muuttuisi, oli pelännyt, ja se pelko oli tehnyt hänet niin voimattomaksi, ettei hän oikeastaan pystynyt mitään tekemään.

Hänen unelmansa onnenelämästä oli loppunut, eikä hän tuntenut itsellään olevan voimaa sitä koskaan enää saavuttaa. Oli tullut se, jota oli pelännyt... tullut aivan niinkuin olisi sen jo edeltäpäin varmaan tiennyt tulevan...

Ei Laila ollut koskaan häntä rakastanutkaan — ei ainakaan niinkuin hän!

Ja sitä hän oli epäillyt jo alussa.

* * * * *

Vieraista eivät muut saapuneetkaan kuin neiti Saksinen. Toisilla oli ollut esteitä, ja rouva Saarinen oli sairastunut.

Neiti Saksinen ei ollut koskaan ennen käynyt Joukolassa, eikä Jouko ollut häntä ennen nähnyt. He tervehtivät toisiaan kuitenkin hyvin tuttavallisesti, kun Laila heidät esitteli.

Neiti Saksinen oli oppinut nainen, oppinut kirjoista ja elämästä ja pirteä puhumaan ja hyvin

puhumaan. Eivät olleet montakaan minuuttia Jouon kanssa haastelleet, ennenkuin jo olivat vilkkaassa keskustelussa. Neiti Saksinen tunsikin suomalaisen kirjallisuuden, sen alusta nykyhetkeen asti; hän puhui mielellään siitä, niinkuin puhutaan asiasta, joka on rakas.

"Suomalainen kansallishenki on aivan omaperäistä, niin ettei sille ole vertaa Euroopassa. Suomalainen huumorikin on erilaista kuin muilla kansoilla, samoin laulut, sekä surulliset että iloiset. Euroopan kulttuuri on kyllä vaikuttanut meidänkin maassamme, mutta pohjasävel on kirjailijoillamme sama: ikävöiminen ja laulamisen halu. Uskon, että kerran tulee aika, jolloin kirjallisuutemme... olkoonkin että se nyt vielä on vähäinen... on maailman parhaimpia. Ei sen vuoksi, että meidän olisi suurempi tai nerokkaampi, mutta juuri sen vuoksi, että se on verekempää, likempänä alkuperäistä maailmankatsomusta kuin suurten sivistysmaiden."

Hän istuutui keinutuoliin, jonka Jouko hänelle tarjosi. Oli jotakin läpitunkevaa hänen pienissä harmaissa silmissään, kun hän katsoi Joukoon.

"Minä niin kovin mielelläni puhun kirjallisuudestamme, sillä se on mielestäni kaikkein kallein omaisuutemme, jota meidän tulee hellävaroen ja rakkaudella hoitaa. Minä uskon, että juuri kirjallisuutemme on se valtti, että kun se kerran... ja varsinkin on tästä asiasta hauska puhua henkilölle, jonka tietää pitävän asiaa kallisarvoisena..."

Jouko oli istunut häntä vastapäätä, sytyttänyt sikaarin, ja hänen kasvonsa näyttivät neiti Saksisen puhuessa kirkastuvan. Ajatuksissaan hän puhalteli savuja kattoon, hyvillään jostakin isosta asiasta. Mutta sitten hän äkkiä säpsähti ja kysyi, sietikö neiti tupakansavua.

"Tupakoitsijoille ovat naiset yleensä hyvin äkäisiä, mutta minusta näyttää hauskalta, kun miehet tupakoivat, eikä minusta tupakanhaju ole ensinkään vastenmielistä. Polttakaa vain!"

"Sepä on hyvä, että on yksikään minunkin puoltani pitämässä", kiitti Jouko ja naurahti.

He alkoivat taas puhella kirjallisuudesta, siirtyivät siitä kirjailijoihin, lausuiivat kumpainenkin ajatuksensa Suomen kaunokirjallisuuden parhaista tuotteista. Heillä oli monesta seikasta samanlainen käsitys.

Laila ensin vain kuunteli, mutta sitten hänkin otti osaa keskusteluun. Jouostakin oli synkkämielisyys kadonnut ja hänen kasvonsa kirkastuivat. Omia aikojaan hän alkoi selitellä Kalevalasta aihetta, jota oli jo kauan ajatellut.

"Minä uskon", sanoi hän, "että sellaisesta aiheesta voisi syntyä mestarillinen teos. Lisäämällä rohkeita mielikuvia ja sovittamalla henkeä nykyisyyteen, voisi se olla suurena osviittana meille kaikille, koko Suomen kansalle, joka on hajoamaisillaan pirstaleiksi... ja ehkä hajoaakin."

"Todellakin! Se on rohkea ajatus! Siitä voisi syntyä, kuten sanotte, herra Vartto, mestariteos", lausui neiti Saksinen, luoden pitkän, tutkivan silmäyksen Joukoon, ja hänen silmänsä näyttivät mielihyvin katselevan varsinkin Jouon korkeaa otsaa.

"Niin on minun uskoni", sanoi vielä Joukokin.

Hetken perästä neiti kysyi:

"Mutta oletteko koskaan tullut ajatelleeksi syytä, minkävuoksi Suomen kansa nyt on näin hajaannustilassa...?"

"Olen sitä paljonkin ajatellut. Minulla on omat ajatukseni siitä, en niitä kenellekään tahdo tyrkyttää, en muista koskaan siitä puhuneenikaan. Voihan olla, että olen väärässä, mutta vakaumukseni on semmoinen. Muut saavat myös minun puolestani ajatella mitä hyvänsä, en sano toisten vakaumusta huonommaksi kuin omaanikaan. Mutta se on uskoni, että kehitys meidän maassamme on mennyt liian nopeasti eteenpäin. Niin kaikilla aloilla. Meidän hidas veremme ei ole ehtinyt perässä, suomalainen ei ole ehtinyt ajatuksissaan valmistua sulattamaan nopeasti toisiaan seuraavia kehitysasteita. Kun monen vuosisadan uni loppui ja kansamme heräsi, jaksoiko se sulattaa muutamana vuosikymmenenä koko sivistyneen maailman aatevirtaukset? Ei jaksanut. Ja siitä on syntynyt tämä sekasorto, sillä luonnotonta on ajatellakaan sopusointua ja keskinäistä rakkautta maassa, jossa on niin erilaisia intressejä ja niin erilaisia ihanteita ja jonka paras voima, ydin ja lämpö nyt vasta alkaa heräillä..."

He innostuivat puhumaan siitä, Suomen asioista yleensä ja sen tulevaisuudesta. Neiti Saksinen ihan lämpeni puhuessansa. Ja kuta enemmän hän lämpeni ja aatteistaan puhui, sitä enemmän Jouko häneen kiintyi. Sillä vaikka neiti olikin vanhapiika ja naisasian voimakas edustaja, ei hän silti ryöstänyt

oikeuksia miehiltäkään. Eikä hän yleensä uskonut, että naisilla Suomessa koskaan oli ollutkaan orjan asema. Suuri runoilija ja kansansa lemmikki oli Väinämöinen, mutta paljon piti hänenkin, ihmemiehen, tehdä, ennenkuin naisen sydämen valloitti.

"Ja yleensä miehet ovat kohdelleet meitä hyvin. Paljon olemme saaneet ja toista vaadimme. Kaikki annetaan. Olisimmeko me naiset, ollessamme miesten asemassa, antaneet miehille mitä he tahtovat? Minä epäilen... Eivätkä kaikki naisetkaan ole Herran enkeleitä, se nyt on varmaa."

Laila väitti vastaan.

"Kyllä sinä, rakas Aurora, asian kuulisit, jos rouva Saarinen olisi täällä. Se ihminen ei liioin säästä miehiä."

"Hän tuomitsee miehiä liian ankarasti. Esimerkiksi..."

"Esimerkiksi missä...?" kysyi Laila, joka tuntui pitävän rouva Saarisen puolta.

"Esimerkiksi väittäessään, että kaikki langenneet naiset ovat eläviä todistuksia miesten ra'asta kevytmielisyydestä ja huonoudesta..."

"Onhan selvää, että niin onkin", sanoi Laila varmasti.

"Minun mielestäni se ei ole niinkään selvää", väitti neiti Saksinen.
"Vai mitä arvelee, herra Vartto?"

"En ole sitä juuri tullut ajatelleeksi", vastasi Jouko välttäten.

"No niin. Mutta minä kuitenkin uskon, että ellei olisi kevytmielisiä, liehakoivia ja huonoja naisia, niin ei olisi huonoja miehiäkään..."

"Mitä sinä nyt oikein tarkoitat, rakas Aurora? Tarkoitatko, että naiset siis viettelevät miehiä, eikä päinvastoin?" kysyi Laila ihmeissään.

"En juuri sitä tarkoita. Mutta olen varma siitä, ettei yksikään mies voi vietellä oikeaa naista. Vaikka nainen onkin heikko, on hänellä synnynnäinen voima, jos sitä vain tahtoo käyttää, karkoittaa miehet luotaan niin kauas kuin tahtoo."

"Kylläpä nyt olet miesten puolesta! Mitähän Cecilia sanoisi...?"

"Cecilian kanssa olemme monesti tästä asiasta väitelleet. Kumpikaan meistä ei luovu mielipiteistään. Hän nyt muuten onkin semmoinen yksinvaltiainen, jonka pillin mukaan kaikkien muiden pitäisi tanssia. Ja sen hän kyllä on minulta kuullut."

Siitä asiasta riitti keskustelua pitkän aikaa. Jouduttiin lopulta puhumaan raittiusasiastakin, naisten vaikutuksesta yleensä siihen. Ja viimeiseksi kääntyi puhe kohta pidettäviin suuriin, naisten puuhaamiin arpajaisiin, joiden tulot käytettäisiin raittiusseuran oman talon rakennusrahaston kartuttamiseksi.

Oli jo melko myöhäinen, kun neiti Saksinen läksi.

Laila tuli saattamaan kappaleen matkaa.

"Äärettömän miellyttävä mies tuo sinun miehesi on, Laila. Vaikkei hän ole kaunis, on hänen silmissään jotakin niin sanomattoman lempeää ja suurta, että hän vaikuttaa ehdottomasti vieraaseen", sanoi neiti Saksinen. "Ihanaa on varmaan tuollaisen ystävän kanssa keskustella, vaihtaa ajatuksia pahoina päivinäkin", virkkoi hän sitten, kun Laila ei puhunut mitään.

"On niinkin, mutta on toisinkin. Miehistä ei tiedä, mitä ne ovat", virkkoi Laila siihen. "Tietysti sellaiset miehet, joilla on aatteita ja tunteita, ovat erilaisia kuin tavalliset jokapäiväiset ihmiset. Niin minä ainakin uskon. Ja varsinkin runolliset luonteet."

"Vikansa on runollisillakin luonteilla..."

Lailan teki mieli kysyä vähän muutakin neiti Saksiselta. Ei kuitenkaan kysynyt, vaan sanoi hyvästi ja palasi kotia.

Jouko oli vaipunut mietteisiinsä, selailen jotakin vanhaa käsikirjoitusta.

"Mitä pidit neiti Saksisesta?" kysyi Laila.

"Ainoa tuntemani nainen, jolla on avara, jalo ja puolueeton maailmankatsomus", vastasi Jouko.
"Sellaisia naisia Suomi tarvitsisi, varsinkin nousevan nuorison opettajina."

Laila ei kiittänyt, ei moittinut.

6.

Rouva Saarinen ei ollut kertaakaan käynyt Joukolassa Jouon ollessa kotona. Kun Laila tiedusteli häneltä syytä siihen, selitti hän:

"Hänellä on, miehelläsi, niin omituinen ja kummallinen tapa tähdätä ja katsoa ihmisiä vasten silmiä, että on oikein vaikea olla hänen seurassaan."

Mutta sitä useammin Laila kävi Saarisella. Eräänä aamupäivänä sinne mennessään hän oli tavattomasti liikutettu, ikäänkuin suuressa hädässä. Rouva Saarinen ei ollut kotona. Insinöörillä oli vieras, vanha tuttu, kotikyläläinen, joka oli matkalla pohjoiseen.

Insinööri tuli päästämään Lailan sisälle. Oli erinomaisen hyvällä ja reippaalla tuulella.

"Täällä on vieraskin, vanha tuttu, joka tuntee miehennekin. Ovat koulutovereita Jouon kanssa. Muuten me olemme samasta pitäjästä kotoisinkin."

Insinööri istui vieraansa kanssa salissa.

"Rouva Vartto ja asemapäällikkö Hirvi", esitteli insinööri.

Asemapäällikkö oli pitkä, komea herra, mustatukkainen ja mustapartainen. Laila näki kaikesta hänen käytöksestään, että se mies oli paljon elänyt suuressa maailmassa. Niin keveää, kohteliasta ja mallikelpoista oli hänen kumarruksensakin, että Laila melkein meni hämilleen, kun ei ollut tottunut niin sulaviin liikkeisiin.

"Me olemme hyvinkin hyvät toverit miehenne kanssa", selitti herra Hirvi, kun he ensin olivat muusta puhelleet. "Olemme luokkatoverit. Emme ole tavanneet toisiamme ylioppilaisiksi tultuamme, emme ainakaan kahdeksaan vuoteen. Olen kuullut, että hän työskentelee sanomalehtimiehenä ja että hän nyttemmin on onnellisessa avioliitossa. On hauska kuulla vanhoista tovereista hyviä uutisia. Ja hauska on häntä tavata. Asioitteni vuoksi tuskin olisinkaan poikennut kaupunkiinne, ellei minulla täällä olisi ollut kahta vanhaa tuttavaa: kirjailija Jouko Varttoa ja insinööri Saarista..."

"Mutta meitä muistit, ha, ha", nauroi insinööri, joka oli kovasti mielissään vieraan tulosta. "Meitä muistit! Monta hauskaa on pidetty siellä kotipitäjässä, mutta vielä hauskeempaa Helsingissä, ha, ha, ha."

Insinööri näytti olevan kuin irti maasta. Hän oli kuin isäntä ainakin talossaan, liikkui rohkeasti, heitteli tupakan tuhkaa mihin sattui ja istahti puhellessaankin mihin sattui. Eikä hänessä nyt näkynyt sitä arkaa, pelkävää ilmettä niinkuin ennen. Ei hän nyt näyttänyt pelkävän, että joku iskisi häntä edestä tai takaa päin.

"Hauskat ne sentään ovat muistella, ne entiset poikavuosien rohkeat hommat, ja vielä hauskeempaa on tavata tovereita onnelliselta, olleelta ajalta", puheli hän, hyvin liikutettuna.

"Niin on. Eivät ne ajat enää koskaan palaja", virkkoi herra Hirvi surumielisesti.

Sitten hän kääntyi Lailan puoleen ja alkoi kysellä yhtä ja toista Jouon voinnista. Aikoi käydä tapaamassa.

"Hauska mies hän oli jo kouluajalla", muisteli hän, ja hänen valkoiset hampaansa hohtivat kauniisti tummien viiksien alta. "Hän sepitti pilarunoja opettajista, lauloi kaupungin neideistä ja koulupoikien ahtaasta elämästä. Hän oli koko toveripiirin hauskuus, ja me ennustimme hänelle suurta tulevaisuutta... Mutta vaikka hän muuten oli niin hyvä ja toveriensa rakastama, oli hän heikko viettelyksille ja seurusteli yhtä kernaasti huonojenkin kanssa... Niin... puhun vain tämän oikeastaan kiittääkseni häntä... Olen sydämessäni iloinnut, kun kuulin, että hän on löytänyt elämänkumppanin, sillä yksin hän ei pystynyt elämään, niin huokuva oli hänen luonteensa, niin rikas hänen kuvitusvoimansa. Hyvä, mutta heikko mies..."

"Niin vain, niin vain", myönsi insinöörikin. "Mutta hänellä onkin rouva kuin puhtain kulta, joka kuljettaa eksynyttä lammasta. Hyvä se on, hyvä se on, että heikoilla miehillä on lujat vaimot, eikös olekin?"

Hän kääntyi Lailan puoleen kysyvän näköisenä, pienten silmäin vilkkuessa vikkellä. Mutta samassa soi eteisen kello.

Laila nousi katsoakseen, rouvako sieltä tuli. Insinööri poistui sillä välin vieraansa kanssa omaan huoneeseensa.

"Rakas Laila, suo nyt anteeksi, että olet saanut odottaa. Kävin opettaja Raappanalla ja viivähdin siellä hetkisen. Mitä sinulle nyt muuta kuuluu?" puheli rouva Saarinen ottaessaan päällysvaatteitaan, ja samalla hän katsoi Lailaan hyvin merkitsevästi ja ikäänkuin säälien.

"Insinööri on varmaan vieraansa kanssa mennyt... vai olivatko he...?" kysäisi hän samalla.

"Tapasin heidät. Tulin esitellyksi herra Hirvelle", vastasi Laila.

"Sepä oli hauskaa. Hän on minun mieheni ja sinun miehesi vanhoja tuttavita. Erittäin hieno ja sivistynyt mies... Harvoin näkeekään hänen laistaan. Hän tuli jo eilen, on ollut meillä yötäkin... Tule nyt, Laila... menemme tänne minun huoneeseeni."

Kun he ehtivät rouvan huoneeseen ja ovi oli pantu kiinni, ratkesi Laila itkemään.

"Kuinka on siis? Onko kuitenkin perää siinä, josta olen miestäsi epäillyt?"

Laila yhä itki.

"Voihan olla... ja toivotaan, ettei tauti sentään ole sinuun tarttunut..."

"Enhän tiedä mitään varmasti, luulen vain niin. En ole hänessä mitään näkyväistä vikaa huomannut, mutta kaikkihan viittaa siihen... Juuri tämä epätietoisuus se tekee minut aivan mielipuoleksi... Kun en uskalla häneltä sitä suoraan kysyä..."

"Pelkäätkö sinä sitten häntä?"

"En pelkääkään, mutta kun hän nyt on nähnyt, että olen erilainen, on hän tullut niin synkäksi, ettei puhu minulle monta sanaa..."

"Niin, niin... siinähan se juuri nyt on... semmoisiksi umpimielisiksihän ne tulevat kaikki, joilla sellainen tauti on... Ainakin kertoi herra Hirvi, hänen ylioppilastoverinsa, että hurjasti se mies oli Helsingissä elänyt, niin etten minä ensinkään ihmettelisi, jos pelkoni olisikin oikeutettu."

"En voi elää hänen kanssansa yhdessä ennenkuin saan varmuuden!" sanoi Laila hetken kuluttua, kasvoillaan päättäväinen ilme.

"Mitä olet päättänyt tehdä?" Ja rouva Saarisen äänessä oli osanottoa ja myötätuntoisuutta.

"On minulla omat aikeeni, joista kyllä kerron sinulle, parhaalle ystävättärelleni. Sillä lailla pääsen varmuuteen."

"Ethän ole kertonut epäilyksistäsi ja aikeistasi muille kuin minulle...?" tiedusteli rouva Saarinen.

"En missään nimessä... Kuinka niin?"

"Ilman vain. Muistui mieleeni, mitä neiti Saksinen sanoi Joukolassa käyntinsä johdosta..."

"Mitä hän kertoi?"

"Hän sanoi, ettet sinä ollut ensinkään sopiva vaimo Jouolle. Jouko on rakkautta janoava, suurihenkinen runoilija, joka pian palaa loppuun — tai jotain sellaista hän puhui."

"Vai niin hän sanoi! Hän näyttikin olevan miesväkeen erittäin ihastunut, ja senhän kuuli hänen puheistaankin..."

"Niin. Ja sitten niin olevinaan kun on. Luulee ymmärtävänsä kaikki asiat paremmin kuin kaikki muut yhteensä. Kuinkahan mallikelpoinen aviovaimo hänestä olisi tullut!"

He nauroivat molemmin sille.

Kahvia juotaessa rouva Saarinen selitti:

"Omasta kokemuksestani tiedän paljon. Ensi aikoina, kun olimme naimisissa, piti insinööri tapanaan palata silloin tällöin aika hiprakassa kotia. Menipä niinkin pitkälle, että kuljetti kotiin väkijuomia. Ensimmäinen pyysin häntä siivolla, rukouksilla ja kyynelillä, mutta eihän siitä ollut apua... Mutta kun minä sitten kerran... oli pimeä syysö... pehmitin hänet oikein täydellä todella ja lupasin antaa vielä enemmän, jos vielä kerrankaan sattuu, että hän humalassa tulee kotia, ja jos kuulen, että hän matkoillaankaan on ryypännyt... Silloin emme vielä asuneet tässä kaupungissa. Siitä asti hän on ollut aivan raitis... ja

nythän hän kuuluukin raittiusseuraan... Kerron tämän vain, jotta kuulisit, että kyllä niitä on minullakin ollut suruja ja kokemuksia..."

Vai sillä lailla oli Cecilia kuranssannut miestään!

"Ja minä uskon, että kun vaimossa vain on pontta, niin kyllä täytyy miehen totella", sanoi hän vielä lisäksi, kun Laila ei vastannut mitään.

Lailan tuli melkein sääli insinööriparkaa, joka näytti niin peräti siivolta mieheltä.

"Minä olen kuullut monen vaimon sanovan, ettei siitä ole apua, kun kovuudella juoppoja kohtelee, — että parempi on passata niitä ja koettaa tehdä niille mieliksi; mutta sitä minä en usko..."

"Niitähän on niin monenlaisia miehiäkin... eikä taida olla monta niin rohkeaa naista kuin sinä olet, Cecilia", arveli Laila.

Rouva Saarinen innostui selittämään:

"Kaikki juopot ovat arkoja, sillä heillä on paha omatunto. Minä muistan, kun asuimme naapurikaupungissa ja meillä oli naapurina eräs työmies vaimoineen. He olivat lapsettomia, ja miehen oli tapana kuljettaa juomaveikkojaan kotia mellastamaan. Hänen vaimonsa oli peräti siivo ja hiljainen ihminen, ja hän kärsi tuosta juoppojen loilotuksesta aivan että oli nääntyä. Kerran hän puhui minulle huolistaan. Lupasin auttaa. Kun juopot seuraavalla kerralla kokoontuivat juomaan ja korttia pieksämään ja olivat päässeet parhaaseen vauhtiin, niin silloin minä sisälle... Joka ainoa pullo ensiksi uunin kylkeen säpäleiksi ja joka ainoa mies ulos ovesta, isäntäkin... He hämmästyivät kaikki niin, etteivät sanaa vastaan sanoneet..."

"On sinulla ollut rohkeutta, rakas Cecilia", ihmetteli Laila. "Ei suinkaan kukaan muu nainen olisi uskaltanut mennä juopuneitten miesten kimppuun."

"Senvuoksi minä tiedänkin, että kovasta on kuria juupoille... olkoot niin miehiä kuin ovat..."

"Saattaa niin olla. En ole koskaan juomarin parissa ollut."

"Oletko aivan varma miehesi suhteen?"

"Olen. En usko hänen enää koskaan lankeavan."

Laila sanoi sen varmasti.

Näytti kuin rouva Saarisella olisi siihen jotakin sanomista, mutta hän ei kuitenkaan virkkanut mitään.

Hetken kuluttua Laila sanoi:

"Niin minä olen päättänyt!"

"Sehän sopii vallan hyvin. Sanot vain miehellesi, että lähdet käymään kotona, vilistät Helsinkiin ja annat jonkun spesialistin tutkia, oletko ihan terve, niin pääset varmuuteen..."

"En voi kuitenkaan näinkään elää. Minä inhoan häntä, en tahtoisi olla lähelläkään, niin minua kauhistaa... Ja sitten se ainainen pelko ja omantunnon ääni, että jos tuomitsen häntä väärin, jos hän onkin viaton..."

"Viaton! Kaikkea muuta! Ei ole yhtään ainoaa miestä, joka olisi viaton. Vielä mitä! Vai viaton!"

"Mutta sehän on kauheaa!"

"Niinhän se on. Siksihän meillä naisilla on äärettömästi tehtävää..."

He innostuivat puhumaan naisen tehtävistä ja unhottuivat siihen, etteivät laisinkaan ajatelleet muita töitään.

Kun Laila vasta iltapäivällä palasi kotia, ei Jouko ollutkaan saapunut toimistosta.

Laila säpsähti vähän, mutta toivoi Jouon tulevan myöhemmällä. Toimistossa saattoi olla näin joulun lähetessä ylimääräisiä töitä...

Mutta oli kuin joku olisi hänen tuntoonsa pistänyt ja kuin olisi hänen syynsä, että Jouko viipyi... Vaikka he eivät olleet näinä aikoina paljon toisiaan puhutelleet, tuntui Lailasta kuitenkin kauhean tyhjältä nyt, kun Jouko oli poissa...

Tuossa olivat pöydällä hänen kirjoitusvehkeensä, sikaarilaatikko ja avonainen kirja: "Hamlet". Laila selaili sitä, ja vähäväliä hän silmäili kadulle, josta oli usein nähnyt Jouon kävelevän. Aavistikohan Jouko, mitä Laila hänestä ajatteli ja mitä oli puhellut hänestä rouva Saarisen kanssa?

Mahdotonta!

Sillä Lailasta tuntui, että semmoisista asioista, joista he puhuivat, eivät muut puhuneet, eikä Jouko voinut mitenkään arvata, mistä Laila häntä epäili. Tietysti hän uskoi, että Lailan aika meni arpajaispuuhissa. Muustahan ei nyt enää puhuttukaan.

Ja jos Jouko tiesi, niin sitä parempi!

Kyllä hän, Laila, jo oli muutenkin katunut kauppojaan, miehelään menemistänsä. Ensiksikin häntä harmitti se, että heidän täytyi elää näin ahtaalla, niukasti, tällöisten vanhojen huonekalujen ympäröimänä! Taivas tiesi, mistä ne olivat lähtöisin ja kuinka hirveiden ihmisten omia ne ennen olivat olleet! Hänen tyytymättömyytensä kotiinsa kasvoi joka kerta kun hän näki, miten muilla oli. Uudet kiiltävät huonekalut, taidemaalauksia seinillä, ja pöydillä kipsisiä kuvia... ja monta suurta valoisa huonetta niinkuin Saarisellakin...

Nyt oli häntä alkanut sekin kaduttaa, että ollenkaan meni Jouolle! Ei ollut tullut silloin ajatelleeksi sen pitemmälle, ei juuri oikeastaan mitään. Ei mitään muuta kuin päästä vaimoksi semmoiselle miehelle, jolla oli hyvä nimi ja josta toivottiin paljon. Ja josta ihmiset sanoivat, että hän oli suurilahjainen ja etevä...

Mutta eipä nyt enää kukaan puhunut hänen etevyydestään eikä hänen lahjoistaan! Ei puolta sanaa yksikään ihminen! Ei kukaan enää puhunut edes hänen entisistä teoksistaankaan.

Toista olisi ollut mennä Helsinkiin lukujaan jatkamaan, tulla maisteriksi ja oppineeksi naiseksi! Varsinkin kun oli varoja niinkuin hänellä oli...

Ja jos nyt vielä olisivat totta kaikki luulot ja epäilykset... niin... niin... ei yhtään päivää hän rupeaisi elämään semmoisen miehen kanssa...

Onpa kaunista mennä miehelään ja jättää suuri perintönsä ottamatta...

— Mutta lain kautta sen kuitenkin otan! — mietti hän lopulta.

Ilta alkoi tuntua Lailasta pitkältä, mutta Joukoa ei kuulunut tulevaksi...

Hän koetti ottaa ompeluksensa esille, saadakseen ajan nopeammin kulumaan, mutta ei ottanut työ käydäkseen...

Kaipasiko hän sitten Joukoa, vai minkä vuoksi tuntui olo näin hirveän ikävältä? Vastahan hän oli päättänyt lähteä Helsinkiin joksikin viikoksi ja jättää Jouon yksinään! Ja Jouotta silloinkin pitäisi olla...

"Niin... sehän oli selvää! Tottapa tulee, kun ehtii!"

Mutta ei hän sittenkään saanut rauhaa. Hänessä oli jotakin, mikä vaivasi tai oikeastaan kuin nuhteli, eikä se päästänyt häntä oikein rauhaan...

Mitähän Jouko oli ajatellut, kun oli yksin kotona istunut, hänen hulmutessaan kaupungilla! tuli hän yhtäkkiä miettineeksi, muistaaksensa ensi kerran. Ei ollut koskaan tullut Jouolta kysytyksikään — nyt näinä viime aikoina.

Hän päätti tiedustaa palvelustytöltä, mutta samassa Jouko tulikin.

Eikä hän saanut kysytyksi Jouoltakaan, missä hän oli viipynyt. Jouko sitä odotti, mutta kun ei Laila puhunut mitään, sanoi hän:

— Söinkin päivällisen muualla.

Jouon ääni vähän värähti, ja kun Laila katsoi häntä, huomasi hän, että hänen kasvonsa olivat hirveän kalpeat ja että silmäluomet punoittivat ikäänkuin kylmän tuulen puremina. Huolettomasti hän heitti yltään palttoon ja retkahti istumaan keinutuoliinsa.

Laila ei kysynyt mitään, eikä Joukokaan puhunut yhtään sanaa koko iltana.

Mutta kun Laila seuraavana aamuna heräsi, istui Jouko jo puettuna kirjoituspöytänsä luona ja näytti kirjoittavan jotakin tavattoman kiireisesti.

Seuraavina päivinä Laila ja Jouko tapasivat toisiaan vain milloin sattui. Jouko oli usein öisin poissa, eikä Laila tiedustellut, missä hän viipyi. Väsyneen ja kärsineen näköinen hän oli, ja hänen suuret siniset silmänsä olivat ikäänkuin yhä isonneet ja tummat juovat niiden alla käyneet vielä tummemmiksi.

Laila oli päättänyt lähteä vasta sitten kun suuret arpajaiset olisivat ohi, sillä hän tahtoi välttämättömästi olla niissä mukana.

Eräänä aamuna, kun Jouko lähti toimistoon ja Laila vielä virui vuoteellaan, sillä hän oli vasta jälkeen puolen yön palannut näytelmäharjoituksista, sanoi Jouko:

"Eikö sinulla enää ole mitään minulle sanomista?"

Laila ei vastannut.

"Minä tiesin, että näin käypi..."

"Olisi minulla paljonkin sanomista, mutta sitten kun arpajaiset on ohi, sanon kaikki... Meidän täytyy erota, olemme kumpikin erehtyneet, ainakin minä... sinähän juot..."

Jouko painoi lakin päähänsä, mutta kun hän sanoi hyvästi, soi hänen äänensä kuin maan alta, niin että Laila oikein säpsähti...

Ja siinä maatessaan hän teki päätöksensä, että hän lähtee nyt heti... Hän menee suoraan ensiksi isänsä luo rakkaaseen lapsuutensa kotiin... Isä kyllä antaa anteeksi hänen uppiniskaisuutensa, kun kuulee, että hän nyt itsekin vasta on huomannut erehtyneensä... Lapsellisuudessaan ja ajattelemattomuudessaan hän oli sen tehnyt...

Hän nousi vuoteeltaan, pukeusi ja aikoi panna päätöksensä heti toimeen. Hänen ei tarvitsisi nyt ensiksi kuitenkaan ilmoittaa Jouolle muuta kuin että hän oli mennyt käymään Koskenkorvassa kotonaan, — että hän palaa heti joulun jälkeen. Isä kyllä osaisi opastaa, miten hänen sitten tulisi menetellä...

Mutta ensin hän tahtoi puhua päätöksestään Cecilialle. Oli jotakin hermostuneen hätää hänessä, kun hän puki ylleen. Tuntui niinkin, että oli tekemässä jotakin äärettömän suurta vääryyttä, että oli jo tehnyt; mutta ei käynyt nyt enää peräytyminen, tuli mitä hyvänsä. Hän ei ollut moneen aikaan ollut oikein selvillä siitä, mitä hän tahtoi ja ajatteli; oli ollut semmoista kummallista elämää, niinkuin pahaä unta. Paha oli ollut tunto, mutta ei sallinut ylpeys alistua... Olikohan hän ollut koskaan oikein selvillä siitä mitä tahtoi ja mihin pyrki?

Ei hän saanut siitä selvää. Eikä hän nytkään tiennyt kumman tekee, lähteekö vai ei. Kun ei hänellä itsellään pitänyt olla kykyä päättää tehdä niin tai näin!

Mitä lienee ollutkaan tämä voimattomuus ja velto saamattomuus!

Ei, ei! Nyt piti tehdä päätös. Tehdä se yksinään, ilman kenenkään syrjävaikutusta...

Hän päätti kuitenkin vielä käydä Saarisella hyvästillä. He voisivat sitten vaihtaa Cecilian kanssa vain jonkun sanan hänen matkastaan.

Laila oli mielenliikutuksesta lämmennyt ennenkuin ehti uloskaan, ja kun hän kylmänä aamupäivänä käveli vihaista vauhtia Saariselle päin, kohosivat veret hänen poskilleen...

— Hän juokin nyt... voi minua poloista tyttöä! sanoi hän itselleen kävellessään.

Juuri kun hän kääntyi valtakadulta ristikadulle, tuli häntä vastaan herra Hirvi, komea turkki yllään. Hän kohotti lakkiaan suuressa kaaressa Lailalle ja näytti vähän vetävän suutaan hymyyn.

Kadulla hän näytti vielä komeammalta herralta kuin sisällä. Tuo siisti, pulska turkki soveltui mainiosti hänen uljaaseen, pitkään vartaloonsa... aivan verrattomasti...

Tuon näköinen se on oikea gentlemanni... tuommoinen pitäisi miehen olla... aviomiehen nimittäin. Hänen käyntinsäkin oli korskaa, ylpeää ja varmaa kuin ruhtinaalla... Ja kuinka äärettömän kaunis musta tukka hänellä oli...

Lailan teki mieli kerran silmätä taakseen, mutta malttoi kuitenkin mielensä ja käveli Saariselle päin, kummallisen ristiriitaisten ajatusten mellastaessa hänen sydämessään.

Kun hän tuli Saariselle, oli eteisen ovi auki. Joku vieras varmaankin oli talossa. Eteiseen tultuaan hän

näki avonaisesta salinovesta, että neiti Saksinen ja rouva Saarinen puhelivat keskenään hyvin vilkkaasti.

Huomatessaan Lailan tulevan he riensivät molemmin häntä vastaan säteilevin katsein.

"Me onnittelemme! Me onnittelemme!" huusivat he yhteen ääneen Lailalle, ja rouva Saarinen kävi syleilemään.

Laila seiso i kuin puusta pudonneena.

Mitä tämä onnentoivotus nyt merkitsi? Mikä nyt oli?

"Kas, kun on olevinaan", sanoi rouva Saarinen, kun Laila ei ymmärtänyt kiittääkään.

"No, mutta mitä ihmettä tämä on? En vähääkään ymmärrä teitä!" sai Laila vihdo i sanotuksi.

"Etkö siis tiedäkään...? Eikö miehesi ole sanonut?"

"En ymmärrä vähääkään!"

"Minähän sanoin, että hän on tehnyt työtään salaa, saadakseen vaimolleen suuren joululahjan!" huomautti Saksinen.

"Mutta sanokaa, selittäkää, hyvät ihmiset! Mitä te puhutte? En ymmärrä vähääkään! Onko Jouko jotakin tehnyt?"

Ja nyt alkoi rouva Saarinen selittää, että he juuri vasta, tänä aamuna, olivat lukeneet pääkaupungin lehdestä, että Jouko Vartto julkaisee nyt aivan heti, näinä päivinä, laajan yhteiskunnallisen romaanin, jossa muun muassa käsitellään kysymystä kieltolaista ja naisen vaikutuksesta raittiusasiassa. Jännittävä, ajan merkkiteos...

"Katso, täällä... tule tänne..."

Ja rouva Saarinen veti hölmistynyttä Lailaa kädestä saliin, neiti Saksisen lykätessä häntä selästä.

"Etkö siis ole tiennytkään, että Jouko...? Muistaakseni sinä kerran puhuit, ettei hän jouda sanomalehtityöltään mitään uutta luomaan... Olemme olleet oikein haltioissamme Auro ran kanssa... On kai ensimmäinen kaunokirjailija, joka käsittelee kieltolakikysymystä..."

"Epäilemättä ensimmäinen", sanoi neiti Saksinen.

"Lue nyt itse!"

Ja rouva Saarinen työnsi sanomalehden Lailan kouraan.

"... on epäilemättä merkkillisimpiä ilmiöitä kaunokirjallisuudessamme..." luki Laila.

"Minä juuri puhuin sisar Cecilialle, että minä en usko Lailan tietävän miehensä toimista mitään", sanoi neiti Saksinen.

Rouva Saarisella oli ikäänkuin paha olla. Hän sanoi:

"Hän on tahtonut antaa uuden kirjansa joululahjaksi vaimolleen... ja samalla hämmästyttää meitäkin..."

"Voi niinkin olla. Sillä eilen hän antoi minulle puheen, jonka hän on valmistanut arpajaisia varten. Hän pyysi minua sen esittämään, sillä itse hän ei sanonut jaksavansa sitä tehdä", ilmoitti neiti Saksinen ja lisäsi sitten:

"Onkin hyvin luonnollista ja käsitettävissä, ettei hän tahdo puhujana esiintyä. Sellaiset mietiskelevät, haaveksivat ja herkät luonteet kuin kirjailija Vartolla on, eivät ole luodut pauhaamaan aatteitaan pöydän takaa, vaan hiljaisuudessa ne paperille panemaan... Tämä hänen puheensa... se on muuten minulla nytkin mukana ni... on aivan verraton. En minä ainakaan usko sellaista ennen pidetyn..."

Laila oli toisten puhuessa ja Joukoa kiitellessä herännyt kuin unesta, syvästä ilkeästä unesta, herännyt päiväpaisteiseen aamuun, jolloin linnut laulavat, autuas onni täyttää sydämen ja elämä tuntuu suurelta ja suloiselta...

"Taivas! Enkä minä tiennyt mitään! En ole kaukaisimmassakaan ajatuksessani aavistanut, että hän niin..."

"Mutta siitähän on tietenkin johtunut, että hän on ollut aina mietiskelevä ja alakuloinen", huudahti hän sitten ja hypähti kuin sähköiskulla seisomaan. "Ja minä en ole tiennyt... en ole tiennyt..." hän lisäsi kuin pettyneenä.

"Sitä suurempihan on ilosi nyt!" virkkoi rouva Saarinen.

Laila näytti miettivän.

"Tämä on liian suuri, aivan odottamaton, etten minä... Minä olen aivan väärin, eli me olemme aivan väärin..."

Laila keskeytti lauseensa, sillä rouva Saarisen silmät tähystivät häntä kuin tuliset hiilet.

"Kummallista minusta on, ettei hän omalle vaimolleenkaan..." virkkoi neiti Saksinen omituisella äänellä, ja hänen kovat kasvonsa kuin värähtelivät.

Laila nousi ylös lähteäkseen.

"Nytkö jo?" sanoi rouva Saarinen.

"Minun täytyy lähteä... Minun on niin kumman hyvä ja samalla niin paha olla."

Mutta kun hän rouva Saarisen saattamana ehti eteiseen, kuiskasi rouva Saarinen hänen korvaansa:

"Anna anteeksi minulle... Olemme ehkä väärin tuominneet miestäsi! Mutta kaikki on tietysti Ida Raappanan matkaanpanemaa... Tulkaa nyt yhdessä meille, että saamme teitä molempia onnitella..."

Laila ei oikeastaan kuullutkaan, mitä rouva Saarinen sanoi. Vasta ulos kadulle päästyä hänelle alkoi selvitä se, mitä oli kuullut. Hänelle tuli äkkiä hirvittävä hätä ja pelko. Mitä hän oikeastaan oli ajatellut näinä viime aikoina? Mistä kaikesta oli hän Joukoa syyttänyt? Ja millä perusteella?

Syyttänyt saamattomuudesta, epäillyt hänen lahjojensa laajuutta ja... ja... hän ei nyt uskaltanut itselleenkaan sitä tunnustaa!

Ja Jouko oli nyt ollut monen monta kertaa juovuksissa!

Oliko hän siihenkin syynä?

Oli, oli. Hänen tunteensa sanoi, että niin oli. Hän oli ollut niin kylmä ja kankea Joukolle.

Mitä hän oli tehnyt?! Epätoivoon saattanut helläsydämisen miehen, joka rakasti häntä ja oli häneen turvautunut kuin äitiinsä, auttajaansa, pelastajaansa...!

Mutta hän rientää nyt Joukon luo, kertoo kaikki, puhdistaa pahan sydämensä ja on koko elinaikansa hellän miehensä paras ja rakkain ystävä...

Jouko antaa kyllä hänelle anteeksi! Tuo ylevä, kallis, rakas Jouko!

Hän riensi puolijuoksussa kotia kohden ikäänkuin yhdellä ainoalla syleilyllä ottaakseen takaisin kaiken sen, minkä luuli menettäneensä...

Mutta kun hän saapui kotia, ei Jouko ollutkaan tullut. Tyhjä keinutuoli, jossa Jouko aamulla oli istunut, seisoi laihoihin, ojennetuihin käsivarsin pöydän luona ikäänkuin vartomassa, milloin siihen istuja tulisi...

Laila istahti siihen, riisumatta päällysvaatteitaan. Siinä olivat pöydällä Joukon kirjoitusneuvot... tuo tuttu kynänvarsi, jonka ponnassa melkein sormen jäljet näkyivät, ja kirjoitusmatto, Lailan antama joululahja... siinä olivat sievässä järjestyksessä kaikki...

Hän nousi ylös, päätti lähteä toimistoon. Jouko ihan hämmästytti, kun näkee Lailansa tulevan...

Hän riensi toimituspaikkaan. Vanhempi ja nuorempi herra istuivat toinen toisella puolen pöytää. Laila tunsu heidät ja he Lailan, vaikkeivät he olleet koskaan esitellyiksi tulleet.

"Ei hän ole vielä tänään käynytkään", vastasi vanhempi herra Lailan kysymykseen. "Ja tuskin tänään tuleekaan. Hän on jättänyt lehden tulevan pääkirjoituksen jo eilen illalla..."

Laila ei enempää viipynyt. Hän riensi kadulle ja lähti kävelemään kotia kohden. Taas hän istui keinutuoliin, osaamatta ajatella tai tehdä mitään. Hermostuneesti hän hypisteli kirjoitusmattoa, käänneellen sen nurkkia rullalle; silloin hän havaitsi kirjeenkuoren nurkkaa vilahtavan maton alta... hän

tempasi sen esille, uskoen varmasti sen olevan hänelle. Mutta kun hän näki osoitteen olevan "Toimittaja Timoselle", heitti hän sen luotaan.

Äskeinen kummallinen pelko tuli nyt kaksinkertaisella voimalla. Jouko oli aamulla ollut niin omituinen, ja hänen äänensä oli kuulunut kuin haudasta, kun hän sanoi hyvästi.

Mitä varten hän oli niin oudosti sanonut hyvästi, ikäänkuin olisi aikonut jonnekin pitemmälle?

Pitkin päivää Laila oli liikkeellä, mutta vältti keltään kysymästä Joukoa. Kun hän illalla palasi kaupungilta ja silloin oli hän käynyt kaupungin kapakassakin, — istui neiti Saksinen häntä odottamassa.

Laila oli hyvin väsyneen ja kiihkoisan näköinen.

"Kuten muistat, puhuin minä tänä aamuna, että miehesi jätti minulle arpajaisiltamaan kirjoittamansa puheen", sanoi hän Lailalle aluksi.

"Muistan minä... muistan minä", ja Laila istahti keinutuoliin.

"Häneltä oli kai erehdyksestä jäänyt paperien väliin tällöinen pienoinen lappu. Ajattelin, että teen oikeammin, kun tuon sen tänne, josta se on lähtenytkin, sillä tämä näkyy olevan miehesi käsialaa", sanoi hän sitten ja veti taskustaan paperilapun, johon oli kirjoitettu molemmin puolin, nähtävästi hyvin kiihtyneessä mielentilassa ja ikäänkuin jonkunlaiseksi konseptiksi...

"Mitä siinä sitten on?" sai Laila kysytyksi, vaikka hänestä tuntui, että se koski häntä...

Toiselta puolen Laila luki ääneti:

Olen sinut menettänyt, samoin kuin nyt olen menettänyt
kaiken sen voiman, jonka sinun kauttasi olen saavuttanut...

Minulla on joku kohta mennyt rikki, enkä koskaan enää
kykene nousemaan...

Toisella puolen oli:

Miksi minut hylkäsit? Miksi et pelastanut minua, vaikka olisit voinut? Miksi et ollutkaan
orvon ystävä etkä heikon hoivaaja? Sinä, pelastajani, olit yhtä heikko kuin...

Laila kalpeni, mutta luki vielä pari riviä, jotka olivat kirjoitetut poikkipäin:

Epäilit minua syyppääksi synteihin, joita en koskaan ole tehnyt...

"Hyvä Jumala, mitä tämä on? Mitä merkitsevät nämä sanat? Ovatko nämä minulle tarkoitettut?"

"Kyllä minä tiedän, mitä ne merkitsevät", sanoi neiti Saksinen melkein kylmästi. "Minä olen nuo sanat myös lukenut."

"Mitä luulet niiden merkitsevän?" kysyi Laila ikäänkuin pökertyneenä.

"Ne merkitsevät sitä, että miehesi on mennyttä kalua, sillä hän on juoppo... ja sinä olet hänet nyt langettanut..."

Neiti Saksisen ääni oli ollut kova, mutta kun Laila rääkäisemällä kiljahti ja valahti hänen syliinsä, täytyivät hänenkin silmänsä kyynelillä, ja lempeämmin hän sanoi:

"Miehesi on matkustanut... turmiotansa kohti..."

Hetken kuluttua kysyi Laila heikolla äänellä:

"Enkö voi häntä mitenkään pelastaa? Hän tahtoi maalle, pois kaupungista! Minun täytyy hänet pelastaa... Minä olen syössyt hänet turmioon..."

"Niin oletkin! Sillä sinä et tiennyt, eikä sitä tiedä moni muukaan, mikä on juomahimo! Kun kuulin, että miehesi oli ollut juoppo, ja kun näin, kuinka kylmästi kohtelit häntä, heikkoa raukkaa, olin varma, että hän lankeaa. Olen nähnyt samanlaisen miehen, jolle ei auttanut mikään. Hän joi kunnes ampui itsensä. Ei ole juomarin kanssa leikkiminen. Lujatkin luonteet sortuvat, jopa sitten heikot ja haaveksijat..."

"Voinko hänet vielä pelastaa?"

Laila itki ääneensä valittaen.

"Ehkä voit... ehkä et!" sanoi neiti Saksinen ja lisäsi sitten:

"Nopeasti ja päättävästi on sinun toimittava!"

Ja he riensivät yhdessä ulos kylmään iltaan.

LEHTIÄ LAILAN MUISTIKIRJASTA

Olen täyttänyt tänään kolmekymmentä vuotta!

Kuusi vuotta on Jouon kuolemasta. Ja kaksi vuotta olen ollut uusissa naimisissa.

Olen naimisissa Arvi Hirven kanssa, joka on ollut asemapäällikkö, mutta on nyt osakkaana puutavaraliikkeessä. Tai oikeammin oli osakkaana. Sillä nyt ei hän enää ole siinäkään.

Kuinka sanoisin!

Elämäni on niin kirjavaa, niin kirjavaa! Tikka on kirjava, mutta ihmisen ikä on kirjavampi. Minun elämäni ainakin. Olen kovanonnen hylky, — vai olenko itse syyppää siihen, että olen näin onneton!

Kirjoitan näitä muistelmiani kuin kuollut, sillä monta ilonpäivää en ole viettänyt. Onko syy siinä, etten ole osannut oikealle alalle, vai siinäkö, etten ole kylliksi yrittänyt?

Ainakin tuntuu minusta, että tähänastinen elämäni on kulunut hyödyttömänä ja toimettomana. En ole mitään yrittänyt enkä mitään saanut aikaan. Mutta *nyt* minulla on kokemusta, *nyt* vasta alan ymmärtää elämää. Nyt alan tuntea ihmisiä, elämää, näen aivan eri lailla kuin ennen. Katkera on kyllä mieleni, katkera ja kostonhimoinen koko maailmalle. Olenko uskonut liian vähän vai liian paljon ihmisiin? Mutta pettynyt olen — kaikessa.

Ja nyt olen niin köyhä, ettei minulla ole mitään omaa, ei muuta kuin tämä vanha muistikirjani.

Sillä mieheni on tuhlannut kaiken minunkin omaisuuteni!

Ei ole ystävää, ei rahaa, ei toimeentuloa — ja armopaloista en huoli!

Mutta sitä kokemusta, sitä kokemusta, mikä on takanani!

Olisipa minulla läikkyvää neroa ja kuorma luomakykyä! Minä tietäisin, kuinka leikkelin ihmislunteet ja pyältäisin intohimot!

"Ilman Jumalan pelkoa ovat kaikki ihmisen työt turhia."

Kyllä niin taitavat olla.

On ollut joitakuuta hetkiä, joina irvistelevä epätoivo on vienyt minut kuilun partaalle, ja olen ollut siihen syöksymässä. Onko se ollut oman onnetoman elämäni syy, vai onko arpia kasvatuksessani, luonteessani? Äidin rakkautta en ole koskaan tuntenut, ja se, mitä itse olen rakastanut, on ollut yhtä huonoa, huonompaakin kuin minä itse.

Mutta jospa voisin vielä päästä kymmenen vuotta takaisin elämässäni ja näkisin maailman näillä silmillä, niin kyllä tietäisin... kyllä tietäisin elää ja olla ja heittää maailmalle karvaita paloja... samoin kuin maailmakin on minulle heittänyt.

Minulla on nyt konttoristin paikka pääkaupungissa. Mieheni karkaamisen jälkeen olen tämän paikan hankkinut, sillä minulla on onneksi kaunis käsiala ja melkoinen laskukyky.

Niin, mieheni! Minä puhun hänestä kuin omasta miehestäni!

Kauheaa! Jumala kostakoon hänelle! Kärsiköön helvetin tuskia lopun elämänsä ajan!

Olin ollut täällä Helsingissä. En ollut oikeastaan mihinkään ryhtynyt. Tahdoin jäähdyttää surujani,

tahdoin nauttia kaikesta kauniista ja ihanasta. Aatteita minulla tuntui olevan, mutta en ollut niitä vielä ryhtynyt toteuttamaan.

En ollut koskaan nähnyt niin kaunista, niin ryhdikästä ja niin siroa miestä kuin Hirvi oli. Hän saattoi kerrassaan lumota minut. Ja sen hän tekikin, sillä minä suostuin hänen vaimokseen.

Toisen kerran siis jo seisoin vihillä. Hauskaa oli meidän elämämme ensi kuukausina. Sitä loistoa, sitä iloa,, niitä kemuja!

Oh!

Hän kävi käsiksi perintööni kuin verenhimoinen peto. Hän voitti oikeudenkäynnin kautta isävainajani pastorille testamenttaaman perinnön.

Liikkeen hän kehui kasvavan ja vuosivaihtojen olevan julman suuria. Minä elin ja iloitsin. Ja koetin unhottaa koko ensimmäisen naimisissaoloni.

Ja nyt on kaikki lopussa. Olen muutaman kuukauden ajan syönyt itse ansaitsemaani leipää. Ensi kerran eläissäni olen saanut syödä omaa leipääni...

Minulla on täällä laitakaupungilla pienoinen huone, jossa asun. Päivin kuljen työssä konttorissa, mutta loma-ajat istun huoneessani...

Näin ihmeen kirjavaa voi ihmiselämä olla! Ennen rikkaana ja toimeettomana, nyt köyhänä, mutta työtätekevänä!

Ja kuitenkin minusta tuntuu nyt, kun ajattelen elettyä elämäni, etten missään nimessä tahtoisi sitä takaisin semmoisenaan. Tosinhan on jokunen kosteikko minunkin elämässäni. Ovathan linnut laulaneet minulle samoin kuin muillekin, jotka rakastavat. Mutta sittenkin!

Sittenkin tuntuu minusta, etten vaihda!

Tunnen selvästi, etten ole niin lahjaton kuin olen luullut. Seikka on vain se, etten ole osannut oikeaan. Ja ettei minulla ole ollut tositarvetta ryhtyä mihinkään. Mutta nytpä on. Ja minä yritän...

Kun saisin tämän vihan sydämestäni lauhtumaan!

Vihaan viinaa ja miehiä. Ilman niitä olisin toinen ihminen. Olisin voinut tehdä paljon hyvää, olisin ehkä voinut tulla hyödylliseksi ihmiskunnalle.

Mutta nyt?

Niin nythän en ole muuta kun Amerikkaan paenneen väärentäjän köyhä ja orpo vaimo.

Onneksi ei täällä ole yhtään ihmistä, joka tietää minun olleen kaksissa naimisissa — että olen junan alle pudonneen kirjailija Jouko Vartokin...

Niin.

En tahdo muistaa häntä. Enkä ensinkään tehdä selväksi itsellenikään, kummassa meissä oli syy!

Mutta Hirveä muistan aina katkerana ja kiroten. Suurempaa raukkaa ei ole maan piirin päällä, ja kuitenkin häntä pidettiin verrattomana gentlemannina. Salajuoppo ja kortinpelaaja!

* * * * *

Puoli vuotta on taas kulunut!

En ole kertaakaan kirjoittanut kotipuoleen sittenkun menin uusiin naimisiin. He ovat kai sanomalehdistä lukeneet, miten miehelleni on käynyt, että hän on paennut Amerikkaan, väärennettyään useita nimiä. Mitä he siellä lienevät ajatelleet? Ehkä ovat luulleet ja luulevat vieläkin, että minä olen seurannut mukana?

Tänään sattui sellainen tapaus, joka sai minut jälleen syventymään vanhoihin muistoihin. Ja sen vuoksi olen taas puolen vuoden kuluttua ottanut kätkestä muistikirjani ja alkanut sitä selaillla.

Tämä puoli vuotta on kulunut niin hiljaisuudessa, ettei mitään merkillepantavaa ole tapahtunut elämässäni. Yksin olenkin enimmäkseen ollut. Eikä minulla ole juuri ketään tuttavaakaan. Olen oppinut säästäväksi ja koonnut palkastani vanhan päivän varaa. Iltaisin olen kirjoitellut, olen suunnittelemassa murhenäytelmää, johon kokoan kaiken kokemukseni ja pettymykseni. Se saattaa kauhistaa ihmisiä, mutta minä en voi olla sanomatta totuutta...

Kun tänä aamuna menin työhöni konttoriin, niin kenenkä tapaan Fabianinkadun kulmassa?

Neiti Aurora Saksisen, joka nykyään on opettajana täällä Helsingissä.

Hän ei ole sanottavasti muuttunut näinä viitenä, kuutena vuotena, joina en ole häntä nähnyt. Hänen kiviset kasvonsa näyttävät paremminkin pehmeämmiltä, eivätkä hänen pienet harmaat silmänsäkään ole käyneet vihaisemmiksi.

Hän tunsu minut jo kaukaa. Sanoi hakeneensa minua täältä pääkaupungista vaikka mistä, mutta ei ollut kukaan tiennyt... rouva Hirveä...

"Ei nimeni ole Hirvi. Haettuani eron karanneesta miehestäni olen ottanut syntymäkotini nimen..."

"Koskenkorva siis... jos oikein muistan?"

"Aivan oikein."

"Et sinä juuri ole muuttunut paljoakaan sitten viime näkemän, hyvä Laila. Olet ehkä kalpeampi, mutta näytät paljon varmemmalta kuin ennen."

"Niin. Sellaista on ihmiselämä. Onnettomuutta hautaan asti", sanoin, kun hän näytti niin kysyvästi tuijottavan minuun.

"Laila parka...!"

Hän näytti kauhean totiselta ja surulliselta.

"Oletko kovina koettelemuksen hetkinä muistanut Jumalaasi? Oletko tullut syntiesi tuntoon? Etkö ole hakenut lohdutusta Häneltä, jolta se tulee, pettämätön ja varma? Ja oletko valmistautunut iankaikkisuudelle?..."

Minä en vastannut mitään, mutta en voinut katsoa häntä suoraan silmiin enkä hänen totisiin kasvoihinsa.

"Laila, Laila, Jumala hakee sinua! Koettelemuksesi ovat vain Jumalan sallimia, että lähestyisit taivaallista ylkää..."

Mutta kun meillä oli kiire kummallakin, sanoi hän illalla käyvänsä minua tervehtimässä.

Illalla hän sitten tulikin.

Hän kertoi ensin omasta elämästään näiltä kuluneilta vuosilta. Eksyksissä oli hänkin elänyt ennenkuin käsitti taivaallisen isän rakkauden. Kuollutta oli ollut hänen uskonsa ja teeskentelyä hänen hurskautensa. Sydän, syntinen ja paha, oli muuttumaton. Mutta Jumala ei ollut häntä hylännyt, vaikka hänen rukouksensa Herransa tykö olivat olleet laimeita ja huonoja. Herra herätti hänet syntinsä tuntoon, ja hän sai uuden sydämen ja mielen.

"Tiedätkö, kuinka ihanaa on elää iankaikkisuutta varten? Mitä on tämä lyhyt, pian päättyvä maallinen vaelluksemme? Se on valmistautumista iankaikkisuudelle. Jumalan sormi koskettelee ihmisraukkein sieluja, jotka aikain alusta luotiin ikävöimään, mutta ihmiset eivät kallista korvaansa sille äänelle, joka on Jumalasta, vaan elävät oman syntisen sydämensä haluja noudatellen. Eikä yksikään saa rauhaa sillä tiellä. Jumala on katsonut omaksi lapsekseen sinutkin, Laila. Niin monen kovan koettelemuksen kautta on Hän sinua kuljettanut, että sinun..."

"Minut on Jumala hylännyt, samoin kuin ihmisetkin..."

"Laila, Laila! Kuinka kova sinun sydämesi on! Kuinka katkera on mielesi!"

"Niin onkin. Kova on tehnyt minusta kovan."

"Oletko sitten itse aina ollut pehmeä? Oletko aina menetellyt omantuntosi mukaan?"

"Olen tehnyt aina sen, jonka olen uskonut oikeaksi..."

Hän oli hetken vaiti, sanoi sitten:

"Erehtynyt olet. Ihminen ei kykene omin voiminsa auttamaan itseään eikä muita. Eikä mikään työ, olkoon sen tarkoitus kuinka hyvä tahansa, vie oikeaan voittoon ilman Jumalan pelkoa... Oletko koskaan, rakas ystäväni, rukoillut Jumalalta voimia suurissa suruissasi? Etkö ole tullut ajatelleeksi, että sinä tarvitsit niin suuria suruja ja kovia koettelemuksia... jotta sydämesi pehmiäisi ja sinä tulisit näkemään,

kuinka Herra tahtoo sinua kaukaa luoksensa?"

"En ole sitä ajatellut..."

"Et ole muistanut taivaallista ystävääsi, jonka rakkaus ei koskaan sammuu..."

Hän selitti minulle kauan ja hartaasti. Hän kuvaili tämän syntisen, surkean maailman elämää ja lyhyttä ihmiseloa. Hän puhui sitten helvetin tuskista, iankaikkisesta kadotuksesta, ja lopuksi taivaan ilosta, johon kaikki totiset kristityt pääsevät.

Kuuntelin hänen puheitaan, mutta välistä ajatukseni harhailivat aivan muissa asioissa. Oli muutamia hetkiä, jolloin luulin, että neiti Saksinen oli jotenkin joutunut mielenvikaan uskonnollisen herätyksen takia.

Hän on käynyt täällä luonani melkein joka ilta, aina puhuen Jumalasta, ihmisen syntisyydestä ja kovakorvaisuudesta ja iankaikkisesta piinasta, johon uskottomat sielut joutuvat. Olen käynyt hänen koulullaan, missä hän joka lauantai-ilta pitää selityksiä kaikille, jotka tahtovat kuunnella häntä. Oikeastaan ei minulla ole ollut halua mennä hänen puheitaan kuulemaan, sillä en voi niitä käsittää, eivätkä ne sulata minun sydäntäni. Mutta en ole tahtonut loukata häntä poissaolollanikaan, sillä uskonhan kuitenkin, että hänen tarkoituksensa on hyvä ja että hänen uskonsa on järkähtämätön.

Usein iltaisin, kun olen palannut hänen seuroistaan, joissa näyttää olevan joka kerta yhä enemmän ihmisiä, olen ihmetellyt, mistä hän on saanut tuon varmuuden iankaikkisesta elämästä. Ja vaikka tunnen, että hän on oikeassa, että ihmisen täytyykin elää ja olla kuten hän neuvoo, ennenkuin ikuisen ilon perijäksi pääsee, en sittenkään lämpene enkä tunne sitä iäisyyden janoa, jonka hän saa pystymään kuulijoihinsa. Se johtuu kai siitä, että minä en pelkää kuolemaa enkä vielä tahtoisikaan kuolla. Minun pitää vielä saada toteutumaan paljon, saada käyttää kykyäni niinkuin itse tahdon. Sillä minusta tuntuu, että nyt vasta alankin elää, nyt vasta on itsetietoisuuteni herännyt.

Työvoimaa ja työkykyäkin hänellä näyttää olevan. Mutta saapiko hän kaiken tuon voiman Jumalalta? Hän on osallisena kaikissa mahdollisissa hyväntekeväisyyslaitoksissa. Hän on raittiusseuran parhaita jäseniä, harrastaa langenneiden naisten pelastamista, on orpolasten ystävä ja ties mitä kaikkea. Raskaan opettajatoimensa ohella hän ehtii kaikkeen ja muistaa kaikkia. Eikä hän koskaan näytä väsyneeltä, on aina laupiaan iloinen ja puhuu aina tulevasta, onnellisesta, ikuisesta elämästä.

Minä olen kaikelle tuommoiselle välinpitämätön. Hoitakoon kukin itsensä. Juoppo juokoon itsensä kuoliaaksi, kun valtiomme hyvällä omallatunnolla kerran antaa valmistaa ja myydä myrkkyyään. Langetkoot naiset... se kai on maailman menoa, jolle ei mitään voi...

En ainakaan minä tunne tarvetta pelastamaan, ja jos tunnenkin, niin enhän kuitenkaan voi ihmeitä aikaan saada, minä enempää kuin muutkaan. Ja sitäpaitsihan olen muutenkin tahtonut pysyä poissa julkisista paikoista ainakin jonkun aikaa. Ja sitten esiintyä kuin salama, sattuvana ja repivänä!

Eräänä iltana, kun palasimme raittiusiltamasta Koiton huoneistosta ja matkamme sattui yhtäänne, sanoi hän:

"Sinä näytät niin kovin välinpitämättömältä näistä raittiusiltamistakin!"

"Ja kuitenkin vihaan viinaa sisimmästä sydäimestäni..."

"Kun ajattelen niitä satoja ja tuhansia raukkoja, jotka juovuksissa joutuvat iankaikkisuuteen, kauhistaa minua, että tahdon pyörtyä. Ei mikään ole liian suuri uhraus raittiustyölle, ei mikään jalompaa kuin pelastaa onnettomia väärältä tieltä. Ne, jotka eivät sitä tee, vaikka voisivat, ne tahallaan ottavat päällensä vaivan ja kirouksen. Mikset voisi sinäkin, Laila, innokkaammin ruveta raittiusasiaa ajamaan? Ajattele niitä onnettomia, jotka suoraa päätä menevät kadotukseen..."

"Emmehän me naiset mitään voi..."

"Sinä heikkouskoinen! Me voimme paljon, ja meidän työllämme on siunausta, sillä Jumala on kanssamme. Oletko ajatellut onnettoman miesvainajasi kamalaa kohtaloa... juovuksissa syöstä junan alle ja ruhjoutua...! Eivätkö sinun tuntosi tuskat ole veriset ja hirveät?... Etkö ole ajatellut, että hän meni suoraan helvettiin, heräämätön, uskonon mies?"

Kun en siihen mitään vastannut, sanoi hän:

"Kuinka kovin paatunut sydämesi on, Laila! Eikö tuntosi sano, että se oli sinunkin syysi...?"

"Minunko...?"

"Sinä olit aikonut hänet pelastaa, ja kuitenkin jätit hänet oman onnensa nojaan..."

"On siinä muidenkin syytä, jos minunkin. Koetinhan minkä kykenin."

Kun erosimme ja hyvästelimme, virkkoi hän painavasti:

"Minä uskon, että tuntosi kerran herää... ja olkoon Jumala silloin armollinen sinulle..."

Minua alkoivat jo muutenkin väsyttää hänen saarnansa, ja tuon illan jälkeen en enää viitsinyt mennä kuuntelemaan niitä. Istuin kamarissani sommitellen näytelmäni. Mutta siitä ei näyttänyt tulevan niin hyvää kuin olisin tahtonut. Pyyhin pois ja kirjoitin uudelleen. Mutta aina se vain tuntui ontuvalta...

Minua oli taas alkanut vaivata unettomuus, ja kauheat näyt kiusasivat minua silloinkin, kun sain unta. Lääkäri selitti hermostoni olevan tavattomasti ärryksissä. Minun tarvitsi olla aivan rauhassa, sekä sielun että ruumiin levossa...

Useana yönä olin nähnyt Jouon unissani!

Kauheaa oli nähdä häntä. Hän oli aivan palttinan kalpea, yllään pitkä musta kaapu. Silmät olivat vajonneet syvälle päähän, ja katse ilmaisi tuskaa niin suurta, niin rajatonta. Tuntui kuin sydämeni halkeaisi, kun hän katsoi minuun. Mutta hän ei puhunut mitään, vaikka kyllä näin huulten liikkuvan...

Eräänä yönä, kun pääsin nukkumaan, hän taas tuli unimaailmaani. Ja nyt hän puhui, niin että helposti kuulin. Hirveätä, minkä näköinen hän oli!

"Minähän olen sinun unimaailmasi sulho... olethan itse sanonut", virkkoi hän, ja silloin heräsin omaan huutooni, sillä hänen äänensä kammoksutti.

Seuraavana päivänä paiskasin tuleen vanhan muistikirjani, johon olin Jouon kuoltua kirjoitellut haaveitani. Samaa tietä sai mennä "Jouon kertomuskin".

Nyt luulin päässeeni rauhaan, kun olin hävittänyt viimeisenkin muiston hänestä. Mutta hermostoni ärtyi yhä enemmän, ja vaikka nautin kaikkia mahdollisia lääkkeitä, en saanut öillä unta.

Merkillisintä oli, että minua alkoi yksin ollessa pelottaa, vaikka ennen olin tuntenut suurinta nautintoa saadessani yksin mietiskellä. Välisti en tohtinut sammuttaa lamppua koko yönä, vaan annoin palaa, kunnes aamu alkoi koittaa.

Useana päivänä minun oli pakko olla poissa konttoristakin.

8.

On taas pian joulukuukuu.

Niin. Entinen muistikirjani on tuhkana, eikä tässä nykyisessä ole vielä montakaan kirjoitettua lehteä.

Minua on oikein kaduttanut, että poltin muistoni. Olisivat ne saaneet olla tallella, muistona nuoruuteni päiviltä, sillä kyllä ne lopultakin taitavat olla elämäni ihanimpia.

Sairauteni aikana, jota kesti viikon päivät, kävi neiti Saksinen luonani joka ilta. Hän haasteli aina siitä uskostaan, haudantakaisesta elämästä ja kristityn ilosta kuoleman jälkeen. Hän veti esiin syntisyyteni ja osoitti, kuinka kiinni vielä olin elämässä ja turhassa maailmassa viittasi tietä helvettiin, ellen uskolla omistanut Jeesusta Kristusta...

Vaikka tunsin ja tiesin, että hän on oikeassa, en sittenkään saanut täyttä vakaumusta hänen puheistaan, ja vaikka uskoin hänen hyvään sydämeensä ja siihen, että hän rakkaudesta minuun puhui, en tuntenut mitään parantumisen tarvetta.

Eräänä iltana hän alkoi puhua minulle äitivainajastani. Silloin itkin, itkin niin... itkin omaa onnetonta ja ilotonta elämääni...

"Jos kuolema nyt tulisi! Kuinka olisit valmis lähtemään Herran kasvojen eteen?" kysyi hän itkiessäni.

"Mitä minä sitten olen tehnyt, että minua näin piinaat ja pelottelet kuolemalla?... En minä kuitenkaan tämän paremmaksi tule."

Silloin hän jätti minut rauhaan, ja seuraavana päivänä jo kykeninkin työhöni. Lääkäri on kyllä käskenyt minun olla hyvin varovainen, sillä terveyteni on heikko ja hermostoni herkkä. Kuitenkin tunnun jo melko pirteältä; voimattomuus tosin vaivaa vähän iltaisin.

Niin. Joululähesty. Joulul! Muistan sen joulun, jolloin tutustuin Joukoon...

Kyllä se muisto on sittenkin kaikkein ihanin, kaikkein suloisin. Olin niin nuori ja toivova. Ja Jouko oli lämmin ja runollinen...

Voi, ettei sokea ihmislapsi näe päivääkään tulevaisuuteensa!

Minulle on nyt juuri näinä päivinä tullut niin kaipaava ikävä sinne tuttuun kotikylään. Tahtoisin vielä viettää jouluani entisessä lapsuuteni kodissa. Ovathan siellä kuitenkin lapsuuteni rakkaimmat muistot — ja siellä lepäävät rakkaimmat omaiseni...

Olen nyt kirjoittanut aikeestani siskolleni, joka on emäntänä Koskenkorvassa. Odotan jännittyneesti, mitä hän vastaa...

Tietysti he ovat kuulleet, mihin tilaan olen joutunut: että koko omaisuuteni on mennyt parissa vuodessa tuhlarin käsissä, että olen joutunut köyhäksi ja jäänyt orvoksi. Ylpeyteni ei kyllä sallisi minun mennä heidän luokseen, mutta onhan minulla säästöjä, joilla voin heille maksaa oloni. Hirveän alentavalta tuntuu mennä köyhänä takaisin siihen kotiin, josta rikkaana on lähtenyt. Mutta enhän ollut itse omaisuuttani hävittänyt.

Mutta Kaisa sanoo varmaankin:

"Kuka käski sinun vielä toisen kerran istua herran kelkkaan, kun kerran yhdestä pääsit erillesi!"

Olen aivan varma, että hän niin sanoo. Siksi raaka ja sivistymätön hän on. Hän osaa kyllä pilkata köyhempiä, senhän kuulin jo lapsena!

Kun nyt tarkemmin ajattelen, olisi minun pitänyt erikseen kirjeessäni mainita, etten pyri heidän vieraakseen, vaan aion maksaa olostani. Ja onhan mahdollista, että he pelkäävät saavansa minut kokonaan elätettäväksensä. On hyvinkin mahdollista, sillä sellaiset ihmiset kuin Kaisa ja hänen miehensä, jotka elävät ainoastaan tavaraa kerätäkseen, kauhistuvat pienimpiäkin menoja.

Tänään viimeistään olisi vastauksen pitänyt ehtiä, mutta sitä ei kuulu.

Vihdoin tuli, viikkoa ennen joulua. Sen oli sisar Kaisa kirjoittanut:

Laila sisaremmeni!

Kyllä olemme kuulleet, kuinka sinun on käynyt. Mutta kyllä sinussa on itsessäsi syytä. Olisit kerrankaan kuunnellut isävainajan neuvoa ja ottanut pastorin mieheksesi, kun kuitenkin vielä menit toisiin naimisiin. Etkö jo saanut kyllääsi siitä ensimmäisestä retkusta, joka juovuksissa kuului junasta pudonneen. Ja sanoivathan kaikki, että juoppo ja maankiertäjä se oli. Ei se sinulle niin kovin rakas liene ollut, vaikka paruit häntä yötä päivää, kun niin pian toisen miehen otit, vielä hullumman ensimmäistä. Saapi ihan hävetä silmänsä ja korvansa täyteen, kun ihmiset kysyvät täällä, kuinka sinä jaksat ja mitä hommaat! Sillä kaikki täällä tietävät, miten sinun on käynyt. Moni on syyttänyt isävainajaakin siitä. Ei olisi pitänyt isän sinua kouluttaa ja hemmotellen työttömänä kasvattaa, vaan komentaa työhön niinkuin meidät muutkin lapset komensi.

Ja kyllä se parasta olisi ollutkin.

Olen kirjeesi sisällöstä huomaavinani, että sinä luulet vielä sinulla täällä olevan perimyksiä. Mutta ei mitään ole. Päinvastoin. Sinun koulunkäyntisi maksoi tuhansia, jotka ovat otetut yhteisestä perinnöstämme, ja kuitenkin olet saanut yhtä suuren osan kuin me muutkin.

Tuskin sinulla täällä olisi jouluna sen hauskeempaa kuin sielläkään. Me olemme vuokranneet kaikki liiat huoneet, niin että meillä ei itsellämmeäkään ole — — —

Tähän asti luettuani heitin kirjeen käsistäni...

9.

Laila oli viettänyt joulunsa Helsingissä — yksin.

Hänellä ei ollut yhtään ainoaa sukulaista koko kaupungissa, eikä hän ollut seurustellut entisten ylioppilastoveriensakaan kanssa, joita vielä oli joitakuuta pääkaupungissa.

Lailaa oli tuttavapiiri yleensä alkanut pitää vähän omituisena siitä asti kun hänen miehensä karkasi Amerikkaan. Ennen niin iloinen, kaikkia miellyttävä ja kaikkien suosima komea ja puhelias rouva oli tullut umpimieliseksi, vähäpuheiseksi ja näytti välttävän kaikkien seuraa.

Jos hän jolloinkin tapasi jonkun vanhoista ylioppilaskumppaneistaan ja tämä sai Lailan puhumaan, ei Laila koskaan ottanut puhuakseen entisyydestään, ei kummastakaan miehestään, vaan kertoi mieluummin tulevista päivistään, jolloin hän kuvaili tekevänsä jotakin suurta ja kuolematonta. Parhaille ystävättärilleen hän oli uskonut suurena salaisuutena, että hän valmisteli laajaa murhenäytelmää.

Kun hänen kaiken muun lisäksi nähtiin kulkevan lestadiolaisten kokouksissa ja seurustelevan heidän kanssaan, alettiin häntä pitää epänormaalina.

Joulunpyhinä Laila kävi kovaa taistelua, istuessaan yksin kamarissaan. Koko maailmalle hän oli kiukustunut. Kaisa-sisaren kirje oli vaikuttanut häneen masentavasti, ja hän oli päättänyt, ettei sinä ilmaisna ikänä anna sukulaisilleen mitään tietoa itsestään eikä koetakaan palata lapsuutensa kotia näkemään...

Näinä pitkinä joulunpyhinä, jolloin koko kaupunki iloitsi ja riemu raikui kaduilta ja rakennuksista, istui Laila yhä yksin, vihan ja kostonhimon temmeltäessä hänen sydämessään. Ja vähäväliä hän teki itselleen kysymyksen:

— Kenen on syy, että olen joutunut näin onnettomaksi ja yksinäiseksi?

Eikä kertaakaan saanut siihen vastausta.

Oliko hänessä itsessään syy? Eikö hän aina ollut tehnyt niinkuin oli uskonut olevan oikein? Eikö hän ollut totellut kokeneempia ihmisiä? Oli!

Mutta muut ihmiset ne sittenkin olivat hänen onnettomuuteensa syypäät. Miksi hän kuunteli muita eikä tehnyt itselleen selväksi, kuinka olisi meneteltävä. Ei koskaan ajatellut loppuun mitään asiaa, vaan turvausi juuri tärkeimmässä kohdassa muiden apuun ja teki muiden mielipiteiden mukaan!

Mistä oli häneen tullut tuo pehmeys, tuo saamattomuus? Isä oli vankka ja järkähtämättömän päättävä, luja ja tunteeton kuin kuollut kallio. Mutta äitivainajan sanottiin olleen lempeä ja hiljainen nainen, joka vuodatti salaa kyyneliä, kun tunteeton, kylmä mies loukkasi hänen hellimpiä tunteitaan... Laila ei muistanut äitiään kuin hyvin vähän, ei paljon muuta kuin suuret siniset silmät, joista äiti kuivasi kyyneliä...

Usein hän teki senkin kysymyksen itselleen, miksi ei hänkin, samoin kuin muutkin hänen ylioppilasystävänsä, jatkanut lukujaan. Voisi olla nyt jo hyvässä asemassa, ehkä lääkärinä kuten Niemen Olgakin, joka oli kotipitäjäläisiä. Mutta oli niin kummaa jo kouluaikana, että kaikki pojat rakastuivat häneen, ja kun hän ensi kerran painoi ylioppilaslakin päähänsä, huusivat kaikki:

"Mutta kylläpä sinä olet kaunis, Laila!"

Ja vanhempi väki puhui:

"Joutavaa on noin kauniin tytön ruveta lukujaan jatkamaan... ei vain kauan saa olla naimattomana!"

Toiset olivatkin rumia, muutamat naiset irvikuvia, kuten pojat sanoivat. Ei heitä kukaan pyytänyt kaksin kävelemään eikä kuutamoon haaveksimaan. Saivat totisesti rauhan kaikelta miesväeltä.

Mutta Lailaa ne tavoittelivat, jos mihin meni. Huonot ja hyvät. Ja hauskalta se silloin tuntui...

Mutta mikä oli ollut se voima, joka veti häntä Jouko Varttoon, jolla jo kyllä silloin oli nimet, mutta ei mitään muuta. Sen täytyi olla vain sulaa lapsellista hulluutta ja haavetta... todellista rakkautta se ei voinut olla. Ei ollut Jouossa juuri mitään, joka olisi voinut miellyttää naisen silmää. Mutta ei Lailakaan sitä silloin ajatellut, kuvitteli vain loistavaa tulevaisuutta ja luotti siihen neroon, jota Jouossa kehuttiin olevan...

Kun olisi edes silloin ymmärtänyt kaikelle hullutukselle, rakastumiselle Joukoon ja haaveksimiselle kuuluisan miehen vaimona olemisesta asettaa vastakohtaksi kaikkiturmelevan ja kaikkinielevän viinan, niin ei ikinä olisi Jouon käteenkään kajonnut!

Mutta eihän hän tiennyt, ei osannut kuvitellakaan, että niin lämmintunteinen, hellä ja hyvä mies oli niin langennut juoppo! Eikä ollut Laila koskaan tullut pitäneeksikään juoppoutta niin äärettömänä vikana. Oli ajatellut silloinkin, että se oli Jouollakin vain ohimenevää hurmausta, joka paranisi aivan itsestään.

Mistäpä hän tiesikään juopoista ja juomahimosta. Ei ollut koskaan nähnyt oikeita juoppoja, ja mitä oli

kuullut raittiusmiesten puhuvan juoppoudesta, niin ei ollut koskaan saanut vakaumusta, oliko totta vai valetta... Mutta nyt sen tiesi...

"Et ollutkaan orvon ystävä etkä heikon hoivaaja!"

Lailalle muistuvat yhtäkkiä mieleen Jouon kirjoittamat sanat. Hän kävi levottomaksi, ja hänen sisässään poltti. Ja oli kuin joku ääni, joka kyllä tuntui lähtevän hänestä itsestään, mutta kuului aivan kuin muualta, olisi karjaissut:

"Sinä hänet langetit... kevytmielinen letukka!"

Olihan Jouko kyllä puhunut, oli satojakin kertoja, että hän pelkäsi heikkouttaan. Oli sanonut senkin, että kun hänen mielensä meni pahaksi, kadotti hän selvän ymmärryksensä, ja viinanhimo sai silloin semmoisen voiman, ettei häntä mikään estänyt juomasta. Oli aina rukoillut, ettei Laila jättäisi häntä yksinään...

Ja kuta enemmän Laila muisteli, mitä Jouko milloinkin oli sanonut, sitä selvemmin hän alkoi käsittää, ettei hän ollut vähääkään ymmärtänyt miestänsä. Ymmärsikö häntä sitten kukaan muukaan ihminen?

Mahdotonta oli kuljettaa semmoista miestä, jolla ei itsellään ollut minkäänlaista tahtoa! Oliko täyttävä selvää ymmärrystäkin!?

Sillä lailla Laila oli silloinkin itseään lohduttanut, kun Hirven kanssa meni kihloihin.

"Hän oli henkisesti ja ruumiillisesti rappiolla; ei hänestä olisi ikinä tullut kelvollista eläjää", oli Hirvi sanonut Lailalle, kun tämä muisteli Joukoa.

Ja kerran, kun Laila oli ratkennut itkemään muistaessaan Jouon hirveää kuolemaa, oli Hirvi lohduttanut:

"Hänen kuolemansa oli ihan tavallinen juopon kuolema. Ei vähääkään huonompi. Semmoisia kuolemantapauksia on aina tapahtunut ja tapahtuu. Eikä käy ketään siitä syyttäminen. Juoppojen se on oma syy..."

Ja kyllä Lailakin myönsi, että niin oli.

Mutta miksi hänen tuntosensa ei sittenkään päässyt rauhaan? Miksi Jouon muisto vaivasi öin päivin ja korvissa aina soi niin kummallinen ääni kuin haudasta tulleena? Varsinkin sen jälkeen kun Hirvi karkasi, oli Jouon muisto alkanut vaivata Lailaa. Kun hän vertasi Hirveä Joukoon, oli erotus hirveän suuri...

Jouko ei olisi tehnyt niinkuin Hirvi teki.

Hän se vasta oli konna ja kelmi!

Voi hirveää!

Mitä hän oikeastaan oli ajatellut mennessään toisiin naimisiin? Sehän tavallaan todisti, ettei hän ollut Joukoa rakastanutkaan, koska saattoi antaa rakkautensa toiselle, jonka ulkonainen kauneus ja sirot muodot miellyttivät.

Pettynyt hän oli kaikessa!

* * * * *

Laila oli alkanut laihtua. Hän tunsikin kummallista pahoinvointia eikä saanut öillä unta ensinkään. Kun hän koetti ummistaa silmiään, ilmausi Jouon kalpea haamu heti hänen eteensä, väliin surumielisenä ja itkevänä, väliin juovuksissa, silmät toljottaen päässä ja kasvot kalpeina.

Lopulta hän ei enää jaksanut ollenkaan nousta vuoteelta. Ei tiennyt, mikä oikeastaan vaivasi, mutta semmoinen voimattomuus oli, ettei jaksanut mitään selvää ajatellakaan.

"Yleisen heikkouden" oli lääkäri sanonut olevan.

Palattuun joulunvietosta maalta riensi neiti Saksinen heti Lailan luo.

Ystävätär ratkesi itkuun, kun näki Lailan.

"Kuinka sinä olet muuttunut parissa viikossa... laihtunut niin hirveästi, ja silmäsi ovat saaneet omituisen kiillon!" sanoi hän Lailalle ja tuli hänen vuoteensa viereen. "Olet kovasti sairas, Laila parka!"

"Sairas olen. Sieluni ja ruumiini ovat yhtenä tönkkinä, etten tiedä toista toisesta eroittaa", puhui Laila, ja hänen ennen kaunisointuinen äänensä soi nyt heikolta ja ikäänkuin vaivaantuneelta.

"Et kyennytkään maalle jouluasi viettämään!" sanoi taas neiti.

"En. Minut on koko maailma hylännyt. Ei kukaan minua rakasta eikä kukaan minua ymmärrä."

Lailan kasvoille ilmausi kova, katkera ilme, ja silmissä leimahti vihan tuli.

"Ei ole Jumala hylännyt, jos ovatkin ihmiset hylänneet. Ei ole Jumalasi lakannut sinua rakastamasta, jos ovatkin ihmiset lakanneet. Kun nyt olet nähnyt, kuinka äärettömän sisällötöntä tämän maailman elämä on, kun olet tullut huomaamaan, ettei koko ihmiselämässä täällä maan päällä ole mitään, mikä tuottaisi rauhaa ja pysyvää onnea, ja kun olet kokenut, ettei ihmisten rakkauteen ja maailman kunniaan ole luottamista, niin etkö ole tullut ajatelleeksi Häntä, jonka rakkaus on mittaamattoman suuri ja ikuinen? Laila, Laila, kuinka Jumalasi sinua rakastaa! Hän on valinnut sinut lapsekseen, valmistukseksi sinulle iankaikkisen ilon taivaassa. Hän kuljettaa sinua luokseen katkerien koettelemusten ja tuskain läpi, että sinun sydämesi puhdistuisi, sielusi kirkastuisi ja silmäsi aukenisivat näkemään taivaallisen isän kirkkautta..."

Laila peitti silmänsä kädellään.

"Olet etsinyt onnea, kunniaa ja mainetta täältä maailmasta. Elämässäsi on ehkä ollut hetkiä, joina olet luullut olevasi onnellinen. Mutta kuinka pian katoavaa se onkaan ollut ja kuinka kilisevän tyhjäksi on sydämesi ja sielusi jäänyt! Kuinka olet jaksanutkaan elää ilman Jumalasi rakkautta ja iankaikkisen onnellisen elämän toivoa! Luovu pois tästä matoisesta maailmasta, sen pettävästä toiveista ja katoavasta kunnianhimoista... uhraa itsesi Jumalallesi, niin sielusi saa rauhan ja sydämesi tuntee onnen... rupea Jeesuksen Kristuksen morsiameksi..."

"Minun syntini ovat niin suuret... niin suuret...!"

Ja Laila ratkesi katkeraan itkuun.

"Mutta Jumalan rakkaus on miljoonia kertoja suurempi. Ja Jeesus Kristus on sinun syntisi pessayt omalla viattomalla verellään."

Laila tarttui neidin käteen ja itki niin, että kyynelkäärät kostuttivat vuoteen.

"Kumma, kun et sinäkin ole minua hylännyt, rakas, rakas Aurora!" nyyhkytti hän, ja hänen äänensä muuttui lempeäksi.

"Kuinka minä sinut hylkäisin, sillä minä rakastan sinua... rakastan Jumalan töitä sinussa. Näin sinun kärsivän ja pyrkivän... näin, kuinka etsit rauhaa ja onnea elämästä, josta sitä ei koskaan löydä; näin, kuinka harhailit väärällä tiellä... tunsin, että sielusi janoisi, sydämesi kaipasi... etkä osannut Hänen luokseen, joka tunsu tuskasi ja kutsui sinua luokseen..."

"Onko taivaassa sijaa tällaiselle syntiselle?"

"Kaikki, jotka katuvaan ja syntisinä Herramme tykö huutavat, ottaa Herra omaksensa ja valmistaa niille iankaikkisen ilon. Se ilo ei ole lyhyttä ja pettävää, se on iankaikkista ja onnekasta... ajattele, iankaikkinen ilo ja riemu. Ei mitään jälkiä tästä tomuisesta maailmasta, ei arpia entisestä elämästä..."

Neiti Saksinen istui myöhäiseen yöhön Lailan vuoteen vierellä, lohdutellen ja puhellen itkevälle sairaalle. Hän tuli joka päivä, ja päivä päivältä Laila näytti rauhoittuvan, vaikka ruumiinvoimat kävivät hyvin heikoiksi, niin että hän joinakuina hetkinä pyrki hourailemaan.

Eräänä aamupäivänä, kun neiti Saksinen meni Lailan luo, oli Lailan silmissä kirkas ilme, ja kasvoinkin loistivat ilosta.

Kun sairaanhoitajatar oli poistunut, sanoi Laila riemuisasti:

"Minä kuolen niin mielelläni. Olen saanut rauhan. Ei mikään kiinnitä minua enää tähän maailmaan. Olen voittanut senkin..."

"Minkä olet voittanut?"

"Kunnianhimoni. Oli yksi jänne, joka vielä satoi minua tähän kurjaan elämään... kunnianhimoni. Kuvittelin kykeneväni tekemään jotakin suurta, mutta... niin, minä olen löytänytkin vielä suuremman..."

"Olet löytänyt iankaikkisen elämän!"

"Niin... niin..."

"Ehkä Jumala vielä antaa sinun elää, ehkä vain tahtoi näin sinua omakseen, ennenkuin oli liian myöhästä..."

"En minä tahdo enää elää! Ei mikään kiinnitä minua elämään. Haudan povessa makaavat rakkaimpani: äitini, kantajani, isäni vanha... Siellä on Joukokin... Voi, hyvä Jumala, anna minulle anteeksi..."

Laila heikkoni päivä päivältä. Ruumiinvoimat katosivat melkein yhtä äkkiä kuin sielunvoimat kasvoivat. Näytti niinkuin olisi ollut vain yksi ainoa jänne, jossa elämä vielä pulppusi. Kun se katkeaisi, olisi elämä lopussa. Mutta heikkonemista seurasi houraileminen, josta hän ei enää selvinnyt. Koko kulunut elämä kangasteli hänen mielessään, ja Jouon nimeä hän mainitsi usein.

Eräänä iltana hän näytti nukkuvan.

"Se on kuoleman unta", sanoi neiti Saksinen.

He olivat jo monena yönä, sairaanhoitajatar ja neiti Saksinen, valvoneet Lailan vuoteen vieressä.

"Voipi hän siitä vielä toipua", toivoi sairaanhoitajatar.

"Ei tähän elämään... Oletteko koskaan nähnyt ihmisen kuolevan?"

"En."

Ja sairaanhoitajatar peitti kalvenneet kasvonsa ja riensi peloissaan pois huoneesta...

Neiti Saksinen polvistui Lailan viereen ja rukoili...

Lailan hengitys oli käynyt raskaammaksi, ja kuului kuin kurkkutorvessa korisisi... Huulet liikkuiivat vielä hiljaa, mutta kädet tuntuivat jo kylmiltä... Ja samalla kurkun korina taukosi, kuoleman kalpeus levisi kasvoille, ja ummistaneet silmäluomet painuivat syvemmälle... pää lupsahti rinnalle, huulten vähän auetessa...

"Herra on omansa ottanut", sanoi neiti hiljaa ja pyyhkäisi hiukset kuolleen otsalta.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELÄMÄN LOPPUESSA: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in

your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project

Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following

which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.